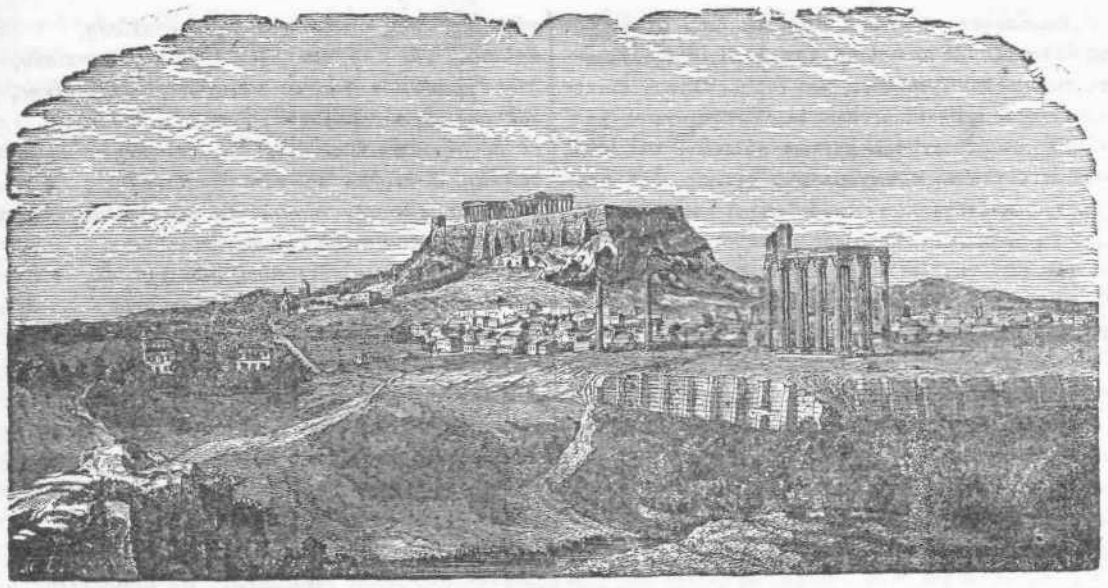

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΜΑΙΟΥ, 1861. ΤΟΜΟΣ ΙΒ'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 267.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ.

Ἡ ἅλωσις τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Ἐνετικοῦ στρατοῦ ἐν ἔτει 1687.

(Συνέχειν. Ἴδε φυλλάδ. 265 καὶ 266.)

Οἱ ὁμιλοῦντες περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ἁλώσεως τῶν Ἀθηνῶν, φαντάζονται συνήθως ὅτι πρόκειται περὶ γεγονότος τινὸς τῆς μεσαιωνικῆς βαρβαρότητος. Ἀλλ' ἡ ἔποψις αὕτη εἶναι ἐσφαλμένη. Διὰ νὰ κατανοήσωμεν καλῶς τὰς ἐντυπώσεις τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐκστρατείας καὶ τῶν στρατευμάτων αὐτῶν, Ἐνετῶν τε εὐπατριδῶν, καὶ ἀξιωματικῶν παντὸς βαθμοῦ, Σουηδῶν, Γερμανῶν, Ἑλουητίων ἢ Γάλλων, ἀνάγκη νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὸ ἔτος 1687 καὶ τὴν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης, καθ' ἣν ἐποχὴν ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν. Ἡ ἀρχαιότης, ἡ ἐπὶ δώδεκα περίπου ἑκατονταετηρίδας παραμεληθεῖσα, εἶχεν ἀρχίσει ἤδη πρὸ καιροῦ νὰ ᾖναι πάλιν σεβαστή, καὶ πρὸ διακοσίων καὶ ἐπέκεινα ἐνιαυτῶν ἐχρησίμευεν ὡς τύπος καὶ ὑπογραμμὸς τῶν τεχνιτῶν ὅλης τῆς Εὐρώπης. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1650 τὰ ἑλληνικὰ καὶ τὰ ῥωμαϊκὰ μνημεῖα ἐμελετήθησαν μετὰ μείζονος ἔτι προσοχῆς καὶ μετὰ μείζονος ζήλου. Ἀπανταχοῦ συνεκροτοῦντο ἰδιαίτεραι συλλογαί, δημόσια μουσεῖα καὶ ἐπιμελῶς ἀνεζητοῦντο τὰ ἐλάχιστα τεμάχια. Αὐτὴ τῶν Ἀθηνῶν ἡ πόλις ἔσωζεν ἔτι τὰς ἀρχαίας παραδόσεις, τὴν φιλοκαλίαν καὶ τὴν πρὸς τὰ ἀριστουργήματα εὐλάβειαν· οἱ κάτοικοι αὐτῆς, καθ' ὁλοκληρίαν Ἕλληνες ὄντες, ἂν δὲν ἦσαν λόγιοι καὶ πεπαιδευμένοι κατὰ τὴν κοινὴν τῆς λέξεως ταύτης σημασίαν, διεκρίνοντο τοὐλάχιστον διὰ τοῦ χαρακτῆρος, τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν τρόπων αὐτῶν. Ἡ μικρὰ αὕτη κοινότης, κυβερνωμένη ὑπὸ τῶν δημογερόντων αὐτῆς, ἔσωζεν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν τὴν ἀξιοπρέπειαν ἐκείνην ἣν εἴδομεν αὐτὴν διατηρήσασαν ἐν τῷ μέσῳ τῶν βιαιοπραγιῶν καὶ τῶν καταχρήσεων τῶν τελευταίων Φράγκων δουκῶν καὶ τῶν πρώτων Ὀθωμανῶν Σουλτάνων.

Ναὶ μὲν οἱ ἀπόγονοι οὗτοι τῶν Ἀθηναίων τῆς τοῦ Περικλέους ἐποχῆς εἶχον διαφθείρει τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν καὶ λησμονήσει τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν, ἀλλὰ ἔσωζον τὸ εὐγενὲς τῆς ὁμιλίας αὐτῶν ὕφος καὶ ἂν ὄχι τὴν αὐτὴν διανοητικὴν δύναμιν, τοὐλάχιστον τὸ σέβας πρὸς πᾶν ὅ,τι εἶχε κινήσει τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν προγόνων αὐτῶν. Ὅθεν συνετέλουν καὶ οὗτοι εἰς τὴν μετάνοιαν ἣν καὶ οἴκοθεν συνησθάνοντο οἱ κατακτηταὶ ἕνεκα τῶν βαρβάρων καταστροφῶν ὧν ἐγένοντο παραίτιοι.

Ἵνα δώσωμεν δὲ ἀκριβεστέραν ἔτι ἔννοιαν τῆς τότε καταστάσεως τῶν Ἀθηνῶν, καταχωρίζομεν ἐνταῦθα τινὰς τῶν ἐπιστολῶν, ὅσαι ἐγράφησαν ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ἐν ἔτει 1687, καὶ διεσώθησαν κατ' εὐτυχίαν. Ἡ πρώτη τῶν ἐπιστολῶν τούτων ἐγράφη ὑπὸ τῆς κυρίας Ἄννης Ἀγριγονίας, κυρίας τῆς τιμῆς τῆς κο-

μήσσης Κένιζμαρκ, ἥτις, ὡς προείπομεν, συνώδευσε τὸν σύζυγόν της καθ' ὅλην ταύτην τὴν ἐκστρατείαν. Ἡ κυρία Ἄννα ἦτο κόρη λογία καὶ παρατηρητικωτάτη, γράψασα, ἐκτὸς τῆς ἐξ Ἀθηνῶν ἐπιστολῆς ἣν δημοσιεύομεν, καὶ ἄλλας πολλάς, ὧν σώζονται τέσσαρες· μία ἐκ Ζακύνθου, μία ἐκ Πόρου, καὶ δύο ἀπὸ τοῦ πορθμοῦ τῆς Εὐβοίας· ἔτι δὲ καὶ ἡμερολόγιον τῆς ὅλης ἐν Ἑλλάδι διατριβῆς της, ἐκτὸς ὅμως τῆς ἐν Ἀθήναις. Ὅθεν ἀπὸ τῆς τελευταίας ταύτης πόλεως δὲν ἔχομεν εἰμὴ τὴν ἀκόλουθον αὐτῆς ἐπιστολήν.

« Ἀθῆναι τῇ 18 Ὀκτωβρίου 1687.

« *Ἀγαπητὲ ἀδελφέ,*

« Ἡ τελευταία ἐπιστολή μου ἐγράφη ἀπὸ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι εἰς αὐτὴν περιέγραψα λεπτομερέστατα ὅλον τὸν ἀπὸ τῆς Κορίνθου περὶ τὴν Πελοπόννησον περίπλουν μας· διὰ τοῦτο δὲν θέλω σὲ εἴπει πολλὰ σήμερον, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ τὸ ἀπὸ τοῦ ἰσθμοῦ μέχρι τῶν Ἀθηνῶν ταξείδιόν μας ὑπῆρξε σύντομον. Ἀρκεῖ ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος εἴμεθα κύριοι τῶν Ἀθηνῶν· πρέπει μ' ὅλον τοῦτο νὰ σοὶ εἴπω, ἀγαπητὲ ἀδελφέ, ὅτι οἱ Τοῦρκοι, πιστεύσαντες εἰς ἐσφαλμένην τινὰ εἴδησιν, ἐνόμισαν ὅτι ὁ στρατός μας θέλει περάσει ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ ὁρμήσει κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν Εὔβοιαν· ἰδοὺ διατί ὀλίγας πρὸ τῆς ἀφιξεώς μας ἡμέρας εἶχον ἀρχίσει νὰ καταβιβάζωσι πάλιν τὰ πράγματά των ἀπὸ τοῦ φρουρίου εἰς τὴν κάτω πόλιν. Ὅταν ὅμως ἐκατάλαβον τὸ ἐναντίον, τοὺς ἔπιασεν ἕνας φόβος! — Οἱ ἐδικοί μας ἔστησαν τὸ στρατόπεδόν των εἰς τὸν ὡραῖον ἐλαιῶνα, ὅστις ἀπέχει ὀλίγον ἀπὸ τῆς πόλεως, καὶ παρευθὺς ἤρχισαν πρωὶ καὶ βράδυ νὰ ἐνοχλῶνται ὑπὸ Τούρκων προσκόπων, οἵτινες εἶχον ὡραίους ἵππους· ἀλλ' εὕρισκον τὴν Α. Ε. τὸν στρατάρχην, ὅστις οὐδὲ στιγμὴν σχεδὸν ἀνεπαύετο, πάντοτε ἕτοιμον νὰ τοὺς ὑποδεχθῇ, ὥστε μετ' ὀλίγον ἔχασαν τὴν ὄρεξιν τοῦ νὰ μᾶς ἐπισκέπτωνται. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν δὲ ἐπέπιπτον κατά τινων Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων ἔκοπτον τὰς κεφαλάς, ἄλλους δὲ ἐνίοτε ἀπῆγον μεθ' ἑαυτῶν. »

« Τὸ φρούριον κεῖται ἐπὶ ὄρους, τὸ ὁποῖον, καθὼς λέγουσιν, εἶναι δυσκολώτατον νὰ κυριευθῇ, διότι δὲν ὑπάρχει τρόπος νὰ γείνωσιν ὑπόνομοι. Πόσον ἐλυπεῖτο ἡ Α. Ε. νὰ καταστρέψῃ τὸν ὡραῖον ναὸν τὸν ἐπὶ τρισχίλια ἔτη ὑπάρχοντα καὶ ὀνομαζόμενον ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς! — Ἀλλ' εἰς μάτην· αἱ βόμβαι ἔφερον τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῶν, ὥστε ποτὲ πλέον εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ὁ ναὸς δὲν θέλει εἰμπορέσει νὰ ἀντικατασταθῇ. Μετὰ ὀκτὼ ἡμερῶν ἀντίστασιν, οἱ Τοῦρκοι ὕψωσαν τὴν λευκὴν σημαίαν, διότι ὁ Σερασκέρης δὲν ἐφαίνετο πρόθυμος νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειάν των· καὶ τότε συνεφωνήθη ὅτι ἕκαστος αὐτῶν εἰμπορεῖ νὰ διατηρήσῃ ὅσα πράγματα ἤθελεν εἶναι ἱκανὸς νὰ φέρῃ μόνος του μέχρι τοῦ λιμένος. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ διάστημα εἶναι ἓξ περίπου μιλίων, πολλοὶ ἠναγκάσθησαν ν' ἀφήσουν καθ' ὁδὸν τὸ φορτίον των. »

« Εἶχον δὲ ἐνδύματα θαυμασίως κεντημένα καὶ ἀσπρόῤῥουχα λεπτότατα τὰ ὁποῖα συνειθίζουν νὰ φέρωσιν· ἡ πόλις ὁμοίως εἶναι καλλιτέρα ὅλων τῶν λοιπῶν καὶ ἔχει οἰκίας κομψοτάτας, ἑλληνικὰς καὶ τουρκικάς. Ἅμα ἐπελθόντος τοῦ στρατοῦ, οἱ Ἕλληνες ὑπετάχθησαν, ἀλλ' ἔθαψαν ὅλα τὰ πράγματά των.

« Μὲ εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγράψω ὅλας τὰς ἀρχαιότητας ὅσαι εὑρίσκονται ἐνταῦθα· νομίζω ὅτι περιεγράφησαν ἀκριβέστατα εἰς βιβλίον γαλλικὸν ἐκδοθὲν ἐν ἔτει 1675—1676 ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου Σπὸν καὶ ἑνὸς Ἄγγλου. Ὁ Πρόξενος Giraud, ὅστις τοὺς συνώδευσεν, ὠδήγησε καὶ ἡμᾶς πανταχοῦ, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς δυσκολίας, διότι πάσχει τοὺς πόδας. Ἐπήγαμεν πρὸς τούτοις καὶ εἴδαμεν ἕνα καπουκῖνον, ὅστις κατοικεῖ εἰς τὸ Φκνάρι τοῦ Διογένους καὶ μᾶς προσέφερεν οἶνον, ἄρτον, μῆλα, σῦκα καὶ ῥόδια· εἰς τέσσαρας δὲ ἢ πέντε ἑλληνικὰς οἰκίας προσέφερεν εἰς τὴν ἀφεντίναν ἢ ἀφεντιάσαν, καθὼς ὀνομάζουν ἐδῶ τὴν Κόμησσαν, πορτοκαλάδας, λεμονάδας, νωπὰ ἀμύγδαλα, ῥόδια, γλυκύσματα, καὶ ἄλλα τοιαῦτα. »

« Ἡ Α. Ε. ἦν ὁ θεὸς διατηρεῖν, εἶναι τόρα εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Σερασκέρη· ἀπῆλθε πρὸ δύο ἡμερῶν καὶ ἀπήντησε λαφυραγωγούς τινας, οἵτινες ἔγειναν ἀμέσως ἄφαντοι. Τὰ στρατεύματα θέλουν παραχειμάσει ἐνταῦθα. »

« Ἤθελα νὰ ἠξεύρω, ἀγαπητὲ ἀδελφέ, πῶς σὲ φαίνεται νὰ εἴμεθα τόρα εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν ἥτις εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ πολιτισμοῦ ὅλων τῶν λοιπῶν καὶ αὐτῆς τῆς Ῥώμης. Ἀλλὰ ἂν θέλῃς νὰ σοὶ εἴπω τὴν ἀλήθειαν, μεταξὺ τῶν ἐγχωρίων δὲν ὑπάρχουσιν οἱ γνωρίζοντες περὶ τῶν προγόνων αὐτῶν τόσα ὅσα οἱ ξένοι. Πόσον ἐπεθύμουν, ἀγαπητὲ ἀδελφέ, νὰ εἶσθε ἐδῶ, ὁ Κύριος Ῥαβὲλ καὶ σὺ μετὰ πολλῶν ἄλλων ἀνθρώπων τῆς ἱκανότητός σας, διὰ νὰ ἐπαναλάβητε τὰς περὶ ἀρχαιότητος σπουδάς. Εἰς τὴν πόλιν ὡδηγήθημεν ὑπὸ ἰατροῦ τινος ὅστις ἀξιοῖ ὅτι κατάγεται ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ Περικλέους· ἓν ὡραῖον τζαμίον μετεβάλομεν εἰς ἐκκλησίαν λουθηρανικήν, δύο δὲ ἄλλα εἰς ἐκκλησίας καθολικάς. »

Τὰ ἐπίλοιπα τῆς ἐπιστολῆς, καθὸ μὴ ἀναγόμενα εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν παραλείπονται. Ἡ δὲ ἀκόλουθος ἐγράφη ὑπὸ Ἑσσίου τινὸς σημαιοφόρου, καλουμένου Hombergk· δὲν δίδομεν δὲ καὶ ταύτης εἰμὴ τὰ εἰς τὴν πόλιν ὁπωσδήποτε ἀναγόμενα ἀποσπάσματα.

« Ἀθῆναι, 2 (ἔ. ν.) Ὀκτωβρίου 1687.

« Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἡ τελευταία μου ἐπιστολὴ ἡ γραφεῖσα ἐκ Κορίνθου σᾶς ἔρθασεν ἀσφαλῶς καὶ ὅτι σᾶς ηὗρεν εἰς τὴν εὐχάριστον κατάστασιν εἰς ἣν εὔχομαι ὁ παντοδύναμος θεὸς νὰ σᾶς διατηρήσῃ ἐν τῇ ἀγαθότητι αὐτοῦ ἐπὶ πολλοὺς ἔτι ἐνιαυτούς. Τὸ κατ' ἐμὲ δὲν ἔχω λόγους διὰ νὰ εὐχαριστήσω τὸν Ὕψιστον ὅστις μὲ διετήρησεν ἐν ὑγείᾳ ἐν τῷ μέσῳ τοσούτων ἀσθενῶν, ὥστε ὁ τόπος οὗτος ὁμοιάζει ἀληθὲς νοσοκομεῖον. Ὁ στρατὸς ἦλθεν ἐνταῦθα πρὸ 15 ἡμερῶν, καὶ ἡ πόλις, ἥτις δὲν εἶναι ὀχυρωμένη, παρεδόθη ἀμέσως· ἀλλὰ τὸ φρούριον, ὅπου κατέφυγον

ὄχι μόνον ἡ φρουρά, ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι, ἐπέμεινε μὲ γενναιότητα ἀνθιστάμενον ἐπὶ ὀκτὼ περίπου ἡμέρας, μέχρις οὗ τελευταῖον προχθὲς ἡ φρουρά, κακῶς ἔχουσα ἀπὸ τῆς καταβομβώσεως, συνεφώνησε περὶ τῆς παραδόσεώς της, καὶ αὔριον οἱ Τοῦρκοι ἐξέρχονται μετὰ τῶν γυναικῶν, τῶν τέκνων καὶ τῆς περιουσίας των· ὥστε ἡ λεία θέλει καταντήσει ἐλεεινή. Μολοντοῦτο οἱ Τοῦρκοι ἐπώλησαν εὐθηνότατα πράγματα σπάνια καὶ πολύτιμα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἠδυνάμην νὰ ἀγοράσω πολλὰ διὰ νὰ τὰ στείλω εἰς τὴν οἰκίαν μας, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἀπέβη ἀδύνατον, διότι, ἕνεκα τῆς ἀσθενείας τοῦ ὑπηρέτου μου, εἶμαι ἠναγκασμένος νὰ φέρω ὁ ἴδιος καὶ τὰ ὀλίγα ἄθλια πράγματά μου. Ὁ τόπος αὐτὸς εἶναι ὑγιεινότερος τῆς Κορίνθου, καὶ ὅμως ἕκαστος κατ' ἔτος πρέπει νὰ πάθῃ μίαν ἀσθένειαν· ἄλλως τε αἱ Ἀθῆναι εἶναι πόλις μεγίστη καὶ πολυάνθρωπος, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἄνθρωποι διακεκριμένοι καὶ ἐξαίρετοι· τὸ κακὸν εἶναι ὅτι δὲν εἰμπορεῖ τις νὰ τοὺς ἐννοήσῃ διότι ὁμιλοῦν ἑλληνικά. Ἕως τόρα εἶδα πολλὰς σπανίας ἀρχαιότητας εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ πολλάκις ἐγευμάτισα εἰς τὸν ναὸν ὅπου ὁ Ἅγιος Παῦλος ἐκήρυξεν ἐν Κορίνθῳ, ὁσάκις δηλαδὴ ἐφρούρουν παρὰ τῷ στρατάρχῃ Κένιζμαρκ, ὅστις εἶχε κατοικήσει ἐκεῖ. Ταύτην δὲ τὴν ἐπιστολὴν σᾶς τὴν γράφω ἀπὸ τοῦ ναοῦ τοῦ περιφήμου Δημοσθένους, ὅπου κατοικεῖ ὁ συνταγματάρχης μας, καὶ χθὲς εἰς συμπόσιόν τι τὸ ὁποῖον μᾶς ἔδωκεν, ἔπιον εἰς ὑγείαν τῆς φιλτάτης μητρός μου καὶ ὅλων τῶν καλῶν φίλων μας· σημειωτέον ὅτι ἀπολαμβάνω τὴν ἰδιαιτέραν εὔνοιαν τοῦ συνταγματάρχου μου, ὅστις θέλει νὰ εἶμαι πάντοτε πλησίον του. Λέγουσιν ὅτι θέλομεν διαχειμάσει ἐνταῦθα, τὸ ὁποῖον δὲν μᾶς συμφέρει παντάπασι, διότι συχνάκις ἐνοχλούμενοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, θέλομεν ἀναγκασθῆ εἰς ἀδιάκοπον ὑπηρεσίαν· πολλάκις δὲ ἤδη ἐφάνησαν, καὶ δὶς ἀντεπεξήλθομεν κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ δὲν μᾶς περιέμενον. »

Ἀλλ' ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν μετέπειτα γεγονότων.

Ἡ βραχεῖα ἐν Ἀθήναις διατριβὴ τοῦ Ἐνετικοῦ στρατοῦ οὐδὲν ἄλλο ἐπέφερε δυσάρεστον ἀποτέλεσμα ὡς πρὸς τὰ μνημεῖα τῆς ἀκροπόλεως. Ἐν τῇ πόλει αὐτῇ ναοί τινες ἀρχαῖοι μετασχηματισθέντες κατ' ἀρχὰς εἰς ἐκκλησίας καὶ ἔπειτα εἰς τζαμία, ἐγένοντο αὖθις, ὡς εἴδομεν, ἐκκλησίαι καθολικαί· μία μάλιστα ἐξ αὐτῶν καθιερώθη εἰς τὴν Λουθηρανικὴν λατρείαν ἕνεκα τῶν Γερμανικῶν καὶ Σουηδικῶν στρατευμάτων. Παράδοξον τοῦτο τέλος τῆς σταυροφορίας αὐτῆς, τῆς τελευταίας τῶν σταυροφοριῶν, ἥτις, διενεργηθεῖσα ὑπὸ στρατιωτῶν διαμαρτυρομένων, εἰς τοῦτο ἀπέλῃξε τὸ θρησκευτικὸν ἀποτέλεσμα, τὸ νὰ ψάλλωνται εἰς Ἀθήνας τὰ ᾄσματα τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ Καλβίνου. Αἱ χρεῖαι τοῦ πολέμου ἐπήγαγον τὸν ὀλιγώτερον εὐλαβῆ μετασχηματισμὸν δύο ἄλλων μνημείων, τὰ ὁποῖα οἱ Τοῦρκοι εἶχον προηγουμένως μεταβάλει εἰς τζαμία, διότι τὰ μνημεῖα ταῦτα μετεβλήθησαν εἰς ἀχυρῶνας.

Εὔλογον ἦτο νὰ περιμένωμεν ὅτι στρατὸς, συλλεγεὶς καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ ἡγεμόνας ἔχων ἄνδρας ἐξελθόντας ἀπὸ τῶν πρωτευουσῶν τῶν μᾶλλον περὶ τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαιότητος ἐνησχολημένων, ἔμελλε νὰ καταλίπῃ ἀρχαιολογικά τινα ὑπομνήματα περὶ Ἀθηνῶν, περιγραφήν τινα τῶν μνημείων των, ἢ τοὐλάχιστον ἐπιστολάς τινας, ἰδίως πραγματευομένας περὶ τῶν ἀριστοτεχνημάτων ἐκείνων, περὶ ὧν πρὸ μιᾶς ἤδη ἑκατονταετηρίδος τοσοῦτον εὐγενῆ ἐπεδείκνυον οἱ πρέσβεις ἡμῶν φροντίδα. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν ὀλίγων ὅσα προπαρεθέσαμεν, οὐδὲν ἕτερον περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς, καὶ πιθανώτατα οὐδ' ἐγράφη τοιοῦτόν τι ἕτερον οὐδέν. Ὁ Μοροζίνης παρήγγειλε τὸν μηχανικὸν Βερνέδαν νὰ σχεδιάσῃ γενικὴν ἔποψιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν περιχώρων αὐτῶν· ὅμοιον δὲ ἔργον ἐπεχείρησε καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ κόμης Σανφελίκης, ἀμφότεροι διὰ μαθηματικῶν ἐργαλείων, ἂν ὄχι ἐντελῶς ἀκριβῶν, τοὐλάχιστον ὅμως τοσοῦτον ἀνωτέρων τῶν ὅσα εἶχον μεταχειρισθῆ ὁ Σπὸν καὶ ὁ Οὐέλερ, ὥστε ἡ ἐργασία αὐτῶν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ πρῶτον σπουδαῖον τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν σχέδιον. Συνετάχθη δὲ καὶ ἰδιαίτερον τῆς ἀκροπόλεως σχέδιον, τὸ ὁποῖον παρίστησι λεπτομερείας ἀξιολογωτάτας ὡς πρὸς τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχικῆς καταστάσεως τοῦ μουσείου τούτου τῶν ἀριστοτεχνημάτων τῆς ἀρχαιότητος.

Εἶπον ἤδη ὅτι ἡ Εὐρώπη προσεδόκα καὶ ἐκθέσεις λεπτομερεῖς· ὁπόσον ἦτο κατὰ τοῦτο ἡ περιέργεια τοῦ κοινοῦ, μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς προθυμίας μεθ' ἧς ἀπεδέξατο ὁ Ἀντώνιος Βουλιφὼν μετρίαν τινὰ ἐπιστολὴν γραφεῖσαν ὑπὸ ἀξιωματικοῦ μὴ παρευρεθέντος εἰς τὴν πολιορκίαν, ἀλλὰ συλλέξαντος τὰς λεπτομερείας του ἓξ ἑβδομάδας μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως. Ὁ Βουλιφὼν οὗτος ἦτον εἶδος ἐφημεριδογράφου καὶ ἐδημοσίευε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην συλλογὴν παντοδαπῶν ἐπιστημονικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν ἐπιστολῶν· μετὰ χαρᾶς δὲ ἤθελε καταχωρίσει ἐν τῇ συλλογῇ του ταύτῃ ὅλας τὰς πληροφορίας ὅσας ἤθελον τῷ προμηθεύσει μάρτυρες τῆς καταστάσεως τῆς περιφήμου πόλεως, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι δὲν εἰμπόρεσε νὰ προμηθευθῇ ἀξιολογωτέραν ἔκθεσιν.

Ἴσως δὲ οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης οὐδὲ καιρὸν ἔλαβον νὰ παροτρύνωσι τὸν ἀρχαιολογικὸν ζῆλον τῶν μελῶν τῆς ἐκστρατείας· διότι ἡ ἅλωσις τῶν Ἀθηνῶν ἐφαίνετο ἐπιτρέπουσα μακρὸν χρόνον διὰ τὰς ἐπιστημονικὰς ἐρεύνας, καὶ εἰς τοῦτο ἀναπαυόμενοι, ἤκουσαν αἴφνης τὴν ὑποχώρησιν τοῦ στρατοῦ, ἥτις ἐξέπληξε τὸ κοινὸν οὐδὲν ἧττον ἢ τοὺς στρατιωτικούς. Τὴν ταχεῖαν ταύτην καὶ ἄδοξον ὑποχώρησιν ὑπηγόρευσαν λόγοι σπουδαιότατοι, μαρτυρήσαντες ὁπόσον ὀρθὴ ἦτον ἡ γνώμη τοῦ Μοροζίνη πρόνοια, καὶ ὁπόσον ἄτοποι αἱ ἀποφάσεις αἱ ληφθεῖσαι ἐπὶ τῇ γνώμῃ τοῦ Κένιζμαρκ. Ἀπὸ τῆς 31 Δεκεμβρίου οἱ Ἐνετοὶ ἤρξαντο σκεπτόμενοι ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ περὶ τῆς τύχης τῆς κατακτήσεώς των, καὶ προβλέποντες τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐγκαταλείψωσιν αὐτὴν προσεχῶς, ἐσυζήτησαν τὸ ζήτημα, ἐὰν θέλωσι καταστρέψει τὸ φρούριον τοῦτο πρὶν ἀναχωρήσωσι. Συμβούλιον εὐρωπαϊκὸν συζητοῦν τὴν *καταστροφὴν τῶν Ἀθηνῶν!* Ὁπόσον ἀλλόκοτοι τῇ ἀληθείᾳ εἶναι αἱ τοῦ πολέμου

περιπέτειαι. Καὶ ὅμως πᾶς πεπολιτισμένος ἄνθρωπος θέλει μὲν ὀνομάσει τοῦτο φρικῶδες· ἀλλ' ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν ἔποψιν ἡ σύνεσις ἀπῄτει νὰ προϊδῶσιν ἁπάσας τὰς περιπετείας, ἵνα μὴ καταληφθῶσιν ὑπ' αὐτῶν ἀπροσδοκήτως. Ὅ,τι δὲ ἀληθῶς ἤγγιζε τὴν καρδίαν τοῦ Μοροζίνη, δὲν ἦτο ἡ διατήρησις τῶν μνημείων, ἀλλ' ἡ τύχη, ἥτις περιέμενε τοὺς κατοίκους, ἡ θλιβερὰ τύχη τεσσάρων ἢ πέντε χιλιάδων ψυχῶν. Ὅθεν καθυπέβαλεν εἰς τὸ Συμβούλιόν του τὰ ἑξῆς τρία ζητήματα, ἐν οἷς συνεκεφαλαιοῦντο ἅπαντα τὰ δυνατὰ γενέσθαι καὶ ἅπασαι αἱ τοῦ πολέμου περιπέτειαι.

1) Τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν καταστροφήν των.

2) Τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

3) Εἰ μὲν ἀποφασισθῇ ἡ ὑπεράσπισις, τίνα τὰ ἐπιτήδεια πρὸς ἐξασφάλισιν αὐτῆς στρατηγικὰ μέσα· εἰ δ' ἐξ ἐναντίας ἀποφασισθῇ ἡ ἐγκατάλειψις, τίς ὁ τρόπος καὶ ὁ τόπος τῆς μετακομίσεως ὁλοκλήρου τοῦ οὐχὶ μικροῦ ἐκείνου πληθυσμοῦ.

Ἡ ὀχύρωσις τῆς πίλεως τῶν Ἀθηνῶν ἦτον ἀδύνατος· διότι ἀπῄτει τρισχιλίους ἐργάτας καὶ πολλῶν ἐτῶν ἐργασίαν· ἀδύνατον ἐπίσης ἐθεωρήθη νὰ ἀφήσωσιν ἐν τῇ πόλει στρατιωτικὸν σῶμα ἱκανὸν νὰ ὑπερασπισθῇ τοὺς κατοίκους αὐτῆς, διότι, ἅμα ἀρχομένης τῆς ἐκστρατείας τοῦ ἐπιόντος ἔτους, εἶχον χρείαν ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς Πολιτείας ἵνα προσβάλωσι τὴν Χαλκίδα. Ὅθεν ἀπεφασίσθη ἡ ἐγκατάλειψις τῶν Ἀθηνῶν· καὶ ἐπειδὴ ἡ μακρὰ ἐργασία τῆς ἐκτοπίσεως τῶν κατοίκων ἔδει ν' ἀρχίσῃ ἀμέσως, ἀπεφασίσθη νὰ εἰδοποιηθῶσιν οἱ κάτοικοι ὅτι θέλουσι λάβει γαίας εἰς ἀντάλλαγμα τῶν ὅσας ἔμελλον ν' ἀπολέσωσι, καὶ παντὸς εἴδους ἀποζημιώσεις, διὰ τὴν πικρὰν ἐκείνην ἐξορίαν. Μετὰ τοῦ ζητήματος τῆς ἐγκαταλείψεως τῶν Ἀθηνῶν συνεδέετο τὸ ζήτημα τῆς καταστροφῆς τῶν τειχῶν αὐτῶν καὶ τῶν μνημείων ἅτινα, ἐσπαρμένα ἐν τῇ πόλει, ἠδύναντο, διὰ τὴν θέσιν ἢ τὴν ὀχυρότητα αὐτῶν, νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς ἄμυνάν της. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ λύσωσι τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀπεφήναντο ὅτι ἔχουσι καιρὸν νὰ σκεφθῶσι περὶ αὐτοῦ πρὸ τοῦ τέλους τοῦ χειμῶνος. Ὥστε ἀνεβλήθη μὲν τὸ τῆς καταστροφῆς ζήτημα, ἀλλ' ὁ πέλεκυς καὶ ἡ σφύρα ἔμενον ἐπικρεμάμενοι ἐπὶ τῶν μνημείων.

(Ἀκολουθεῖ.)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΤΕΠΙΚΡΙΣΙΣ.

(Συνέχεια καὶ τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 265).

—ooo—

Ἐκ τοῦ πρώτου μέρους τοῦ παρόντος ἄρθρου εἶδεν ὁ ἀναγνώστης ποίαν ἀξίαν εἶχαν αἱ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους τοῦ Κ. Π. πραγματικαὶ παρατηρήσεις τοῦ Κ. Μ. Ἀλλ' ὁ ἐπικριτὴς ἀνεκάλυψεν ἐν τῷ βιβλίῳ καὶ 12 γλωσσικὰ ἁμαρτήματα, ἅτινα ἐστηλίτευσεν εἰς τὸν *Φιλίστορα*. Ἐν τοῖς ἑπομένοις θέλομεν ἴδῃ ποίαν ἀξίαν ἔχουσι καὶ αἱ γλωσσικαὶ παρατηρήσεις αὗται τοῦ Κ. Μ., ἑξῆς ἅπασαι κατὰ μίαν ἑκάστην ἀνακρινόμεναι.

1. « Τὰ ἐν σελ. 4 τῆς Π. ἱστορίας, λέγει ὁ ἐπικριτής, « *ἐδίδαξε δι' αὐτοῦ εἰς τούτους πάσας τὰς τέχνας* » καὶ σελ. 7 « διδάξαντα εἰς αὐτοὺς πάσας τὰς τέχνας » ἠδύναντο ἑλληνικώτερον νὰ ἐκφρασθῶσι χωρὶς τῆς προθ. *εἰς* . . . . Τὸ διδάσκω *τινί τι*, οὗ παράφρασις εἶνε τὸ *διδάσκω τι εἴς τινα* . . . εἶναι μόνον τοῦ παρακμάζοντος ἑλληνισμοῦ καί τινων νεωτέρων γλωσσῶν π. χ. τῆς γαλλικῆς enseigner quelque chose à quelqu'un, ἀλλότριον δὲ τοῦ τ' ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου.» Ὅτι πρέπει νὰ γράφωμεν *διδάσκω τινάτι* τοῦτο τὸ δεχόμεθα, ὄχι διὰ τὸν λόγον ὅτι τὸ διδάσκω *τινί τι* εἶναι τοῦ παρακμάζοντος ἑλληνισμοῦ, διότι ὁ σημερινὸς ἕλλην συγγραφεὺς δὲν πρόκειται βέβαια ν' ἀττικίζῃ, ἀλλὰ διότι οὕτω συντάσσει καὶ ἡ καθομιλουμένη ἑλληνικὴ τὸ συνώνυμον τῷ διδάσκω *μαθαίνω* (μεταβατ.) « ὁ παππᾶς τὸν (ὄχι *τοῦ*, ὅπερ πολλάκις μεταχειρίζεται ἡ καθομιλουμένη ἀντὶ τῆς ἀρχαίας δοτικῆς) ἔμαθε γράμματα.» Δὲν δεχόμεθα ὅμως καὶ ὅτι ἡ σύνταξις τῶν παρατεθέντων χωρίων τῆς Π. ἱστορίας χωλαίνει. Τὰ ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις « εἰς τούτους » καὶ « εἰς αὐτοὺς» δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀντικείμενα, ἀλλ' ὡς προθετόπτωτα σημαίνοντα τὸ *ἐν τίσι, μεταξὺ τίνων* (= in eorum medio, inter eos) κατὰ τὸ τῆς καινῆς διαθήκης « Ἐκάθισέ τε ἐνιαυτὸν καὶ μῆνας ἕξ, *διδάσκων ἐν αὐτοῖς* τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ » (Πράξ. Ἀποστ. 19, 11. Πρβλ. Ξενοφ. Κυρ. Παιδ. Βιβλ. ά. κεφ. ς', 20, μᾶλλον δὲ βιβλ. γ', κεφ. γ', 56). Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀντὶ τῆς δοτικῆς κεῖνται τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος προθετόπτωτα, πάλιν δὲν ἐννοοῦμεν ποίου εἴδους ἀττικὴ γλῶσσα εἶναι αὐτή, τὴν ὁποίαν ἐννοεῖ ὁ Κ. Μ. ὅτι πρέπει νὰ γράφωμεν, κακίζων τὴν πρὸς δοτικὴν σύνταξιν τοῦ διδάσκω, ἀφ' οὗ τὴν γ'. π. Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα ἔγραφεν ὁ Λυκόφρων: « ἐδίδαξεν Ἕλλησι πρῶτος Φοινίκεια γράμματα,» « τὴν σφενδονικὴν τοῖς *νηπίοις παισὶ διδάσκουσι.*» « Τοὺς σὺν Αἰγυπτίοις τὴν τέχνην *ἀνθρώποις διδάξαντες.*» (ὁμοίως καὶ ἐν τῷ μ. ἐτυμολ. σελ. 348, 19 « οἱ τοὺς νόμους τοῖς ἀγνοοῦσι διδάσκοντες.» Ὁμοίως καὶ Θεοδώρητ. τόμ. ἑ. σελ. 16· « ὁ τὴν κρᾶσιν ἡμῖν δι' ἑτέρων ὀνομάτων διδάσκων.» Ἴδε τὸ Λεξ. τοῦ Ἐρρ. Στεφ.)

2. « Τούναντίον, ἐξακολουθεῖ ὁ ἐπικριτής, ἀντὶ τοῦ « ἀπειλεῖ θάνατον τὰς δούλας » ἑλληνικώτερον ἠδύνατο νὰ εἴπῃ ἀπειλεῖ θάνατον εἰς τὰς δούλας,» κατὰ τὸ ἀρχαῖον « ἀπειλῶ τινι τί.» Ὅ,τι ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἕπεται ὅτι δυνάμεθα, ἢ τοὐλάχιστον πρέπει νὰ λέγωμεν καὶ ἡμεῖς. Μόνον ὅπου λείπει ἡ ὁδηγία τῆς νεωτέρας, ἐκεῖ ἂς καταφεύγωμεν εἰς τοὺς ἀρχαίους καὶ ἂς τοὺς συμβουλευώμεθα. Εἶναι παραλογώτατον νὰ εἴπῃ τις εἰς τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν « φοβερίζω ξύλον εἰς τὸν δοῦλον »· τούναντίον δὲ τὸ « φοβερίζω μὲ ξύλον τὸν δοῦλον » εἶναι ὀρθὸν καὶ κατὰ τὴν νεωτέραν καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν (Πρβλ. Πλουτ. Καμ. 2. « μνημονεύεται δ' αὐτοῦ. . . τὸ *τοὺς ἀγάμους* . . . *ζημίαις ἀπειλοῦντα* συγκαταζεῦξαι ταῖς . . . γυναιξί. »).

3. « Ἐν σελ. 43, λέγει κατωτέρω ὁ Κ. Μ., ἀντὶ τοῦ *δὲν ἤθελον λέγονται* καθὼς καὶ τῶν ὁμοίων, καλλίτερον ἦτο, ἂν ἐγράφετο: *δὲν θὰ ἐλέγοντο ἢ δὲν ἤθελον (-αν) λέγεσθαι.* Διότι οἱ μελλοντικοὶ οὗτοι τύποι πρέπει νὰ ὑπαχθῶσιν ὑπό τινα κανονικότητα. » Ἀποροῦμεν μεγάλως πῶς ὁ Κ. Μαυροφρύδης, ὅστις ἐνέκυψεν ἀρκούντως εἰς τὴν μελέτην τοῦ τυπικοῦ μέρους τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης, συνιστᾷ τὸ *ἤθελον λέγεσθαι* καταδικάζει δὲ τὸ *ἤθελον λέγωνται* (γρ. οὕτω, διότι ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐτυπώθη, κατὰ λάθος βέβαια, μὲ *ο* ἀντὶ *ω*). Τὸ *ἤθελον λέγεσθαι* εἶναι τραγέλαφος, εἶναι τύπος ἀνύπαρκτος εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, παρεισαχθεὶς βιαίως εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῶν περὶ τὸν ἀοίδιμον Κοραῆν. Περὶ τῶν συνθέτων τούτων μελλοντικῶν καὶ δυνητικῶν τύπων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης εἶχε νὰ εἴπῃ τις πολλά, ἀλλ' ἐνταῦθα, διὰ νὰ μὴ ὑπερβῇ ὅπερ ὡρίσαμεν μῆκος τὸ ἄρθρον τοῦτο, λέγομεν ὀλίγα τινά, τὰ κυριώτατα. Ἡ γλῶσσα εἶναι ἰδιοκτησία τοῦ ἔθνους, ὅπως πολλάκις ἐγράψαμεν, οἱ λόγιοι τοῦ ἔθνους δύνανται καὶ πρέπει νὰ πλουτίσωσι καὶ μεταποιήσωσιν αὐτήν, ἀλλὰ τὸ δικαίωμα τοῦτο καὶ τὸ χρέος των δὲν πρέπει οὐδ' ἔπρεπέ ποτε νὰ παρεξηγήσωσιν οἱ λόγιοι. Ἀφίνομεν τὸ τῆς συντάξεως, καὶ τῆς ὑψηλοτέρας ἐν γένει εἰδοποιήσεως τῆς γλώσσης, ὡς ἀπώτερον καὶ ἀλλοτριώτερον πρὸς τὸ προκείμενον ζήτημα, καὶ περιοριζόμεθα εἰς τὸ ἑξῆς περὶ τοῦ λεξικοῦ καὶ τυπικοῦ μέρους τῆς γλώσσης ἀξίωμα, —λέγομεν ἀξίωμα, διότι δὲν πιστεύομεν νὰ ὑπάρχῃ τις, εἰδήμων τῆς ἱστορίας τῶν γλωσσῶν, ὅστις ν' ἀμφιβάλλῃ περὶ αὐτοῦ. Ὁ λαλῶν ἢ γράφων τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν δύναται, ἐὰν ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ (διότι αὕτη καὶ μόνη εἶναι ἡ ζῶσα, ἡ ἀληθινὴ γλῶσσα τοῦ ἔθνους, καὶ ἃς διαῤῥαγῶσι φωνάζοντες τὸ ἐναντίον οἱ ἐναντίοι) δὲν ὑπάρχῃ λέξις τις, νὰ τὴν παραλάβῃ ἐκ τῆς ἀρχαίας—ὄχι βέβαια τῆς ἀττικῆς μόνον, διότι θὰ ἦτο μωρία ὁ τοιοῦτος ἀποκλεισμός—, ἢ μὴ ὑπάρχουσαν μηδ' ἐν ἐκείνῃ, νὰ τὴν πλάσῃ αὐτός. Τούναντίον, τύπον δὲν ἔχει τις νὰ μεταχειρισθῇ ἄλλον εἰμὴ μάλιστα μὲν τὸν ὑπάρχοντα ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ, ἐξ ἀνάγκης δέ, ἐὰν λείπῃ, τὸν ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ· νὰ πλάσῃ τις τύπον ὅμως καὶ νὰ τὸν ἐπιβάλῃ εἰς τὴν γλῶσσαν, τοῦτο εἶναι αὐθαιρεσία ἅμα καὶ ἱεροσυλία, διότι οἱ τύποι εἶναι ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον κτῆμα τῆς γλώσσης *τοῦ ἔθνους* (ὁλοκλήρου θεωρουμένου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς σήμερον). Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὰ ἀμπέλια καὶ τὰ χωράφια τῆς ἐθνικῆς γλώσσης ἦσαν μέχρι τινὸς ἄφρακτα καὶ ἀφύλακτα, καὶ ὁ βουλόμενος εἰσεπήδα εἰς αὐτά, καὶ κατέκοπτε τὰ δένδρα καὶ τὰ κλήματα, ἀλλὰ τὰ ἀμπέλια ταῦτα καὶ τὰ χωράφια ἀπέκτησαν ἤδη μανδρόσκυλλα, τὰ ὁποῖα ἀπόρασιν ἔχουν ὄχι μόνον νὰ γαυγίζουν ὅσον ἠμποροῦν, ἀλλ' ἐν ἀνάγκῃ καὶ νὰ δαγκάνουν. Ἔστω τοῦτο εἰς γνῶσιν ὅλων τῶν ἀπαρεμφατομανῶν νυκτοκλεπτῶν τῆς γλώσσης.

Ἡ νέα λοιπὸν ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν γνωρίζει οὐδ' ἀναγνωρίζει ἄλλους μελλοντικοὺς καὶ δυνητικοὺς τύπους εἰμὴ τοὺς ἑξῆς ά.) *Μέλλων παρατατικὸς* (ἐνεργ. καὶ παθητ.)—1. Θενὰ ἢ θὰ γράφω,-ῆς,-ῇ, κτλ. θενὰ ἢ θὰ γράφωμαι-σαι,-ται κτλ.—2. Θέλω γράφῃ, θέλεις γράφῃ, θέλει γράφῃ, θέλομεν γράφῃ κτλ. θέλω γράφωμαι, θέλεις γράφεσαι, θέλει γράφεται, θέλομεν γραφώμεθα, θέλετε γράφεσθε, θέλουν γράφωνται.—3. Θέλει γράφω, θέλει γράφῃς, θέλει γράφῃ, θέλει γράφωμεν, θέλει γράφετε, θέλει γράφουν. Θέλει γράφωμαι, θέλει γράφεσαι, θέλει γράφεται, θέλει γραφώμεθα, θέλει γράφεσθε, θέλει γράφωνται. β'.) *Μέλλων ἀόριστος* (ἐνεργητικὸς καὶ παθητικὸς) 1. Θενὰ ἢ θὰ γράψω,-ψῃς-ψῃ,-ωμεν,-τε,-ουν. Θενὰ ἢ θὰ γραφ(θ)ῶ-φῇς-φῇ-φοῦμεν,-φῆτε-φοῦν. 2. Θέλω γράψῃ, θέλεις γράψῃ, θέλει γράψῃ, θέλομεν γράψῃ, κτλ. Θέλω γραφ(θ)ῇ, θέλεις γραφῇ, θέλει γραφῇ, θέλομεν γραφῇ, κτλ. 3. Θέλει γράψω, θέλει γράψῃς, θέλει γράψῃ, θέλει γράψωμεν, κτλ. θέλει γραφ(θ)ῶ, θέλει γραφῇς, θέλει γραφῇ, θέλει γραφοῦμεν, θέλει γραφοῦν. γ'.) *Δυνητικὸς παρατατικὸς* (ἐνεργ. καὶ παθητ.) 1. Θενὰ ἢ θὰ ἔγραφα, ες,-ε,-αμεν,-ατε,-αν. Θενὰ ἢ θὰ ἐγραφόμην,-εσο,-ετο,-ὁμεθα-εσθε,-οντο.—2. ἤθελα γράφῃ, ἤθελες γράφῃ, ἤθελε γράφῃ, ἠθέλαμεν γράφῃ, ἠθέλατε γράφῃ, ἤθελαν γράφῃ· ἤθελα γράφωμαι, ἤθελες γράφεσαι, ἤθελε γράφεται, ἠθέλαμεν γραφώμεθα, ἠθέλατε γράφεσθε, ἤθελαν γράφωνται.—3. Ἤθελε γράφω, -φῃς, -φῃ, κτλ. ἤθελε γράφωμαι, ἤθελε γράφεσαι, ἤθελε γράφεται, ἤθελε γραφώμεθα κτλ. 4. Ἤθελα νὰ γράφω, ἤθελες νὰ γράφῃς, ἤθελε νὰ γράφῃ ἠθέλαμεν νὰ γράφωμεν, κτλ. ἤθελα νὰ γράφωμαι, ἤθελες νὰ γράφεσαι, ἤθελε νὰ γράφεται, ἠθέλαμεν νὰ γραφώμεθα, ἠθέλατε νὰ γράφεσθε, κτλ. 4. ἤθελα νὰ ἔγραφα, ἤθελες νὰ ἔγραφες, ἤθελε νὰ ἔγραφε, ἠθέλαμεν νὰ ἐγράφαμεν, κτλ. ἤθελα νὰ ἐγραφόμην, ἤθελες νὰ ἐγράφεσο, ἤθελε νὰ ἐγράφετο, ἠθέλαμεν νὰ ἐγραφόμεθα κλ.—5. ἤθελε νὰ ἔγραφα, ἤθελε νὰ ἔγραφες, ἤθελε νὰ ἔγραφε, ἤθελε νὰ ἐγραφόμεθα, κλ. ἤθελε νὰ ἐγραφόμην, ἤθελε νὰ ἐγράφεσο, ἤθελε νὰ ἐγράφετο, ἤθελα νὰ ἐγραφόμεθα, κτλ. δ'.) *Δυνητικὸς ἀόριστος* (ἐνεργ. καὶ παθητ.) 1. ἤθελα γράψῃ, ἤθελες γράψῃ, ἤθελε γραψῃ, ἠθέλαμεν γράψῃ, ἠθέλατε γράψῃ κτλ. ἤθελα γραφ(θ)ῇ, ἤθελες γραφῇ, ἤθελε γραφῇ, ἠθέλαμεν γραφῇ, κτλ. 2. ἤθελε γράψω, ἤθελε γράψῃς, ἤθελε γράψῃ, ἤθελε γράψωμεν, κτλ. ἤθελε γραφῶ, ἤθελε γραφῇς, ἤθελε γραφῇ, ἤθελε γραφοῦμεν, ἤθελε γραφῆτε κτλ. —3. ἤθελα νὰ γράψω, ἤθελες νὰ γράψῃς, ἤθελε νὰ γράψῃ, ἠθέλαμεν νὰ γράψωμεν, κτλ. ἤθελα νὰ γραφῶ, ἤθελες νὰ γραφῇς, ἤθελε νὰ γραφῇ, ἠθέλαμεν νὰ γραφοῦμεν, ἠθέλετε νὰ γραφῆτε κτλ. 4. ἤθελε νὰ γράψω, ἤθελε νὰ γράψῃς, ἤθελε νὰ γράψῃ, ἤθελε νὰ γράψωμεν, ἤθελε νὰ γράψητε κτλ. ἤθελε νὰ γραφῶ, ἤθελε νὰ γραφῇς, ἤθελε νὰ γραφῇ, ἤθελε νὰ γραφοῦμεν κτλ.

Θὰ ἐκουράσθη βέβαια ὁ ἀναγνώστης διερχόμενος (ἐὰν διῆλθε) τὸν μακρὸν τοῦτον πίνακα· ἀλλ' ἡ δικογραφία αὕτη τῆς ἀδικουμένης καὶ περιφρονουμένης γλώσσης ἦτο ἀναγκαία. Ἐξ αὐτῆς βλέπει ὁ ἀναγνώστης ὅτι ὅλοι οὗτοι οἱ δεκαὲξ διάφοροι μελλοντικοὶ

καὶ δυνητικοὶ τύποι δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο εἰμὴ τὸ ῥῆμα θέλω συντασσόμενον μετὰ τοῦ *νὰ* ἢ ἄνευ αὐτοῦ πρὸς ὑπακτικὴν καὶ ὁριστικήν, ἴχνος δὲ ἀπαρεμφάτου δὲν ὑπάρχει οὐδαμοῦ. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἄλλων τύπων οὐδεμίαν θὰ ἔχῃ τις ἀμφιβολίαν, ὑποθέτομεν· ἐν δὲ τοῖς τύποις 1, β', 1, γ', 1. τὸ *θὰ* προέκυψεν, ὡς γνωστόν, κατὰ συγκοπὴν ἐκ τοῦ *θενά*, τοῦτο δὲ πάλιν ἐκ συγκοπῆς τοῦ ἀκλίτως πρὸς ὑποτακτικὴν καὶ ὁριστικὴν συντασσομένου *θέλει* καὶ τοῦ *νά*, *θὲ νά*. Προφέρει δὲ τοῦτο ἡ κοινὴ γλῶσσα ἄλλοτε ὀξυτόνως θενὰ καὶ ἄλλοτε παροξυτόνως θένα. Τοιαύτην δὲ συγκοπὴν ἐν τῷ τρίτῳ μάλιστα προσώπῳ πάσχουσι πολλὰ ῥήματα, (κλαί(F)ω, κλαῖς,) κλαῖ, (κλαῖμεν, κλαῖτε) κλαῖν· (λέγω, λὲς) λέ (λέμεν, λέτε) λέν· νὰ φᾶς, νὰ φᾶ, νὰ φᾶν, νὰ πᾶς, νὰ πᾶ, νὰ πᾶν, (τρώγω) τρῶς, τρῶ, τρῶν κτλ. Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος καιροῦ καὶ τόπου νὰ ἐξηγήσωμεν πῶς τὸ ῥῆμα *θέλω* μετέπεσεν εἰς τὴν μελλοντικὴν ταύτην σημασίαν· εἰ καὶ τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶναι τοιοῦτον, ὁποῖον νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς πολλὰς καὶ ἀξιολόγους σκέψεις εἰς τὸν μέλλοντά ποτε νὰ συγγράψῃ τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Τοῦτο μόνον λέγομεν ἐνταῦθα ὅτι ἡ πρὸς ὑποτακτικὴν ἄνευ συνδέσμου σύνταξις τοῦ ῥήματος τούτου καὶ τοῦ συνωνύμου *βούλομαι* ἀνέκαθεν εἶναι συνήθης εἰς τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν, καὶ ἴχνη ταύτης σώζονται καὶ ἐν τῇ γραπτῇ γλώσσῃ τῶν ἀρχαίων. « Βούλει τράπωμαι ὁδοὺς ἄλλας τινάς ; » Εὐριπ. Φοιν. 722. « βούλει σκοπῶμεν » Ξενοφ. Ἀπομν. 2, I, I. « βούλει οὖν . . . ἀναβοήσας παμμέγεθες παραινέσω αὐτοῖς; » Λουκ. Χαρ. σελ. 65. « Ἀλλὰ βούλει κατὰ τὸν Ὅμηρον κἀγὼ ἔρωμαί σε ; « αὐτόθ. 45. « βούλει μικρὸν ἀφέλωμαι καὶ τῶν ὀφρύων; » ὁ αὐτ. Νεκρ. Διάλ. 10, 9. (Lehmann).

« Τί σοι θέλεις ποιήσω,
τί σοι, λάλη χελιδών ;
τὰ ταρσά σου τὰ κοῦφα
θέλεις λαβὼν ψαλίξω ;
ἢ μᾶλλον ἔνδοθέν σου
τὴν γλῶσσαν, ὡς ὁ Τηρεὺς
ἐκεῖνος, ἐκθερίξω ; »

Ἀνακρ. ᾠδ. σελ. 812 (Bergk.) « Τί σοι θέλεις δῆτ' εἰκάθω ; Σοφ. Οἰδ. Τύρ. 651· « θέλεις μείνωμεν αὐτοῦ κἀνακούσωμεν γόων ; « Σοφ. Ἠλ. 80. Ὁμοίως παρατεθείσθωσαν καὶ τὰ ἐξῆς ἐφ' ἑτέρων προσώπων παραδείγματα « θῶμεν οὖν βούλει (=βούλει οὖν θῶμεν) δύο εἴδη τῶν ὄντων ; » Πλάτ. Φαιδ. σελ. 79, A. « εἰ δ' αὖ βούλεσθε καὶ φλεγμαίνουσαν πόλιν θεωρήσωμεν, οὐδὲν ἀποκωλύει· » Πλατ. Πολιτεί. σελ. 372, E. « Εἴτε τι βούλει προσθῇς ἢ ἀφέλῃς » ὁ αὐτ. Φαιδ. σελ. 95, E. (Ἴδε Matthiae Grammat. σελ. 1173 ἐκδ. γ'.) Ἐν δὲ τῇ καινῇ διαθήκῃ ὑπάρχουσι πλεῖστα ὅσα τοιαῦτα παραδείγματα « θέλεις ποιήσωμεν τρεῖς σκηνάς ; » Ματθ. 17,4. « θέλεις συλλέξωμεν ; » 13.28. « Κύριε, θέλεις εἴπωμεν πῦρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ; » Λουκ. 9. 54. « τί θέλεις ποιήσω σοι ; » Μάρκ. 10, 51. « Ποῦ θελεις ἀπελθόντες ἑτοιμάσωμεν ἵνα φάγῃς τὸ πάσχα ; » Μαρκ. 14, 12 (= Ποῦ θὰ ἑτοιμάσωμεν νὰ φᾶς τὸ πάσχα ;). Εἶναι δὲ ἄξιον σημειώσεως ὅτι τὸ ῥῆμα τοῦτο, πλὴν τῶν δευτέρων ἑνικῶν προστακτικῶν προσώπων *φέρε*, *ἄγε*, καὶ τοῦ *ἄφες* μάλιστα ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ (« ἄφες ἴδωμεν εἰ ἔρχεται Ἠλίας σῶσαι αὐτόν. « Ματθ. 7, 4=*ἂς ἴδωμεν* ἂν ἔρχεται ὁ Ἠλίας νὰ τὸν σώσῃ), ὅπερ καὶ αὐτὸ ἔμεινεν εἰς τὴν καθομιλουμένην ἑλληνικήν, εἶναι τὸ μόνον ῥῆμα (καὶ τὸ συνώνυμον *βούλει*) τὸ οὕτως ἀσυνδέτως συντασσόμενον μετὰ τῆς ὑποτακτικῆς.

Οἱ μελλοντικοὶ λοιπὸν καὶ δυνητικοὶ οὗτοι τύποι σύγκεινται ἐκ τοῦ ῥήματος *θέλω* συντασσομένου (πλὴν τῆς ὁριστικῆς μετὰ *νὰ*) μετὰ τῆς ὑποτακτικῆς μετὰ τοῦ *νὰ* ἢ ἄνευ αὐτοῦ. Καὶ ἡ μὲν ὑποτακτικὴ μετὰ τοῦ *νὰ* εἶναι ἡ κοινοτάτη καὶ συνηθεστάτη καὶ ἀρχαιοτάτη ἀνάλυσις τοῦ ἀπερεμφάτου (« θέλω ἵνα μοι δῷς » Μαρκ. 6,25. « Θέλω ἵνα . . . ποιήσῃς ἡμῖν » 10,35 « θέλω ἵνα κἀκεῖνοι ὦσι μετ' ἐμοῦ » Ἰωάν. 17, 24, κτλ.), ἡ δὲ ὑποτακτικὴ μετὰ τοῦ *θέλω* ἄνευ τοῦ *νὰ* εἶναι, καθ' ἃ παρεθέσαμεν ἀνωτέρω παραδείγματα, ὁμοίως κοινοτάτη συνηθεστάτη καὶ ἀρχαιοτάτη.

Ἀλλ' ἔρχεται ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς, καὶ ἀποβαλὼν τοὺς μελλοντικοὺς καὶ δυνητικοὺς τύπους τῆς ζώσης γλώσσης, πλάττει ἑτέρους ἀνυπάρκτους συντάσσων τὸ θέλω μετ' ἀπαρεμφάτων (θέλω εις,-ει,-ομεν κλ.) γράφειν, γράψειν, γράφεσθαι, γραφ(θ)ῆν(αι), ἤθελον γράφειν, γράψειν, γράφεσθαι, γραφῆν), καὶ κατορθόνει διὰ τῆς αὐθεντείας καὶ τοῦ ἀξιώματός του νὰ τοὺς εἰσβιάσῃ εἰς τὴν γραπτὴν τῶν λογίων γλῶσσαν, ὅπου, ἀποκεκομμένοι μὲν τὸ *ν*, ἀλλὰ γοῦν ζῶσι καὶ βασιλεύουσι μέχρι σήμερον. Ἀλλ' οἱ τύποι οὗτοι εἶναι ἀνύπαρκτοι, ὡς προείπομεν, διὰ τοὺς ἑξῆς μάλιστα λόγους.

α'. Δὲν ὑπάρχουσιν εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ὅστις δὲν γνωρίζει εἰμὴ μόνον τοὺς τύπους, ὅσοι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ πίνακι, ὃν ἀνωτέρω κατεστρώσαμεν.

β'. Δὲν ἔχομεν λόγον νὰ ἐξηγήσωμεν πῶς, ἐν ᾧ ἡ γλῶσσα ἀπέβαλε πανταχοῦ σχεδὸν τὸ ἀπαρέμφατον, ἀντικαταστήσασα τὸ μὲν τελικὸν διὰ τῆς ὑποτακτικῆς μετὰ τοῦ *νά*, τὸ δὲ εἰδικὸν διὰ τῆς ὁριστικῆς μετὰ τοῦ *πῶς* (=*ὅτι* κατὰ τὸ ἀρχαῖον *ὡς*), ἐτήρησεν αὐτό, ὅπου ἥκιστα ἦτο ἐπόμενον νὰ τὸ τηρήσῃ, ἐν μελλοντικῷ καὶ δυνητικῷ τύπῳ σχηματιζομένῳ μετὰ τοῦ *θέλω*, ῥήματος δηλονότι ἐκφράζοντος ὅ,τι μάλιστα *ἐμφαντικὸν* καὶ ὡρισμένον, τὴν θέλησιν, καὶ *θέλοντος* τὸ ἀντικείμενον αὐτοῦ γυμνὸν πάσης *ἀπαρεμφατικῆς* ἀοριστίας.

γ'. Ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι τὸ δεύτερον ῥῆμα τῶν τύπων τούτων εἶναι ἀπαρέμφατον, πῶς ἐξηγεῖται ἡ πρὸς μέλλοντα τῆς ἀπαρεμφάτου σύνταξις τοῦ θέλω, *θέλω γράψειν*, ἐν ᾧ κανονικὴ καὶ ὀρθὴ εἶναι μόνον ἡ πρὸς ἐνεστῶτα καὶ ἀόριστον σύνταξις, θελω γράφειν, θέλω γράψαι, θέλω γράφεσθαι, θέλω γραφῆναι ; Τὰ πρὸς μέλλοντα τῆς ἀπαρεμφάτου κανονικῶς συντασσόμενα ῥήματα εἶναι εὐάριθμα, *μέλλω*, *ἐλπίζω*, καὶ ὀλίγα τινὰ ἄλλα, ὄχι ὅμως καὶ τὸ *θέλω*.

δ'. Πῶς ἔχει τις νὰ ἐξηγήσῃ, ἀσπαζόμενος τὴν Κοραϊκὴν θεωρίαν, τὸ παράδοξον τοῦτο φαινόμενον, ὅτι ἐκ τῶν ἑξῆς β'. ἀορίστων τῆς ἀπαρεμφάτου εὑρεῖν, ἰδεῖν, εἰπεῖν, πιεῖν, ἐμβῆναι, λαβεῖν, παθεῖν, μαθεῖν, φαγεῖν, καμεῖν, τυχεῖν, δραμεῖν, λαχεῖν, κτλ. οἱ μὲν πρῶτοι πέντε εἶναι εὔκαμπτοι καὶ εὐλύγιστοι, καί, ἐν ᾧ κάλλιστα λέγει τις: θέλω (ἤθελον) εὕρει, ἴδει, εἴπει, πίει, ἐμβῇ, χωρὶς νὰ προσβάλῃ κακῶς εἰς τὴν ἀκοήν μας, δύναται νὰ τοὺς ἐμβάσῃ εἰς τὸ χωνίον τοῦ Κοραῆ, καὶ νὰ εἴπῃ κάλλιστα: θέλω (ἤθελον) εὑρεῖ, ἰδεῖ, εἰπεῖ, πιεῖ (τοῦτο ὄχι ἄνευ συνιζήσεως), ἐμβῆ, χωρὶς πάλιν νὰ προσβάλῃ κακῶς εἰς τὴν ἀκοήν μας; οἱ δὲ λοιποὶ εἶναι ἄκαμπτοι, ἀλύγιστοι, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον οὔτε εἶπαν οἱ περὶ Κοραῆν, οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπῃ ποτέ τις: θέλω (ἤθελον) παθεῖ, μαθεῖ, λαβεῖ, φαγεῖ, δραμεῖ, φυγεῖ, καμεῖ, τυχεῖ, κτλ. χωρὶς νὰ ξεσχίσῃ τὰ αὐτία μας ;

Περὶ τοῦ τόνου τούτου λέγει ὁ Κοραῆς ἐν σημειώσει εἰς τῶν προλεγομένων τοῦ γ'. τόμου τῶν παραλλήλων τοῦ Πλουτάρχου σελ. 462 (γενικ. ἐκδ. Προλεγ.) ὅτι « ἡ μετάθεσις τοῦ τόνου εἶναι κοινὴ καὶ αὐτή, ὡς καὶ ἡ ἀφαίρεσις τοῦ ν καὶ εἰς ἄλλους ἀορίστους ἀπαρεμφάτους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους σχηματίζομεν τοὺς κοινοὺς μέλλοντας, οἷον θέλω κάμει, λάβει, τύχει, κτλ. ἀπὸ τὸ καμεῖν, λαβεῖν, τυχεῖν. » Ἀλλὰ δὲν λέγει ὅμως καὶ πῶς ἐξηγεῖται ἡ μετάθεσις αὕτη τοῦ τόνου. Ὅλαι σχεδὸν αἱ τοιαῦται μεταθέσεις τοῦ τόνου αἱ ἐν τῇ καθομιλουμένῃ ἑλληνικῇ, ἔχουσι τὸν λόγον καὶ τὴν ἐξήγησίν των. Ἂν θελήσῃ τις νὰ δικαιολογήσῃ τὴν μετάθεσιν τοῦ τόνου τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἐνταῦθα ἀπαρεμφάτων ἐκ τῶν αἰολικῶν *ἔπην*, *φάγην*, κτλ. διὰ τί ἡ μετάθεσις αὕτη νὰ γίνῃ μόνον εἰς τοὺς ἀορίστους, ὄχι καὶ εἰς τοὺς ἐνεστῶτας, καὶ ἀντὶ τῶν: θέλω ὁμιλεῖ, φιλεῖ, γελᾷ, καλεῖ, νὰ μὴ λέγῃ ἡ καθομιλουμένη γλῶσσα θέλω ὁμίλει (ἢ ὁμίλη (ν), ὅπως κἂν θέλῃ νὰ τὸ γράψῃ τις), φίλει, γέλα, κάλει, κτλ,κατὰ τὰ αἰολικὰ: φίλην, κάλην, προτέρην, ἀσυνέτην, ἄντλην, κλ. (Ἴδε Ahrens de Dial. α, § 3. 6 καὶ ἀλλαχοῦ) ; Διὰ τί ὁμοίως νὰ μὴ γίνῃ ἡ μετάθεσις τοῦ τόνου καὶ εἰς τοὺς παθητικοὺς ἀορίστους τῆς ἀπαρεμφάτου, καὶ ἀντὶ τῶν θέλω γραφῆ, ὀνομασθῆ, δαρθῆ, κτλ. νὰ λέγῃ τις, θέλω γράφη, ὀνομάσθη, δάρθη, κτλ. κατὰ τὰ αἰολικὰ *μεθύσθην* (ὅπερ ἐσφαλμένως γράφει ὁ Κοραῆς : μεθυσθῆν αὐτόθ. σελ. 463) τοῦ Ἀλκαίου (λείψαν. 29 παρ' Ahrens αὐτόθι ἐν τῷ παρτρτήματι σελ. 246) καὶ *ὀνάσθην* τοῦ Θεοκρ. 25, 26. ;

Τί ἄλλο ἀποδεικνύουσι πάντα ταῦτα εἰμὴ ὅτι τὰ νομιζόμενα ταῦτα ἀπαρέμφατα εἶναι ὑποτακτικαί, καὶ ὅτι (διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ ἐν τῷ δ'. λόγῳ φαινόμενον), ὅλοι οἱ δεύτεροι ἀόριστοι, περὶ ὧν ὁ λόγος, εἶναι τρίτα ἑνικὰ πρόσωπα τοῦ ἀορίστου τῆς ὑποτακτικῆς, καὶ τὰ μὲν: εὑρεῖ, ἰδεῖ, εἰπεῖ, ἐμβῇ, πιεῖ, δέχονται μετάθεσιν τόνου, ὄχι δι' ἄλλον λόγον, πάρεξ διότι, ἐκθλιβομένων τῶν πρώτων συλλαβῶν ὡς φωνηεντικῶν, ἐξ ἀνάγκης ὁ τόνος μεταπίπτει εἰς τὴν λήγουσαν, ὅπερ συμβαίνει εἰς ὅλα τὰ πρόσωπα τῶν τοιούτων ἀορίστων τῆς ὑποτακτικῆς (νὰ) 'δῶ (ἢ δῶ κατ' ἄλλην συνήθη καὶ ταύτην μετάθεσιν τοῦ 1) δῇς, δῇ, 'πῶ, πῇς, πῇ, πῶ, πῇς, 'ὑρῶ, 'ὑρῇς, 'ὑρῇ, 'μπῶ, 'μπῇς, 'μπῇ, ἀντὶ τῶν (νὰ) ἴδω, ἴδῃς, ἴδῃ, εἴπω, εἴπῃς, εἴπῃ, πίω, πίῃς, πίῃ, εὕρω, εὕρῃς, εὕρῃ, ἔμβω, ἔμβῃς, ἔμβῃ· τὰ δὲ παθεῖν, μαθεῖν, τυχεῖν, φαγεῖν, κτλ. δὲν δέχονται τοιαύτην μετάθεσιν, διότι, ὄχι ἀπαρέμφατα, ἀλλ' ἀόριστοι τῆς ὑποτακτικῆς ὄντες δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πάθωσιν ἔκθλιψιν τῆς πρώτης συλλαβῆς εἰς μηδὲν τῶν προσώπων, (νὰ) πάθω, πάθῃς, πάθῃ, μάθω, μάθῃς, μάθῃ κτλ. ; Τοῦτο δέ, ὅτι οὔτε ὁ Κοραῆς, οὔτε τις ἕτερος τῶν περὶ αὐτόν, ὧν τινες ἀκαθεκτότεροι καὶ δυσπειθέστεροι πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον, δὲν κατώρθωσεν, ἢ μᾶλλον δὲν ἐτόλμησε κἂν ποσῶς νὰ διαστρέψῃ τοὺς ἀορίστους τούτους τῆς ὑποτακτικῆς, τί ἄλλο σημαίνει εἰμὴ τὴν ἐνδόμυχον φωνὴν τῆς γλωσσικῆς συνειδήσεως τοῦ ἔθνους ἐπανισταμένην καὶ διαμαρτυρομένην κατὰ τῆς προφανοῦς ταύτης διαστρεβλώσεως τῆς γλώσσης ;

Ἔχομεν λοιπὸν ὑπὲρ μὲν τῆς ἡμετέρας θεωρίας, ὅτι τὰ λεγόμενα ταῦτα κολοβὰ ἀπαρέμφατα τῶν μελλοντικῶν καὶ δυνητικῶν τύπων εἶναι ὄχι ἀπαρέμφατα, ἀλλὰ τρίτα ἑνικὰ πρόσωπα τοῦ ἐνεστῶτος καὶ ἀορίστου τῆς ὑποτακτικῆς, κατὰ τοὺς ἐν τῷ πίνακι τύπους α, 2, β'. 2, γ', 2, δ'.1. συνηγοροῦσαν τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, μὲ τῶν ὁποίων τὴν σύνταξιν καὶ τοὺς τύπους συμφωνοῦμεν πληρέστατα· οἱ δὲ περὶ τὸν Κοραῆν ἔχουσιν ἀμφοτέρας ταύτας ἐναντίας, συμβιβάζονται δὲ καὶ συμφωνοῦσι μὲ ποίους ; μὲ τοὺς Ἐξαρχοπούλους τῆς πτωχοπροδρομικῆς μεσαιωνικῆς μας φιλολογίας.

« Ὅστις γὰρ θέλει ἐξ αὐτῆς θλιβῖν τε καὶ χαρῆναι,
Εἰμὲν καὶ μὲ τὸ θέλημα καὶ τὴν προαίρεσίν σου,
Θέλεις γυρίσειν καὶ στραφῆν, παυόμεθα τοῦ λέγειν.
Θέλω σᾶς ἀφηγήσασθαι λόγους ὡραιοτάτους,
Θέλεις χαρῆν καὶ τιμηθῆν καὶ ζήσειν καὶ πλουτήσειν·
Καὶ τοὺς ἐχθρούς σου εἰς τὸν λαιμὸν θέλεις καταπατήσειν

» Ἐμπορῶ νὰ σοῦ γεμίσω δύο σελίδας τοιούτων παραδειγμάτων, » λέγει ὁ Κοραῆς ἐν τῇ πρὸς τὸν Α. Γαζῆν ἐπιστολῇ του, ἐν ᾗ παραθέτει τοὺς στίχους τούτους (Ἀπάνθισμα δεύτερον ἐπιστολῶν Α. Κ. ἐκδίδοντος Ἰ. Ῥώτα. Ἐν Ἀθήναις 1841, σελ. 223) Ἀποροῦμεν πῶς δὲν εἶπεν ὁλόκληρον σύγγραμμα ; Ὁ Κύριος Μαυροφρύδης, μικρόν τι διατρίψας ἐν Παρισίοις, ἀντέγραψεν ἐκ τῆς αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης τόμον ὀγκωδέστατον τοιούτων μακαρονάδων, τὸν ὁποῖον καὶ ἐκδίδει καθ' ἃ προεκήρυξεν ὁσονοῦπω. Καὶ ὅμως δὲν χρειάζεται πολὺς κόπος διὰ νὰ πεισθῇ ὁ ἀναγνώστης ὅτι τῶν λαμπρῶν τούτων συνηγόρων τῆς Κοραϊκῆς θεωρίας τὸ κῦρος εἶναι ἴσον μὲ μηδενικόν. Καὶ τί ἄλλο δὰ χαρακτηρίζει περισσότερον ὅλους ὅλων τῶν ἐποχῶν τοὺς ἀηδεῖς μακαρονογράφους, παρὰ τὴν ἀνίατον μονομανίαν, ὄχι μόνον τὴν γραφὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ὁμιλίαν των νὰ καταφορτόνωσι καμαρόνοντες μὲ ἀνάλατα ἀπαρέμφατα ; Ἐὰν σήμερον, μετὰ τόσους ὑπὲρ τῆς ἀποσκορακίσεως τοῦ μακαρονισμοῦ ἀγῶνας καὶ μόχθους καὶ βασάνους καὶ μαρτύρια τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ (Ἂν τῳόντι δὲν ἐβασανίσθη καὶ δὲν ἐμαρτύρησε, δὲν πταίει ὁ καϋμένος ὁ Κοδρινᾶς. Ἂς τοῦ ἔπιπτεν εἰς τὰς χεῖρας πουθενὰ κατὰ

τὴν Βλαχίαν, καὶ ἂν δὲν τὸν ἐπρόσφερεν ὁλοκαύτωμα εἰς τὰς παρωργισμένας σκιὰς τῶν ἀθανάτων συγγραφέων τῆς προγονικῆς μας γλώσσης, ἂς μὴ τὸν ἔλεγαν Κοδρικᾶν!), ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ τοῦ γλωσσικοῦ Κοραϊσμοῦ, εἶναι ἀδύνατον νὰ εὕρῃς ἕνα καὶ μόνον τίμιον καὶ θεοφοβούμενον ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος νὰ βεβαιώσῃ μεθ' ὅρκου ὅτι σήμερον τὴν 12 Ἀπριλίου τοῦ 1861 καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἑλληνικὴν Τουρκίαν δὲν ἐξεφωνήθησαν ἢ δὲν ἐγράφησαν εἰς πεζὸν καὶ εἰς ἔμμετρον λόγον ἑκατὸν τοὐλάχιστον ὁλοστρόγγυλα ἀπαρέμφατα, εἶναι παράδοξον, εἶναι ἄπορον ἂν εἰς τοὺς χρυσοῦς αἰῶνας τῶν Πτωχοπροδρόμων, ἀντὶ τοῦ μάννα ὁ οὐρανὸς ἔβρεχεν ἀπαρέμφατα; Ἄπορον καὶ παράδοξον θὰ ἦτο τὸ ἐναντίον. Ἐκ τοῦ ὅτι ὅμως τρεῖς καὶ τέσσαρες σχολαστικοὶ μακαρονοφάγοι ἀπαρεμφατοκοποῦσι, δὲν ἕπεται κατ' οὐδένα λόγον ὅτι ἀπαρεμφατοκοπεῖ καὶ ἡ γλῶσσα, ἡ ἀληθινὴ καὶ ζῶσα γλῶσσα τοῦ ἔθνους. Ὅ,τι γίνεται σήμερον ἐγίνετο πάντοτε. Ὅπως κάκιστα θὰ ἔπραττέ τις σήμερον λέγων ὅτι διεσώθησαν εἰς τὴν γλῶσσαν τὰ ἀπαρέμφατα, διότι τὰ λαλοῦσι καὶ τὰ γράφουσιν ἓξ ἑπτὰ λογιώτατοι, οὕτω κακῶς ἔπραξεν ὁ Κοραῆς, θεωρήσας ὅτι τὰ ἀπαρέμφατα διεσώθησαν εἰς τοὺς μελλοντικοὺς καὶ δυνητικοὺς τύπους τῆς καθομιλουμένης γλώσσης, διότι εἰς τὸ δεύτερον μέλος αὐτῶν ἔδιδον ἀπαρεμφατικὴν μορφὴν εἰς τοὺς αἰῶνας τῆς ἀκρισίας καὶ τῆς ἀμαθείας οἱ Πτωχοπρόδρομοι, τοὺς ὁποίους διὰ νὰ ἐρωτήσῃ ἀνέστησεν ἐκ τοῦ κονιορτοῦ τῶν βιβλιοθηκῶν, ὅπου ἔκειντο πρὸ πολλοῦ θαμμένοι καὶ ἄγνωστοι, ἐν ᾧ ἠδύνατο νὰ ἐρωτήσῃ καλλίτερα τὴν γλῶσσαν τοῦ ἔθνους, μάρτυρα γνωστόν, ἀξιόπιστον καὶ ζῶντα.

Ἐπαναλέγομεν λοιπόν, συμπεραίνοντες τὰ προειρημένα, ὅτι τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ὡς ἀπαρέμφατα θεωρούμενα εἶναι τρίτα ἑνικὰ πρόσωπα τοῦ ἐνεστῶτος καὶ ἀορίστου τῆς ὑποτακτικῆς καὶ πρέπει νὰ γράφωνται ὄχι ἄλλα μὲ *η* καὶ ἄλλα μὲ *ει*, ἀλλ' ἅπαντα ἀνεξαιρέτως μὲ *η*. Προκειμένου δὲ νὰ μεταχειρισθῇ τις μελλοντικὸν καὶ δυνητικὸν τύπον, δὲν ἔχει ἄλλους εἰμὴ τοὺς ἐν τῷ ἀνωτέρω πίνακι καταλεχθέντας· προτιμότερον δὲ πάντων ὡς ἁπλούστερον, εὐφωνότερον καὶ κοινότερον τὸ *θὰ* μὲ τὸν ἐνεστῶτα καὶ ἀόριστον τῆς ὑποτακτικῆς, καὶ μὲ τὸν παρατατικὸν τῆς ὁριστικῆς· τὸ μόνον δ' ἔλλειμμα τοῦ τύπου τούτου εἶναι ὅτι δὲν ὑπάρχει κατ' αὐτὸν δυνητικὸς ἀόριστος (θὰ ἔγραψα)· ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ ἂς μεταχειρίζηταί τις τὸν ἄλλον τύπον (δ'. 1, ἤθελον γράψῃ.) Ἐννοεῖται δὲ οἴκοθεν ὅτι ἕκαστος εἶναι ἐλεύθερος, ὡς προείπομεν, νὰ ἐκλέξῃ ὀντιναδήποτε τύπον θέλει, φθάνει μόνον νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὴν γλῶσσαν· καὶ ἅπαντες οἱ ἀνωτέρω καταλελεγμένοι ὑπάρχουσι. Μόνον ὁ τύπος « *δὲν ἤθελον λέγεσθαι* » μὲ τὸν ὁποῖον διορθόνει ὁ κύριος Μαυροῤῥύδης τὸ « δὲν ἤθελον λέγωνται » τοῦ Κυρίου Παππαῤῥηγοπούλου εἶναι τύπος ἀνύπαρκτος, τραγέλαφος, χίμαιρα. Ἔζησε μέχρι τοῦδε ὡς φυτὸν παράσιτον εἰς τὸ δένδρον τῆς γλώσσης, ἀλλ' εἰς τὸ ἑξῆς πρέπει νὰ ἐκκοπῇ καὶ ἀποβληθῇ ὡς περίττωμα δυσειδὲς ἅμα καὶ βλαβερόν, διότι οὐδεὶς βέβαια τῶν λογίων τοῦ ἔθνους θὰ ὑπομείνῃ πλέον τὴν ἐθνικήν του γλῶσσαν, νὰ φέρῃ ἀκόμη τὰ δουλοπρεπῆ δεσμὰ τῆς δεσποτικῆς αὐθαιρεσίας τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου.

4. Κατωτέρω ψέγει ὁ ἐπικριτὴς τὸν Κ. Π. μεταχειριζόμενον τὸ συγκριτικὸν ἀντὶ τοῦ ὑπερθετικοῦ, « ἐλάττωμα, εἰς ὃ περιπίπτουν πλεῖστοι ὅσοι τῶν παρ' ἡμῖν γραφόντων, παρασυρόμενοι ἐκ τῆς γαλλικῆς καὶ τῶν ἄλλων ῥωμανικῶν γλωσσῶν, ἀντὶ τοῦ ὑπερθετικοῦ τὸ συγκριτικὸν μετὰ τοῦ ἄρθρου μεταχειριζομένων, π. χ. γαλλ. le meilleur des écrivains = (ὁ) ἄριστος τῶν συγγραφέων, la plus grande de mes filles = (ἡ) πρεσβυτάτη τῶν θυγατέρων μου, κτλ. » Ἐν πρώτοις λανθάνεται ὁ ἐπικριτὴς νομίζων ὅτι αἱ ῥωμανικαὶ γλῶσσαι μεταχειρίζονται ἐν γένει ἀντὶ τοῦ ὑπερθετικοῦ τὸ συγκριτικὸν μετὰ τοῦ ἄρθρου. Τοιαύτη εἶναι ἡ *ἐπικρατοῦσα μόνον* σύνταξις τῶν παραθετικῶν τῆς γαλλικῆς, ἀλλὰ δὲν πρέπει καὶ ν' ἀποφαίνεται μετὰ τόσης πεποιθήσεως καὶ περὶ τῶν ἄλλων. Πῶς ἔχει ἡ σύνταξις τῶν παραθετικῶν ἐν τῇ ἱσπανικῇ καὶ πορτογαλλικῇ δὲν γνωρίζομεν, διότι στοιχειωδεστάτην μόνον εἴδησιν τῆς ἱσπανικῆς γλώσσης ἔχοντες δὲν δυνάμεθα ν' ἀποφανθῶμεν περὶ αὐτῆς ἐξ *ἰδίας* γνώσεως· περὶ τῆς ἰταλικῆς ὅμως διαβεβαιοῦμεν τὸν Κ. Μ. ὅτι λανθάνεται ἐξομοιῶν αὐτὴν πρὸς τὴν γαλλικήν· τοὐναντίον ὄχι μόνον ἰδίας καταλήξεως ὑπερθετικὸν ἔχει, ἀλλὰ καὶ οἱ παραθετικοὶ τύποι καὶ ἡ σύνταξις αὐτῶν μετὰ τοῦ ἄρθρου καὶ ἄνευ αὐτοῦ εἶναι οὕτω ποικίλοι, ὥστε οὐδαμῶς ἐφαρμόζεται εἰς αὐτὴν τὸ περὶ τῆς γαλλικῆς ἀληθεῦον, καὶ δύναταί τις νὰ γράψῃ περὶ τούτων ὁλοκλήρους σελίδας. Ἐνθυμίζομεν τὸν ἀναγνώστην μόνον τοῦτο τὸ γνωστότατον καὶ συγχνότατα παρὰ Δάντῃ περὶ τοῦ εἰς τὸν Ἅδην ὁδηγοῦ του Βιργιλίου λεγόμενον « l' altissimo poëta. » Τοῦτο ἡ γαλλικὴ δὲν ἔχει νὰ μεταφράσῃ δι' ὁμοίου τύπου. Ὁμοίως τὸ τοῦ Ἀριόστου (Ὀρλ. ἑ, 13) « non era dopo il re di lui il piu degno. » Τοῦτο μόνον διὰ περιφράσεως εἶναι μεταφραστὸν εἰς τὴν γαλλικήν. Ἐὰν ἐφαρμόσωμεν ἐνταῦθα τὸν κανόνα τοῦ ἡμετέρου ἐπικριτοῦ καὶ μεταφράσωμεν τὸ il piu degno γαλλιστὶ μὲν μὲ τὸ ἔνάρθρον le plus digne, ἑλληνιστὶ δὲ εἴτε ἐνάρθρως εἴτε ἀνάρθρως μὲ τὸ ὑπερθετικὸν *ἀξιώτατος*, ἄνθρακες ἡμῖν ὁ θησαυρὸς ἐγένοντο. Καλὸν λοιπὸν εἶναι, φίλτατε ἐπικριτά, ν' ἀφήσωμεν τὰς ῥωμανικὰς γλώσσας εἰς τὴν ἡσυχίαν των, καὶ νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν Ἑλληνικήν. Ὁ ἀναγνώστης μας γνωρίζει κάλλιστα ὅτι τὸ ὑπερθετικὸν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ εἶχε δύο σημασίας, μίαν ἀπόλυτον καὶ ἑτέραν σχετικήν, παραθετικήν, συγκριτικήν, ἢ ὁπωσδήποτ' ἄλλως θέλει νὰ τὴν ὀνομάσῃ τις. Ἐκείνην μὲν λοιπόν, λέγομεν πρὸς τὸν Κ. Μ., ἐτήρησεν ἡ καθομιλουμένη ἑλληνική, ταύτην δ' ἀπέβαλεν. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ τὸ μὲν *Σωκράτης ἀνὴρ σοφώτατος ἐγένετο*, περιέχει ἀπόλυτον ἢ (ὅπως νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ ὀνομασθῇ κάλλιον) ἀόριστον ὑπέρθεσιν, καὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ *Σωκράτης λίαν σοφὸς ἀνὴρ ἐγένετο*· τὸ δὲ *Σωκράτης ἀνδρῶν ἁπάντων σοφώτατος ἐγένετο*

ἐκφράζει ὑπέρθεσιν σχετικήν, καὶ δὲν ἔχομεν πῶς ἄλλως νὰ τὸ περιφράσωμεν. Ἐν τῇ καθομιλουμένῃ ἑλληνικῇ τὸ ὑπερθετικόν, ὅπου ὑπάρχει, διότι κατήντησε σπανιώτατον, οὐδ' εἶναι ἄμοιρον ἐλαφρᾶς τινος λογιωτατικῆς βαφῆς, μόνον ἀπόλυτον ὑπέρθεσιν σημαίνει· « Τί σε ἔκαμεν *ὁ καλώτατος αὐτὸς ἄνθρωπος* = *ὁ πολὺ καλὸς ἄνθρωπος* = *ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ὅπου εἶναι πολὺ καλός;* » τὴν δ' ἑτέραν, τὴν σχετικὴν ὑπέρθεσιν, ἀπέβαλεν, ὡς εἴρηται, παντελῶς, καὶ ἐκφράζει αὐτὴν διὰ τοῦ ἐνάρθρου συγκριτικοῦ. *Ὁ Κώστας εἶναι ὁ καλλίτερος ἄνθρωπος τοῦ τόπου μας.* Ἀντὶ λοιπὸν ὁ Κ. Μ. νὰ ὀνομάζῃ τὴν σύνταξιν ταύτην « ἐλάττωμα, εἰς ὃ περιπίπτουν πλεῖστοι ὅσοι τῶν παρ' ἡμῖν γραφόντων, παρασυρόμενοι ἐκ τῆς γαλλικῆς καὶ τῶν ἄλλων ῥωμανικῶν γλωσσῶν, » θὰ ἔκαμνεν, ἢ τοὐλάχιστον θὰ κάμῃ καλλίτερα, ὡς ἱστοριογράφος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, νὰ μελετήσῃ ἀκόμη καλλίτερα τὴν γλῶσσαν τοῦ ἔθνους, καὶ ἔστω βέβαιος ὅτι τοῦτο μάλιστα τὸ μέρος, τὸ περὶ τῶν παραθετικῶν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, παρέχει αὐτῷ ὕλην γόνιμον πολλῶν καὶ παντοίων σκέψεων καὶ παρατηρήσεων.

Τὸ δ' ἐν σελ. 67 τῆς Π. ἱστορίας « ὁ Θεὸς αὐτὸς *τὸ μέγιστον καὶ ἐνδοξότερον* τῶν ὄντων » εἶναι μὲν ἀνώμαλον, ἀλλ' οὐδεὶς συγγραφεὺς εἶναι ἐλεύθερος ἀνωμαλιῶν. Ὁ Ξενοφῶν (Ἀπομν. δ'., 7, 10) λέγει « *κάλλιστα καὶ πρεπωδέστερα,* » ὁ δὲ Πλάτων (Φίληβ. σελ. 55 Δ.) « τὰ μὲν ὡς *καθαρώτατα* νομίζειν, τὰ δ' ὡς *ἀκαθαρτότερα,* » (Πολιτ. ἡ., σελ. 564 Β.) « (γένος) τὸ μὲν *ἀνδρειότατον*, τὸ δ' *ἀνανδρότερον* » κτλ. Ἂν ὁ Κ. Μ. νομίζῃ ὅτι αὗται μὲν αἱ ἀνωμαλίαι εἶναι καλαὶ καὶ ἅγιαι, λόγῳ μὲν ὅτι κάποιον λόγον εἶχαν ὁ Ξενοφῶν καὶ ὁ Πλάτων νὰ μεταχειρισθῶσι τὰς ἀνωμαλίας αὐτάς, πράγματι δὲ μόνον καὶ μόνον διότι ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ξενοφῶν εἶναι ἀρχαῖοι, ὁ δὲ Κ. Π. πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ καταδικασθῇ, δι' οὐδένα ἄλλον λόγον, παρὰ διότι δὲν εἶναι οὔτε Πλάτων οὔτε Ξενοφῶν, τὸ καθ' ἡμᾶς δὲν συνυπογράφομεν εἰς τὴν καταδίκην.

Ἔπειτα ἀποροῦμεν πῶς ὁ Κ. Μ., ἀφ' οὗ τέλος πάντων ἤθελε καὶ καλὰ νὰ δοκιμάσῃ τὰ ξυράφιά του, δὲν ἐλάμβανεν εἰς χεῖρας τὰς κεφαλὰς τῶν συνεργατῶν του, ἀλλ' ἐπετέθη κατ' ἄλλων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν καμμίαν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ἐπιδεξιότητά του. Ἐν σελ. 29 τοῦ Φιλίστορος ἀπαντῶμεν ταῦτα. « Τὰ τῆς κλασικῆς περιόδου ποιήματα καὶ συγγράμματα εἶναι ἀναμφισβητήτως *τὸ πολυτιμότερον κληρονόμημα*, ὅπερ ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς τὸ ἡμέτερον ἔθνος, » καὶ ἐν σελ. 26 « ὁ Ὀβίδιος, *εἷς τῶν καλλιτέρων* τῆς Ῥώμης ποιητῶν, » καὶ εὐθὺς κατωτέρω « ὁ δὲ Κικέρων, *τὸ ἐξοχώτερον* πρόσωπον τῆς ῥωμαϊκῆς γραμματολογίας· » καὶ αὐτὸς αὐτότατος δ' ὁ ἐπικριτὴς λέγει ἐν σελ. 19 « πολλαὶ δὲ . . . πόλεις . . . ἐκτίσθησαν παρὰ *τοὺς ὁμοιοτέρους* ποταμούς » καὶ σελ. 5 « Ἀμφότεραι αὗται αἱ χερσόνησοι πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων κατελήφθησαν ὑπὸ λαῶν ἐκ *τῶν δύο ἱστορικωτέρων* φυλῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, » ὅπου ὄχι μόνον τὸ ἔνάρθρον συγκριτικὸν κεῖται ἀντὶ τοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις σχετικοῦ ὑπερθετικοῦ, ὅπως ἐξηγήσαμεν ἀνωτέρω, ἀλλὰ καὶ τὸ προθετόπτωτον *ἐκ τῶν φυλῶν* οὕτως ἀμετόχως ἐπιτασσόμενον εἰς τὸ *λαῶν* εἶναι ὀρθὰ κοπτὰ ξενικὸν καὶ σόλοικον. Ὅτι δὲ εἰς τοιαύτην σχετικὴν ὑπερθετικὴν ἔννοιαν μετεχειρίσθη ὁ καλός μας ἐπικριτὴς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ κρίσει τῆς Π. ἱστορίας, μίαν ἀκριβῶς σελίδα πρὸ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος παρατηρήσεώς του, τὸ ἔνάρθρον συγκριτικὸν (45): « Αὗται περίπου εἶναι *αἱ κυριώτεραι τῶν* περὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ Κ. Π. παρατηρήσεών μας, » τοῦτο εἶναι ἀληθῶς νόστιμον καὶ νοστιμώτατον. Ἐὰν δ' ὁ Κ. Μ. μᾶς ἀπαντήσῃ ὅτι βαρβαρίζομεν, διότι ἡ λέξις *νόστιμος* δὲν ἔχει τοιαύτην σημασίαν εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ παππού μας Ὁμήρου, πάλιν τὸ νόστιμον οὐχ ἧττον θὰ μένῃ τοιοῦτον.

Σημειοῦμεν δ' ἐν παρενθέσει εἰς τὸν Κ. Μ. ὅτι τὸ « (ἡ) πρεσβυτάτη τῶν θυγατέρων μου » γαλλιστὶ δὲν λέγεται « la plus grande de mes filles » ὅπως λέγει αὐτόθι (σελ. 147) ἀλλὰ ἢ « la plus âgée de mes filles, » ἢ ἁπλῶς « ma fille aînée. » Τί σοῦ ἠβουλήθη, δι' ὄνομα τοῦ Βράμα καὶ τοῦ Βισνοῦ, τί σοῦ ἠβουλήθη νὰ μᾶς ψάλῃς καὶ γαλλικά; Διατί, ὦ πτηνόν μου ἡδύφθογγον, διατί δὲν ἔμενες εἰς τὰς ἀγνώστους καὶ μυστηριώδεις ὄχθας τοῦ Γάγγου, λουόμενος εἰς τὰ ἱερά του νάματα, καὶ ψάλλων ᾄσματα τῆς Μαγαβαράτας ἀφόβως καὶ ἀκινδύνως, διότι οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἔμελλε νὰ σὲ ἀκούσῃ, ἀλλ' ἦλθες εἰς τὸν Σηκουάναν, ὅπου τὸ κλίμα δὲν σὲ σηκόνει, ὅπου τόσα αὐτία περίεργα, καὶ τόσαι γλῶσσαι κακαί. Ῥίψον πέτραν ὀπίσω σου, καὶ ἐπίστρεψον εἰς τὴν χώραν, ὅπου φύεται ὁ λωτός, ἀδελφέ.

5. Καὶ τὰ ἐν σελ. 86 τῆς Π. ἱστορίας « ἂν αἱ ἀγοραὶ τοῦ δήμου οὐδεμίαν εἶχον θέλησιν » κατακρίνει ὁ Κ. Μ. καὶ ἀντ' αὐτῶν θέλει « ἂν αἱ ἀγ. *μηδεμίαν* εἶχον θέλησιν. » Τὴν διαφορὰν τοῦ *οὐ* καὶ *μὴ* γνωρίζουσι καὶ τὰ παιδία τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου, ἀλλ' ὁ Κ. Μ. ἐξ ἅπαντος τὰ γραμματικὰ ταῦτα θεωρήματα καὶ κανονίδια νομίζει ὡς ἀπόκρυφά τινα καὶ δυσκατάληπτα φιλοσοφήματα, τὰ ὁποῖα μᾶς ἀποκαλύπτει αὐτὸς τώρα. Ἀλλ' ὁ Κ. Π. γράφει *οὐδεμίαν*, ὄχι διότι ἀγνοεῖ τὴν διαφορὰν τοῦ *οὐ* καὶ *μή*, ἀλλὰ διότι νομίζει ἀδύνατον τὴν χρῆσιν τοῦ *μή*. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔλεγον, « ἂν *μὴ* γράψω, μεῖνον », ἡ καθομιλουμένη ἑλληνικὴ λέγει « ἂν *δὲν* γράψω, μεῖνε. » Ὁ Κ. Π. καὶ οἱ φρονιμώτεροι καὶ πρὸς τὰς χρείας καὶ λεπτότητας τῆς σημερινῆς γραπτῆς γλώσσης εὐαισθητότεροι τῶν λογίων νομίζουσιν, ὅτι τὸ νὰ μεταχειριζώμεθα μὲν τὸ *οὐ* καὶ *οὐκ* καὶ *οὐχ*, καθὼς τὸ μεταχειρίζεται ὁ Κ. Μ. καὶ οἱ ὅμοιοί του, νὰ μεταχειρισθῶμεν δὲ τὸ *μὴ* παντοῦ ὅπου τὸ μετεχειρίζοντο καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, τοῦτο εἶναι ὀνειροπόλημα μεγαλείτερον καὶ τῆς *μεγάλης ἰδέας*· διότι *ἀλλὰχ κερίμ!* τὸ *Χριστὸς ἀνέστη* νὰ ἀκούσωμεν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ἐντὸς ὀλίγου, μὰ τὴν ἑπτακέφαλον Ὕδραν τοῦ ἑλληνικοῦ ὑπουργείου, δὲν εἶναι ἀδύνατον· ἀλλὰ τὸ μονοσύλλαβον *μὴ* τοῦ Κ. Μ. νὰ κυριεύσῃ τὸ *δὲν*, τοῦτο θεῶν ἐν γούνασι κεῖται,

ἀλλὰχ μπιλίρ! Περὶ δὲ τοῦ *δέν*, τὸ ὁποῖον ὁ ἐπικριτὴς ἐθεώρησεν ὡς ἀποκοπὴν τοῦ *(μη)δέν*, διὰ νὰ κάμῃ τὴν ἐξίσωσιν ὅπως τῷ συνέφερεν, ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ τῷ εἴπωμεν ὅτι προέκυψεν ἐξ ἀποκοπῆς ὄχι τοῦ *μηδὲν* ἀλλὰ τοῦ *οὐδέν*, διότι ἡ καθομιλουμένη ἀποκόπτει (πλὴν ὡρισμένων τινῶν περιστάσεων) ὄχι συλλαβὰς μὲ σύμφωνον, ἀλλὰ συλλαβὰς μετ' ἀρχικοῦ φωνήεντος ἢ διφθόγγου. 'Αλλ' ἔστω· συγκατατιθέμεθα πρὸς στιγμὴν ὅτι μικροὶ καὶ μεγάλοι πρέπει νὰ γράφωμεν τὸ *μὴ* παντοῦ ὅπου τὸ ἔγραφον καὶ οἱ ἀρχαῖοι, δὸς ὅμως πρῶτος σὺ αὐτὸς τὸ καλὸν παράδειγμα. 'Αλλὰ σύ, ἄ ψυχή μου! — ἀ τζάνουμ (ἢ κατὰ τοῦ νέου Παλαμήδους τῆς Ἐλπίδος τὸν ἀλφάβητον, τὸν ἀναστηλωθέντα ὑπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς Γ'. Σεπτεμβρίου, τζᾶνὶμ) — ἐν αὐτῇ πάλιν τῇ κρίσει τῆς Π. ἱστορ. (σελ. 120) κατετόλμησας τὸ θανάσιμον κατὰ σὲ ἁμάρτημα, καὶ ἔγραψας *οὐδεὶς* ἀντὶ τοῦ *μηδείς*. « Ἦτο μάλιστα αἴσχος πολλοὶ μὲν τόμοι . . . μυθιστορημάτων . . . νὰ ἐξέρχωνται ἐκ τῶν ἑλληνικῶν τυπογραφείων, *οὐδεὶς δ' οὐδ'* ἰσχνὸς τόμος . . . νὰ *μὴ* ἐμφανισθῇ. » Ἄ δάσκαλε ποῦ διδάσκες, καὶ νόμον δὲν ἐκράτεις! νὰ σὲ κρεμάσωμεν τώρα διὰ τὸ ἔγκλημά σου; — 'Αλλ', ὦ Ζεῦ, καὶ 'Αθηνᾶ καὶ Ἄπολλον! Ναί, λέγει, κρεμάσατέ με· ἐγὼ ἀποθνήσκω,

« Doch bei Ehren bleiben
Die Orakel, und gerettet sind die Götter! »

ἀλλὰ διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ μου θανάτου σώζεται ἡ τιμὴ καὶ ὑπόληψις τοῦ *μή*, καὶ μένουσιν ἱεροὶ καὶ ἀπαρασάλευτοι οἱ νόμοι τοῦ Μωϋσέως, οἱ θεοχάρακτοι κανόνες τῆς ἁγίας καὶ ὀρθοδόξου ἡμῶν γραμματικῆς!

6. « 'Αντὶ τοῦ ἐν σελ. 89 κακοζήλου *προσωποπεποιημένη* μετὰ τεσσάρων π καλλίτερον ἦτο, νομίζω, καὶ συμφωνότερον πρὸς τὸ σημερινὸν πνεῦμα τῆς γλώσσης, τὴν ἀναδίπλωσιν τοῦ παρακειμένου καὶ ἐκ τῶν ἁπλῶν ῥημάτων (πόσῳ μᾶλλον ἐκ τῶν συνθέτων;) ἀποτριψάσης, τὸ *προσωποποιημένη*. » 'Αποδοκιμάζει λοιπὸν ὁ Κ. Μ. τὸν παρακείμενον, ὄχι ὡς παρὰ τοὺς κανόνας ἀναδιπλασιαζόμενον, ἀλλὰ διὰ λόγους κακοφωνίας, ἐν ᾧ τῆς μὲν κακοφωνίας οἱ λόγοι ἔπρεπε νὰ παραλειφθῶσιν ἐντελῶς διὰ τὸν λόγον, ὅτι μόλις δύο ἤδη πιθαμὰς ὑψώθησαν ὑπὲρ τὸ ἔδαφος τὰ θεμέλια τῆς Σιναϊκῆς ἀκαδημίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ μέλλει νὰ κανονισθῇ τὸ μῆκος τοῦ πήχεος, μὲ τὸν ὁποῖον θὰ μετρηθῶσι τὰ αὐτία ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι θὰ κρίνωσι περὶ τῆς εὐφωνίας καὶ κακοφωνίας τῶν ἑλληνικῶν λέξεων· ν' ἀναφερθῶσι δὲ μόνον οἱ κανόνες τῆς γραμματικῆς οἱ περὶ τῆς αὐξήσεως, ἣν πανταχοῦ παραδέχεται ὁ Κ. Π., καὶ δὴ καὶ ἐνταῦθα, ὅπου κατὰ λάθος τυπογραφικὸν ἐτυπώθη *προσωπεποιημένη* ἀντὶ *πεπροσωποιημένη*.

7. Ὁ ἐπικριτὴς ψέγει κατωτέρω τὸν Κ. Π. διότι ἐν σελ. 90 εἶπεν ἀνάρθρως *ἀξίωσιν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου*, ἐν ᾧ ἐν σελ. 92 εἶπεν ἐνάρθρως *γνώμη τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου*. Ποῦ στηρίζεται ὅμως ἡ παρατήρησίς του αὐτή, μὰ τὰ κάρδαμα, δὲν καταλαμβάνομεν. Ἐν σελ. 92 μετεχειρίσθη ἄρθρον ὁ Κ. Π. διότι ἦτο ἀνάγκη ἄρθρου, καὶ ἐν σελ. 93 δὲν μετεχειρίσθη, διότι δὲν ἦτο ἀνάγκη. Ἂν νομίζῃ ὁ Κ. Μ. ὅτι, ἐπειδὴ ὑπάρχει τὸ προθετόπτωτον *κατ' ἰδίαν*, διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ τεθῇ ἄρθρον, τῷ ἀπαντῶμεν ὅτι ὀνειρεύεται. Καὶ διὰ νὰ τῷ ἀποδείξωμεν ὅτι ὀνειρεύεται, δὲν τρέχομεν μακράν, ἀλλ' ἀναφέρομεν τὸ ἑξῆς τεμάχιον ἄρθρου ὑπογεγραμμένου παρ' αὐτοῦ τοῦ Κ. Μ. ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ φυλλαδίῳ σελ. 152, ὅπου ὑπάρχουσι καὶ αἱ σοφαὶ του παρατηρήσεις. « 'Αλλὰ παρ' ἀμφοτέρων . . . ἐπεθυμοῦμεν περισσοτέραν ὁμαλότητα καὶ *πρὸς ἑαυτὸ συμφωνίαν* τοῦ λεκτικοῦ. » Καὶ ἐδῶ ἔχομεν τὴν αὐτὴν σύνταξιν, τουτέστι πλαγίαν πτῶσιν ἀνάρθρου οὐσιαστικοῦ: *συμφωνίαν*, καὶ προθετόπτωτον ἀναφερόμενον εἰς αὐτό: *πρὸς ἑαυτό*. Ἢ καὶ τοῦτο τοῦ Κ. Μ. εἶναι σόλοικον, ἢ τὸ τοῦ Κ. Π. εἶναι ὀρθὸν καὶ ἄμεμπτον. Ἐκ τούτου δέ, ὅτι τὸ προθετόπτωτον *κατ' ἰδίαν* εἶναι σύνηθες καὶ τυπικόν, καθὼς τὰ: κατ' εὐθεῖαν, κατ' ἐρήμην, ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι, ἐν γένει, κατ' οἶκον, καθ' ὅλου κτλ., οὐδαμῶς ἔπεται ὅτι μεταβάλλεται ἡ ἀρχικὴ των φύσις καὶ σύνταξις, ἀλλὰ συντάσσονται καὶ αὐτὰ ὅπως καὶ τὰ ἄλλα προθετόπτωτα, ὅσα μεταχειρίζεταί τις ἀνὰ δεκάδας λαλῶν καὶ γράφων, καὶ ὁποῖον τὸ ἀνωτέρω τοῦ Κ. Μ. *πρὸς ἑαυτό*. Τί θὰ εἴπῃ νὰ γράφῃ τις δημοσίως, ὅ,τι ὀνειρεύεται κατ' οἶκον ἐπὶ τῆς τραπέζης του μεταξὺ τοῦ Λεξικοῦ τοῦ 'Ρόστ, καὶ τῆς γραμματικῆς τοῦ Βουττμάννου!

8. Ἐν σελ. 94 ὁ Κ. Π. λέγει « αἱ ἀμοιβαῖαι σχέσεις τῶν διαφόρων βασιλείων δὲν ἦσαν *προσδιωρισμέναι* ἀσφαλέστερον τῶν ἰδιωτικῶν. » Ταύτην τὴν λέξιν κατακρίνει ὁ ἐπικριτής, ὡς ἄνευ ἀνάγκης ἔχουσαν δύο προθέσεις, ἐν ᾧ ἤρκει τὸ ἁπλοῦν: ὡρισμέναι, ἢ τὸ μετὰ μιᾶς μόνον προθέσεως: διωρισμέναι. 'Αλλά, πρὸς θεοῦ, ἐὰν τοῦτο οὕτως ἔχῃ, πταίει ὁ Κ. Π.; Τὸ ῥῆμα τοῦτο εἶναι εἰς πάγκοινον χρῆσιν σήμερον· ἐὰν μεταχειρίζεταί τις αὐτό, τοῦτο σημαίνει ὄχι ὅτι δὲν γνωρίζει τὸ περιττὸν τῶν προθέσεών του, ἀλλ' ὅτι ἀναγκάζεται νὰ τὸ μεταχειρισθῇ χάριν σαφηνείας. Εἶναι ἄξιον ἀγχόνης τὸ *προσδιορίζω*; Πολὺ καλά, ἂς ἀπαχθοῦν ὅμως πρῶτον εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης οἱ *ἐπιθετικοί*, *ῥηματικοί*, *ἐπιῤῥηματικοί*, *ὡς ἐπιθετικοί*, *ὡς ἐπιῤῥηματικοὶ* κλπ. κλπ. *προσδιορισμοὶ* τοῦ Κυρίου 'Ασωπίου, καὶ τότε ἂς κρεμασθῇ καὶ ἡμίαυτη λέξις τῆς πολυσελίδου ἱστορίας τοῦ Κ. Π. Ἔπειτα τί πεῖσμα ἡμιόνου σὲ κατέλαβε, Κ. Μ. καὶ δὲν θέλεις νὰ ἐπάρῃς τοὺς ὀφθαλμούς σου καὶ νὰ ἴδῃς ὀλίγον τί γίνεται εἰς τὸν *Φιλίστορά* σου; Ἐν σελ. 36 αὐτοῦ λέγονται τὰ ἑξῆς « ἤρθη συνάμα καὶ τὸ κατ' ἀνάγκην *προσδιορίζεσθαι*. » Ἂν ὅλος ὁ κόσμος γράφει οὕτω διὰ τί ἐξέλεξας τὸν Κ. Π. μόνον μεταξὺ τόσων ἄλλων νὰ τοῦ διαβάσῃς τὸν ἐξάψαλμον; Ὁ Κ. Π. εἶναι, νομίζεις, ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου; Ὄχι, σὲ παρακαλεῖ πολὺ νὰ τὸν ξεφορτωθῇς, καὶ ἂν ἔχῃς γραμματικὴν καὶ λεξικὴν λογοριλίαν, εὑρὲ τοὺς ὁμοίους σου, καὶ συζήτει μετ' αὐτῶν ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας. Ἂν νομίζῃς ὅτι τὸ ῥῆμα *προσδιορίζω* καταστρέφει τὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους, ὕπαγε ὁ φιλόλογος πρὸς τὸν φιλόλογον Κύριον 'Ασώπιον, καὶ πεῖσον αὐτὸν νὰ ἐκβάλῃ τοῦ συντακτικοῦ του τοὺς κατὰ πᾶσαν σελίδα μυριακιῶντας *προσδιορισμούς*, καὶ διὰ τὸ ἐθνωφελὲς καὶ θεάρεστόν σου τοῦτο ἔργον οἱ μὲν ἄνθρωποι θὰ ἐπαινέσωσι τὸν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ ζῆλόν σου, παρὰ δὲ τοῦ μισθαποδότου θεοῦ θέλεις ἀκούσῃ κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἡμέραν τὸ « εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου! » καὶ θὰ εἰσέλθῃς χορεύων δὰ τότε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν. 'Αμήν.

10. Ὁ Κ. Π. ἐν σελ. 76 λέγει « Σῶμα εὔρωστον, ἀνάστημα ὑψηλόν, ἦθος μεγαλοπρεπές, βλέμμα ὀξύ, φωνὴ λαμπρά, καὶ μάλιστα αἱ συμπάρεδροι τῶν φυσικῶν τούτων ἀρετῶν, ἡ περὶ τὰς πολεμικὰς ἀσκήσεις δεξιότης, ἡ ἐν ταῖς ἀτυχίαις καρτερία, ἡ περιφρόνησις τοῦ κινδύνου, ὁ ἔρως τῶν ἐνδόξων ἐπιχειρήσεων, *ἰδοὺ τί* διέκρινε πρὸ πάντων τὸν γνήσιον ἡγεμόνα ἀπὸ τοῦ εὐτελοῦς τῶν θνητῶν ὄχλου. » « Ἡ τοιαύτη, νομίζει ὁ Κ. Μ., μετὰ ἐξαρίθμησιν πολλῶν ὑποκειμένων διὰ τοῦ *ἰδοὺ τί* συγκεφαλαίωσις των εἶνε ἀνοίκειος τῷ πνεύματι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, μετάφρασις τοῦ γαλλικοῦ voilà ce qui oûsa. Ἡ δ' ἑλληνικὴ ἐν τοῖς τοιούτοις τὴν ἀντωνυμίαν *οὗτος* κατὰ τὸν προσήκοντα τύπον μεταχειρίζεται, π. χ. ἀντὶ τοῦ *ἰδοὺ τί διέκρινε*, θὰ ἔλεγε: *ταῦτα διέκρινον* ». Ἡ σύνταξις αὕτη, ἀπαντῶμεν πρὸς τὸν Κ. Μ., εἶναι ἑλληνικωτάτη, διότι ὑπάρχει εἰς τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν. Ἐὰν ἡ γαλλικὴ γλῶσσα (διατί ὄχι καὶ πᾶσα ἄλλη;) ἔχει τὴν σύνταξιν ταύτην καὶ αὐτή, δὲν ἕπεται ὅτι οἱ γράφοντες σήμερον λόγιοι ἐδανείσθησαν ταύτην ἐξ αὐτῆς. Ὄχι βέβαια τὸ *ἰδού*, ἀλλὰ τὸ *νὰ* ἐν τῇ καθομιλουμένῃ, πλὴν τῶν ἄλλων συντακτικῶν χρήσεων, ἔχει καὶ ταύτην. « Σπίτια, ἀμπέλια, χωράφια, *νὰ τί* ἔπρεπε νὰ ζητῇς ν' ἀποκτήσῃς τὴν σήμερον ἡμέραν, ὄχι πῆγες καὶ μοῦ ἔμαθες γράμματα ἀδιαφόρετα! » Ὅπως τὸ δεύτερον μέρος τῆς φράσεως ταύτης («ὄχι πῆγες κτλ») εἶναι ἑλληνικώτατον, εἰ καὶ δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γραπτῇ ἑλληνικῇ ὁ περίεργος οὗτος ἰδιωτισμός, οὐδ' ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ εἴπῃ τις ὅτι εἶναι ξενισμὸς ἡ τοιαύτη σύνταξις, ἐὰν τυχὸν εὑρεθῇ ὁμοία εἰς ἄλλην ξένην γλῶσσαν, οὕτω καὶ τὸ πρῶτον μέρος εἶναι ἑλληνικώτατον καὶ οὐδαμῶς γαλλικόν. Ἡ καθομιλουμένη π. χ. μεταχειρίζεται τὸ ἀναλελυμένον ἀπαρέμφατον ἀντὶ τοῦ παρχωημένου ἐπὶ ζωηρᾶς διηγήσεως. « Ἦλθεν εἰς τὸ σπίτι μου, τὸν ἔβαλα κ' ἔφαγε, καὶ πλάγιασε, καὶ νὰ σηκωθῇ ἀδελφέ, τὴν νύκτα νὰ μοῦ κλέψῃ ὅ,τι εἶχα καὶ δὲν εἶχα καὶ νὰ φύγῃ. » Τοιαύτη σύνταξις τοῦ ἀπαρεμφάτου ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' οἱ Γάλλοι ἔχουσιν ὁμοίαν σύνταξιν αὐτοῦ. Ἕπεται ἐκ τούτου ὅτι ὁ χωρικὸς Ἕλλην ὁ μεταχειριζόμενος οὕτω τὸ ἀναλελυμένον ἀπαρέμφατον γαλλίζει; Πλείστας ὅσας τοιαύτας συντάξεις ἔχει ἡ καθομιλουμένη μὴ ὑπαρχούσας μὲν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γραπτῇ ἑλληνικῇ, κοινὰς δὲ πρὸς τὴν γαλλικήν. Ἡ μόνη βάσανος, ἡ μόνη λυδία λίθος τῆς σημερινῆς γλώσσης, τὸ ἐπαναλέγομεν, πρέπει νὰ ἦναι ἡ καθομιλουμένη ἑλληνική. Ὅτι ἐν ταύτῃ ὑπάρχουσι ξέναι καὶ βάρβαροι λέξεις, τίς τὸ ἀρνεῖται; ἀλλὰ μόνον *λέξεις* καὶ *που* καὶ φράσεις τινές, ὄχι *τύποι* καὶ *συντάξεις*· διότι ἅπασαι ἀνεξαιρέτως αἱ τῆς καθομιλουμένης εἶναι ἑλληνικαί. Ἂν εἶναι ἰδιότροποι ὅλως καὶ ἰδιόῤῥυθμοι, τοῦτο εἶναι εὐτύχημα διὰ τὴν γλῶσσάν μας· δυστύχημα θὰ ἦτο τοὐναντίον, ἂν ἐπρόκειτο νὰ τρεφώμεθα αἰωνίως μὲ τὰ κόλλυβα τοῦ Πλάτωνος καὶ Ξενοφῶντος, καὶ μὲ τὰ *γάρ* καὶ τὰ *οὖν* τοῦ Λασκάρεως.

'Αλλ' ἂν δὲν σώζεται ὁμοία ἀκριβῶς χρῆσις τοῦ *ἰδοὺ* παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἀνάλογά τινα ὅμως ὑπάρχουσι παρ' αὐτοῖς. Τὸ *ἰδοὺ* (καὶ ἰδοῦ), ὡς γνωστόν, εἶναι προστακτικὴ τοῦ ἀχρήστου θέματος *εἴδομαι* = μὲ τὰς συνήθεις προστακτικάς: *ἴδε* καὶ *ὅρα*. Τίς δὲν ἐνθυμεῖται ἐκ τοῦ Δημοσθένους, τοῦ Λουκιανοῦ καὶ πολλῶν ἄλλων τὰς φράσεις ταύτας ἢ ὁμοίας, (διότι βαρυνόμεθα νὰ σκαλίζωμεν τώρα εἰς τὴν βιβλιοθήκην μας) « ὅρα δ' ὡς ἀληθῆ λέγω· (καὶ ἕπεται ὁ *γάρ*). » Τί ἄλλο εἶναι τοῦτο κατ' ἔννοιαν εἰμὴ τὸ γαλλικόν. Je dis la verité; et en voici la preuve. 'Αλλ' ἀντὶ τοῦ ἐνεστῶτος *ὅρα* κάλλιστα λέγουσιν οἱ ἀρχαῖοι καὶ *ἴδε*· ἀλλὰ τί ἄλλο εἶναι καὶ τὸ *ἴδε* τοῦτο εἰμὴ αὐτὸς οὗτος ὁ ἐν τῇ Γραφῇ μάλιστα ἀντὶ τοῦ *ἰδοὺ*=*νὰ* συνηθιζόμενος ἀόριστος τῆς προστακτικῆς; Οἱ λόγοι τοῦ Προμηθέως (Αἰσχυλ. Προμ. 92). « Ἴδεσθέ μ' οἷα πρὸς θεῶν πάσχω θεός» τί ἄλλο σημαίνουσι καὶ κατὰ σύνταξιν καὶ κατ' ἔννοιαν εἰμὴ «*νὰ* τί παθαίνω ὁ θεὸς ἀπὸ τοὺς θεούς. » Ἐὰν μάλιστα εἴχομεν ἀντὶ τοῦ πληθυντικοῦ, ὅστις εἶναί τι τυχαῖον πρὸς τὸ ἡμέτερον ζήτημα, ἑνικόν, θὰ εἴχομεν αὐτὸ αὐτότατον τὸ *ἰδοὺ* (=ἰδοῦ), καθ' ἃ εἴπομεν ἀνωτέρω. « Ἰδοὺ (τὸ *μὲ* δυνατὸν νὰ λείψῃ, ὡς εἰς πλεῖστα ἄλλα χωρία ὅμοια) οἷα πρὸς Θεῶν πάσχω θεός. » Ἂν δὲ τὸ ἀντικείμενον προηγεῖται, ἢ ἕπεται τοῦτο εἶναι τυχαῖον, οὐδ' ἀναιρεῖ τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων μας. Ἐν Πλατ. Πολιτ. Α', 1, ἀφ' οὗ ἀπαριθμοῦνται οἱ Πειραιεῖ καθ' ὁδὸν τῷ Σωκράτει προσελθόντες Πολέμαρχος, Ἀδείμαντος, Νικήρατος κλπ. « ὁρᾷς οὖν ἡμᾶς, λέγει ἐρωτηματικῶς πρὸς τὸν Σωκράτην ὁ Πολέμαρχος, ὁρᾷς ὅσοι ἐσμέν; » Τοῦτο ἄλλο δὲν σημαίνει, εἰμή, αἱρομένης τῆς ἐρωτήσεως: ὅρα ἡμᾶς ὅσοι ἐσμέν=νὰ (μας) πόσοι εἴμεθα. « Ἴδεθ' ὅποι προνέμεται τὸ δυσέριστον αἷμα φυσῶν Ἄρης » (Σοφ. Ἠλ. 1384)=Νὰ ποῦ προνέμεται κτλ. πρβλ. αὐτ. 821. Κατ' ἔννοιαν λοιπὸν ὑπάρχουσιν ὁμοιότατα χωρία καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, καὶ προηγουμένου καὶ ἀκολουθοῦντος τοῦ ἀντικειμένου τῆς ὁράσεως, τουτέστι τοῦ δεικνυομένου πράγματος. Ἐκ τῆς συχνῆς χρήσεως ἡ λέξις κατήντησε βέβαια νὰ χάσῃ τὴν ῥηματικὴν σημασίαν καὶ νὰ γίνῃ σχεδὸν ἐπιρρήνημα, ἀλλ' ὅταν θέλῃ νὰ ἐξετάσῃ τις τὴν σύνταξιν ἡστινοσδήποτε λέξεως, πρέπει ν' ἀναδράμῃ εἰς τὴν ἀρχικήν της σημασίαν καὶ σύνταξιν. Ἐὰν δ' ὁ Κ. Μ. ἐννοῇ ὅτι ξενίζει τὸ *ἰδοὺ* διότι συντάσσεται μετ' ὀνομαστικῆς, ἐκτὸς τῶν παρὰ τοῖς ἐνδόξοις παραδειγμάτων, ἀρκεῖ νὰ ὑπενθυμίσωμεν αὐτὸν μόνον τὸ τῆς Γραφῆς τ ἴδε ὁ ἄνθρωπος, ἴδε ἀ-

ληθῶς Ἰσραηλίτης κλπ.» Καὶ κατ' ἔννοιαν λοιπὸν καὶ κατὰ σύνταξιν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον τῆς Π. ἱστορίας εἶναι ἑλληνικόν, οὐδ' εἶναι παντελῶς «ἀνοίκειον πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς» ὅπως νομίζει ὁ ἐπικριτής μας.

11. «Ἐν σελ. 30 τὸ *δεκατηγορούμενον* ὑφ' ἓν γεγραμμένον, λέγει ὁ Κ. Μ. δὲν εἶναι ὀρθόν, νομίζομεν· διότι ὡς ἔχον δύο τόνους καὶ δύο λέξεις, πρέπει ν' ἀποτελέσῃ: *δεκάτην ὀγδόην*.» Ἄρα ὅσα ἔχουν δύο λέξεις καὶ δύο τόνους πρέπει νὰ γράφωνται χωριστά! Λαμπρὰ ἀνακάλυψις! Μήπως τὸ *ἑνδεκα*, ἂν τὸ γράψωμεν χωριστά, δὲν ἔχει δύο λέξεις καὶ δύο τόνους *ἓν δέκα*; καὶ ὅμως ἐγράφετο πάντοτε καὶ θὰ γράφεται αἰωνίως ὑφέν. Ἡ ὑφὲν γραφὴ τῶν κατὰ παράθεσιν συντακτικὴν μόνον, ὄχι καὶ ὀργανικὴν σύνθεσιν συγχωνευομένων τούτων λέξεων εἶναί τι ἀκανόνιστον, καὶ μόνον εἰς ἀργοῦ σχολαστικοῦ κεφαλὴν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἔννοια νὰ κανονίσῃ πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν δέχονται ἄλλον κανόνα εἰμὴ τὴν συνήθειαν. Ἐὰν ὁ Κ. Μ. ἐκάκιζε τὸ ὑφὲν γραφόμενον τοῦ Κ. Π. *δεκατηγορούμενον*, διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τῆς γραφῆς δὲν καθιερώθη διὰ τῆς συνηθείας, τὸ ἐννοοῦμεν· ἀλλὰ νὰ τὸ κακίζῃ ὡς δῆθεν παρὰ κανόνα γραφὲν οὕτω, τοῦτο εἶναι ἀκατανόητον. Κυρίως εἰπεῖν, ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ μόνον αἱ ὀργανικῶς συντεθειμέναι λέξεις ἔπρεπε νὰ γράφωνται ὑφέν· καὶ ὅμως γράφονται οὕτως ἀνέκαθεν καὶ ἄλλαι κατὰ συντακτικὴν μόνον παράθεσιν συγχωνευόμεναι. Ἀλλ' εἰς πάντα ταῦτα ὁ μόνος, ὡς προείπομεν, κανὼν εἶναι ἡ διὰ τοῦ χρόνου καθιερωθεῖσα συνήθεια. Τὸ *τρισκαίδεκα* εὐλόγως θὰ ἔλεγέ τις γράφεται ὑφὲν ὡς ὀργανικώτερόν πως καὶ ὁμοιότερον πρὸς τὴν κυρίαν σύνθεσιν συναφθέν, ὁμοίως τὸ *δώδεκα*, τὸ *ἑκκαίδεκα* κτλ. Ἀλλ', ἐν ᾧ ὅμως γράφεται χωριστὰ τὸ *εἴκοσι πέντε* καὶ τὸ *πέντε καὶ εἴκοσι*, γράφεται ὑφὲν τὸ ὅλως ὅμοιον τούτοις *ἕνδεκα*, *πεντεκαίδεκα*, *δεκαπέντε*, *τεσσαρεσκαίδεκα*, *δεκατέσσαρες* κτλ. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς ἄλλα τοιαῦτα ἐπιρρηματικὰ συνθέματα: *παραχρῆμα*, *τωὐτοῦ*, *ὑφέν*, κτλ. Καὶ εἰ μὲν μετεβάλλετο ὁ τόνος, ὡς ἐν τοῖς *ἐπισχερὼ* ἐκ τοῦ *ἐπὶ σχερῷ*, *ἐκποδὼν* ἀντὶ τοῦ *ἐκ ποδὸν* κτλ. πάλιν εἶχέ τινα λόγον ἡ ὑφὲν γραφή. Ἀλλὰ γράφονται ὅμως ὑφὲν φράσεις τοιαῦται καὶ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης μεταβολῆς καὶ ἀλλοιώσεως, π. χ. *παραχρῆμα*, ἀντὶ τοῦ *παρὰ χρῆμα*, *πώποτε* ἀντὶ τοῦ *πώ ποτε*, *οὔπω*, *μήπω*, *ὑφέν*, *ἑξίσης*, *ἐπικερῆς*, *διακερῆς*, *ὅστις*, *ὁστισδήποτε*, κτλ. ἀντὶ τοῦ *οὔπω*, *μή πω*, *ὑφ' ἕν*, *ἐξ ἴσης* κτλπ. Ταῦτα δὲ γράφονται οὕτως ὄχι ἀπὸ χθὲς καὶ προχθές, ἀλλ' ἀνέκαθεν, *ἀναντὰν μπαμπαντάν*.

Ἡ γλῶσσα καθὼς καὶ πᾶν ἄλλο προϊὸν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, εἶναι ὕφασμα λόγου καὶ τύχης, τουτέστιν ἀλογίας. Τὴν ἔλλογον ὄψιν τῶν προϊόντων τούτων τοῦ πνεύματος ἐρευνῶσιν ὀλίγοι, ἀλλ' ἡ ἄλογος ὄψις ἔχει θέλγητρα ἰδιαίτερα διὰ τοὺς ἀλόγους λογίους, τοὺς κοινῶς λεγομένους σχολαστικούς· διότι σχολαστικότης δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, εἰμὴ ἡ ἔλλειψις κρίσεως ἱκανῆς νὰ διίδῃ τίς ἡ ἔλλογος καὶ λογικῆς ἐρεύνης δεκτικὴ ὄψις πράγματός τινος καὶ τίς ἡ μή.

Ἅπαντες ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ἀρχίζομεν μὲ κεφαλαῖον γράμμα τὰς μετὰ τὴν τελείαν στιγμὴν λέξεις. Ὄχι! τοῦτο δὲν εἶναι λογικόν, διότι ἢν ὅτε δὲν ἐγράφοντο κεφαλαῖα γράμματα μετὰ τὴν τελείαν· καὶ ἰδού τις λόγιος ἀποκεφαλίσας τὰ κεφαλαῖα. Ὅλος ὁ κόσμος τῶν δύο ρ τὸ πρῶτον ψιλοῖ καὶ τὸ δεύτερον δασύνει. Ὄχι! τοῦτο πρέπει νὰ παύσῃ, καὶ ἰδοὺ ὁ ἐκδότης τοῦ *Φιλίστορος* ἀποσκορακίζων τὰ πνεύματα τῶν δύο ῥῶ, διότι ἐσχάτως μερικοὶ σχολαστικοὶ γερμανοὶ ἐκδόται τὰ ἀπεσκοράκισαν. Ὅλος ὁ κόσμος γράφει ἐκ πάππων καὶ προπάππων ὑφὲν τὰ *καθόλου*, *ἐπίσης*, *ὁτωσδήποτε* κτλ. Ὄχι! τὰ μυστήρια τῆς ἐπιστήμης δὲν τὸ συγχωροῦσι· πρέπει νὰ γράφωνται χωριστά. Καὶ ἰδοὺ λοιπὸν ὁ ἐκδότης τοῦ *Φιλίστορος γράφων ὅστις δήποτε* ἀντὶ τοῦ *ὁστισδήποτε*. Διατί; Καὶ αὐτὸς δὲν ἠξεύρει. Ἂν κατὰ τὸν κανόνα του ἐχωρίσθη ἡ λέξις ὡς πολλαπλῆ, μήπως τὰ *ὅστις* καὶ *δήποτε* δὲν εἶναι πάλιν καὶ αὐτὰ πολλαπλᾶ *μέρη ὅστις*, *δή ποτε*; Ἂν δὲ εἴπῃ ὅτι ἔχουσιν ἕνα τόνον ὡς ἐγκλινόμενα, διατί τότε νὰ μὴ γράφῃ τις ὑφὲν καὶ ὅλα τὰ ἐγκλινόμενα *τίσποτε ἐρεύσπως ἐκφωνῶ τινα* κτλ.; Καὶ ἂν μὲν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι περιωρίζοντο εἰς τὸ νὰ ἐντρυφῶσι μόνοι των εἰς τοὺς γελοίους τούτους γλωσσικοὺς νεωτερισμούς, κανεὶς δὲν θὰ τοὺς ἠνώχλει, διότι, μὰ τὸ ψωμίον ὅπου τρώγομεν, κανεὶς δὲν ἔχει τόσην κακεντρέχειαν, ὥστε νὰ ταράττῃ τὸ ἥσυχον ῥεῦμα τῆς ζωῆς των, καὶ ν' ἀντιπράττῃ οὕτως ἀναρχονδὸν πρὸς τὰς βουλὰς τῆς θείας προνοίας, ἥτις ὅλα μὲν τὰ πλάσματά της ἠθέλησε νὰ εὑρίσκωσιν εἴς τινα ὁποιονδήποτε ἐνεργείας κύκλον παρηγορίαν τινὰ ἐκ τῶν πολλῶν καὶ πολυειδῶν θλίψεων τοῦ ματαίου καὶ πολυωδύνου τούτου κόσμου, ἰδίως δ' εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ *γὰρ* ἐπεδαψίλευσεν εὐχαρίστησιν, ἡδονήν, μακαριότητα, τρυφὴν τόσῳ μεγαλειτέραν, ὅσῳ στενότερος καὶ μηδαμινώτερος εἶναι ὁ κύκλος τῆς ἐνεργείας των. Ἀλλ' αὐτοὶ ἀπλόνουν πτερά, ἀλλ' αὐτοί, ἀδελφέ, θέλουν νὰ κατακυριεύσουν τὴν οἰκουμένην. Εἶναι φρόνιμον νὰ τοὺς ἀφήσωμεν ἀνενοχλήτως καὶ ἐλευθέρως ἐνεργοῦντας τὰ παράβολα κατακτητικά των σχέδια; Σήμερον ἐπέπεσαν κατὰ τῆς ἀξιολόγου ἱστορίας τοῦ Κ. Παππαῤῥηγοπούλου, διότι ἐξήμαρτεν εἰς τὸ ὁμοούσιον τῆς γραμματικῆς τοῦ Λασκάρεως· αὔριον ἐπιθετικώτεροι γενόμενοι, θὰ εὕρωσιν ὅτι ἐγὼ εἰς τὸ δεῖνα ἄρθρον μου παρέβλεψα τόσα νὺ καὶ ἔθεσα τόσα σίγμα πλειότερα, καὶ μεθαύριον ὅτε σύ, ἀναγνῶστα, εἴς τὴν περὶ φορολογίας διατριβήν σου ἔγραψες κάνθαρος καὶ ὄχι κανθήλιος, κτλ. Πρὸς τὸ συμφέρον λοιπὸν αὐτὸ τῆς ἰδίας ἡμῶν αὐτῶν συντηρήσεως πρέπει ὅσον τάχος νὰ ψαλιδίσωμεν ὀλίγον τὰ πτερὰ τῶν ἀκόμη κοραικιδέων τούτων, διὰ νὰ μὴ μᾶς ἐνοχλῶσι μεθαύριον ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ τῆς ἡμέρας μὲ τὰ κρώγματά των γενόμενοι κόρακες γαμψώνυχες καὶ καρτερώνυχες.

12. Ἤλθομεν τέλος πάντων εἰς τὸ δωδέκατον καὶ τελευταῖον ἁμάρτημα τῆς Π. ἱστορίας. Ὁ Κ. Μ. κατακρίνει τὴν ἐν σελ. 64 τῆς Π. ἱστορ. περικοπὴν

ταύτην. Ἡ Ἰλιὰς καὶ ἡ Ὀδύσσεια εἶναι τὰ δύο ἀρχαιότατα ἐκ τῶν περισωθέντων προϊόντων τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, «α.) διότι, λέγει, ἡ λέξις *φιλολογία* σημαίνει ὅλην ἐπιστήμην καὶ παρ' ἡμῖν καὶ παρὰ τοῖς ἑσπερίοις λαοῖς ὑπὸ τὸν τύπον philologie,» καὶ β'.) διότι ὁλόκληρος ἡ προεκτεθεῖσα φράσις τοῦ Κ. Π. «εἶναι ἡμαρτημένη, διότι τὰ δύο ταῦτα ἔπη (ἡ Ἰλιὰς καὶ Ὀδύσσεια) πρὸς μὲν τὴν κυρίως *φιλολογίαν*, τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀρχαιότητος, εἶναι μνημεῖα, εἶναι πηγαί, ἐξ ὧν ἀρύεταί τις τὰς περὶ τοῦ μέρους ἐκείνου τῆς ἑλλην. ἀρχαιότητος παντοίας γνώσεις του, τῆς δὲ litterature, τ. ἐ. τοῦ συνόλου τῶν *Ἑλληνικῶν γραμμάτων*, *τῶν γραπτῶν μνημείων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι δύο μέρη* ὄχι προϊόντα· προϊόντα δ' εἶναι μόνον τῆς *ποιητικῆς τέχνης τῶν Ἑλλήνων*, *τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως*.»

Τὴν litterature, λέγουσι *φιλολογίαν* ἐν τῇ νεωτ. ἑλληνικῇ ὄχι «ἀπό τινος χρόνου,» καθὼς λέγει ὁ Κ. Μ., ἀλλ' ἀνέκαθεν, ἀφότου ἐν γένει ἐξηγέρθη εἰς πνευματικὴν ἀναγέννησιν καὶ τὸ ἡμέτερον ἔθνος τουτέστιν ἀπὸ τῆς παρελθούσης ἀκόμη ἑκατονταετηρίδος. Πρὸς τὸ παρὸν ἀρκεῖ ν' ἀναφέρωμεν τὴν πρὸ τῆς ἑλληνικῆς ἀπαναστάσεως, ἐὰν δὲν μᾶς ἀπατᾷ ἡ μνήμη, μετάφρασιν τῆς ἱστορίας τῆς «Ἑλληνικῆς *φιλολογίας*» τοῦ Σχοιλλίου. Δεχόμεθα πρὸς στιγμὴν τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Κ. Μ. ὅτι ἡ μετάφρασις αὕτη εἶναι «*ἄτοπος καὶ ἀλλόκοτος*», ἀλλὰ δὲν μᾶς λέγει τότε ὁ Κ. Μ. μὲ ποῖον ὄνομα μήτε ἄτοπον μήτε ἀλλόκοτον μεταφράζει αὐτὸς τὸ litterature; Τὸ εὐκολώτατον πρᾶγμα εἶναι νὰ καταστρέφῃ καὶ νὰ κατακρίνῃ τις, ἀλλὰ εἰς τὸν τόπον τοῦ ἀποβληθέντος νὰ θέσῃ νέον καλλίτερον καὶ λογικώτερον, τοῦτο δὲν εἶναι τόσον εὔκολον. Τὸ καθ' ἡμᾶς, ὄχι μόνον ἐμμένομεν εἰς τὴν κοινὴν παρ' ἡμῖν σημασίαν τῆς λέξεως, ἀλλὰ καὶ ἀσπαζόμεθα αὐτήν. Ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, τουτέστιν οἱ μετὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων λόγιοι τοῦ ἔθνους τὴν litterature ὀνομάζουσι καὶ θὰ ὀνομάζωσιν εἰς τὸ πεῖσμα τοῦ Κ. Μ. ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη χρόνον, ὡς ἐλπίζομεν, *φιλολογίαν*, τοῦτο δὲν εἶναι τυχαῖόν τι, ἀλλὰ φαινόμενον φυσικώτατον καὶ εὐλογώτατον πηγάζον ἀναγκαίως ἐξ αὐτῆς τῆς διανοητικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς καταστάσεως τοῦ ἔθνους, ἥτις καθ' ἡμᾶς ἔχει μὲν πολλὰ τὰ μειονεκτήματα, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ ἄνευ πλεονεκτημάτων. Τὸν διεξοδικὸν περὶ τοῦ πράγματος τούτου λόγον ἀναβάλλοντες εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν λέγομεν πρὸς τὸ παρὸν τὰ ἑξῆς μόνον. Βέβαια, κατὰ τὸν ὁρισμὸν τῶν περὶ Ἐγκυκλοπαιδείας καὶ Μεθοδολογίας τετραδίων τοῦ Κυρίου Βοικχίου, φιλολογία, philologie, εἶναι, καθὼς λέγει ὁ Κ. Μ., «ἡ σπουδὴ τοῦ βίου τῶν δύο προκρίτων ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων.» Ἀλλὰ τοιαύτην σημασίαν δὲν εἶχε πάντοτε τὸ ὄνομα τοῦτο οὔτε παρὰ τοῖς Ἕλλησιν οὔτε «παρὰ τοῖς ἑσπερίοις λαοῖς,» τοὺς ὁποίους συχνὰ πυκνὰ σύρει μάρτυρας τοῦ λόγου του μετὰ μεγάλης καὶ θαυμαστῆς εὐκολίας ὁ Κ. Μ. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις μάλιστα οὐδέποτε ἔσχε τοιαύτην σημασίαν ἡ λέξις, καὶ ἀποροῦμεν πῶς ὁ Κ. Μ. λέγει «ἄλλην παρὰ ταύτας σημασίαν τοῦ ὀνόματος δὲν γνωρίζομεν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις.» Ἐν τοῖς λοιποῖς «ἑσπερίοις λαοῖς» ἀκόμη καὶ σήμερον συγχέεται ἡ litterature πρὸς τὴν philologie. Διάκρισιν τῶν ὀνομάτων ποιοῦνται σήμερον κυρίως εἰπεῖν μόνον οἱ Γερμανοί, ἀλλ' ἡ παρ' αὐτοῖς διάκρισις αὕτη εἶναι πᾶν ἄλλο ἢ ἐπιστημονική. Οὐ μόνον παρὰ τοῖς Γάλλοις πρότερον μὲν belles lettres (ἰταλ. belle lettere) ἔπειτα δὲ μᾶλλον litterature (ἀγγλ. (polite) litterature, ἰταλ. letteratura,) συγχέονται μὲ τὴν philologie, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Γερμανοῖς μάλιστα μὲν πρότερον, ἀκόμη δὲ καὶ σήμερον, ἡ φιλολογία ὠνομάζετο ἄλλοτε philologie, ἄλλοτε classische Gelehrsamkeit, ἄλλοτε Litteratur καὶ alte Litteratur, ἄλλοτε Humanitätsstudien, ἄλλοτε schöne Wissenschaften, humaniora (γαλλ. humanités, ἀγγλ. humanity, Ἰταλ. umanità) humaniora studia, humaniores litterae, Alterthumswissenschaften, «κλασικὴ μάθησις» (ἀγγλ. classical learning) κτλ. κτλ.» Εἰς ἐπιμαρτύρησιν δὲ ὅτι οὐ μόνον τὴν σήμερον ἐν τοῖς ἑσπερίοις λαοῖς ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ *φιλολογία* ἐσήμαινε litterature, ἠδυνάμεθα νὰ παραθέσωμεν ὄνομα ἔνδοξον ἐν φιλολόγοις καὶ μέγιστον, ἀλλὰ φοβούμενοι μὴ ἐπέλθῃ λιποθυμία εἰς τὸν Κ. Μ., ἐκρίναμεν φιλάνθρωπον νὰ τὸν προπαρασκευάσωμεν προειδοποιοῦντές τον. Ἂς ἑτοιμασθῇ λοιπὸν ν' ἀκούσῃ. «Ἡ philologie καθ' ἣν ἔννοιαν ἤρξαντο νὰ μεταχειρίζωνται ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὴν λέξιν, (Suet. de gr. 10) *συμφωνεῖ τὰ μάλιστα μὲ τὴν* Litteratur.» Τίς λέγει ταῦτα; Οὐόλριος ὁ μέγας, ὁ πάνυ, ἢ ὅπως ἄλλως τὸν ὀνομάζετε οἱ θαυμασταί του (Ἴδε τὴν ἐπάνω γωνίαν ὑποσημειώσεώς τινος τῆς σελ. 12 τοῦ Museum der Alterthumswissenschaft. Berlin, 1807). Ἀγαθῇ τύχῃ! Ὁ κίνδυνος παρῆλθε· διεῤῥύγομεν τὴν λιποθυμίαν· διέῤῥηξε μόνον ὀλίγον τὰ ἱμάτιά του διὰ ν' ἀνοίξῃ τὸ στῆθος του καὶ ἀναπνεύσῃ, ἀλλὰ δὲν πειράζει). Ὅμοια ἔπαθον (ἐννοεῖται ὄχι λιποθυμίαν, ἀλλ' ἐναλλαγὴν σημασιῶν) καὶ αἱ λατινικαὶ λέξεις litteratura, litterator, litteratus, αἵτινες κατ' ἀρχὰς μὲν ἐσήμαινον ὅ,τι καὶ τὸ *γραμματικός*, *φιλόλογος*, *γραμματική*, *φιλολογία* (διότι ἀμφοτέρων τούτων τῶν λέξεων αἱ σημασίαι ἐνηλλάγησαν ἐξ ὑπαμοιβῆς κατὰ διαφόρους ἐποχὰς «Γραμματική, quam in Latinum transferentes litteraturam vocaverunt. «Quint. 1. II, 1. Οὐ μόνον δ' οἱ ἀρχαῖοι μετεχειρίσθησαν εἰς γενικήν, σχεδὸν καὶ τῆς φιλολογίας γενικωτέραν σημασίαν τὴν λέξιν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἡμέτερος Οἰκονόμος ἐκτείνει τὴν σημασίαν αὐτῆς καὶ πέραν σχεδὸν ἀκόμη τῶν γραμμάτων, διότι τὰ *Γραμματικά* του (ἐν Βιέννῃ 1817) εἶναι σχεδὸν πραγματεία *αἰσθητικῆς*.) Philolog καὶ philologie, ἐσχάτως δὲ κατήντησαν εἰς ἣν ἔχουσι μάλιστα σήμερον σημασίαν. Καὶ αἱ μὲν ἄλλαι εὐρωπαϊκαὶ γλῶσσαι ἔχουσι ξένον γλωσσικὸν θησαυρόν, τὸν τῆς λατινικῆς καὶ ἑλληνικῆς, ὅθεν ἀρύονται νέας λέξεις, ὁσάκις στειρεύσῃ ὁ ἐθνικὸς θησαυρός. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι πολλάκις ἡ χρῆσις αὕτη ξένων, μάλιστα

ἑλληνικῶν λέξεων εἶναι οὐδὲν ἄλλο ἢ πολυτέλεια, ὅπερ συνέβη καὶ περὶ τὴν παρὰ τῶν Γερμανῶν χρῆσιν τῆς ἑλληνικῆς λέξεως *φιλολογία*, ἐν ᾧ κάλλιστα ἠδύναντο νὰ οἰκονομηθῶσι μὲ τὸ Alterthums wissenschaft, ἢ μὲ τὸ classische Litteratur, κατὰ τὸν τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον ὁρισμὸν τῆς ἐπιστήμης ταύτης. Ἀλλ' ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ εὑρίσκεται εἰς ὅλως ἰδιαιτέρας καὶ ἐξαιρετικὰς περιστάσεις· ταύτας δὲ μάλιστα πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ὁ ἀξιῶν ὅτι διορθοῖ καὶ πλουτίζει τὴν γλῶσσάν μας, μηδὲ νὰ μᾶς πηδᾷ εἰς τὸ μέσον μὲ μάστιγα γραμματικοῦ μαστίζων τοῦτον κ' ἐκεῖνον διὰ τί; Διότι ἀγνοεῖ,— ἂν εἶναι ποτὲ δυνατὸν ν' ἀγνοῇ τις καὶ μετρίως γραμμάτων γευσάμενος — ὅτι ἄλλο μὲν ἡ philologie ἄλλο δὲ ἡ litterature παρὰ τοῖς ξένοις. Γνωρίζομεν ὅλοι τὸ ἀπόκρυφον τοῦτο μυστήριον τῆς ἐπιστήμης σου, Κ. Μ., ἀλλὰ πρῶτον μέν, καθὼς εἴπομεν, δὲν νομίζομεν καλὸν νὰ κάμωμεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ τὴν διάκρισιν ταύτην· ἔπειτα, καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη, διατί δὲν μᾶς μεταφράζεις σὺ τὴν λέξιν, ἢ δὲν μᾶς δεικνύεις πῶς τὸ ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι; Ἡμεῖς τοὐλάχιστον πλὴν τῆς λέξεως: φιλολογία, ἣν διὰ πολλοὺς λόγους, ὧν τινας ὑπεδείξαμεν ἀνωτέρω, νομίζομεν καλὸν νὰ μένῃ καὶ εἰς τὸ ἑξῆς, ὡς μέχρι τοῦδε, ἔχουσα τὰ δύο σημαινόμενα, δὲν εὑρίσκομεν ἄλλην λέξιν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις πλησιάζουσαν εἰς τὴν Litterature παρὰ τὸν πληθυντικὸν *γράμματα* καὶ *λόγοι*. Ἀλλ' αἱ λέξεις αὗται ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ μερικὴ αὕτη σημασία των συγχέεται πρὸς 10—15 ἄλλας σημασίας αὐτῶν, ἔχουσι καὶ τὸ μειονέκτημα ὅτι κεῖνται μόνον ἐν πληθυντικῷ ἀριθμῷ, οὐδὲ δύναται νὰ σχηματίσῃ τις ἐξ αὐτῶν παράγωγα, διότι τὰ: γραμματικός, λογικός, γραμματική, λογική, γραμματεία, γραμματιστής, λόγιος, κτλ. καθιερώθησαν δι' ἄλλας εὐνοίας· τὸ δὲ *γραμματολογία*, ὅπερ ἔπλασάν τινες, νομίζομεν λέξιν πάντη περιττήν. Διότι ὀνομάζουσι μέν τινες οὕτω τὴν Litteratur, geschichte, τὴν ἱστορίαν τῶν γραμμάτων, ἀλλ'ὡς ἐκ τῆς συνθέσεώς της, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σημαίνῃ ἄλλο τι ἡ λέξις αὕτη εἰμὴ τὴν philologie, καὶ ἀφ' οὗ τὴν ἔλλην. λέξιν *φιλολογία* θέλουσι νὰ σημαίνῃ μόνον τοῦτο τὸ philologie, τότε ἡ γραμματολογία εἶναι λέξις ὅλως περιττή. Πρὶν λοιπὸν ἀποφασίσῃ ὁ Κ. Μ. νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸ κοινὸν ὡς καινοτόμος φιλολογικῶν ὀνομάτων καὶ πραγμάτων, θὰ κάμῃ καλὰ νὰ μελετήσῃ αὐτὰ ὡριμώτερον καὶ βαθύτερον.

Ἀλλὰ τὸ δεύτερον μέρος τῶν κατὰ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος τεμαχίου αἰτιάσεων τοῦ Κ. Μ. ἐπισφραγίζει μὲ σφραγῖδα ἀνεξίτηλον παιδαριώδους σχολαστικότητας τὸ ἐξαίρετον τοῦτο ἄνθος τῆς φιλιστορικῆς κριτικῆς. « Τὰ δύο ταῦτα ἐπῃ, λέγει, πρὸς μὲν τὴν κυρίως *φιλολογίαν*, τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀρχαιότητος, εἶνε *μνημεῖα*, εἶνε *πηγαί*, ἐξ ὧν ἀρύεται τὰς περὶ τοῦ μέρους ἐκείνου τῆς Ἑλλην. ἀρχαιότητος παντοίας γνώσεις της. » Πάλιν ἀναμάσσησις τῶν τετραδίων κακὴν κακῶς ἐννοουμένων! Ἡ Ἰλιὰς καὶ ἡ Ὀδύσσεια εἶναι πηγαὶ παντοίων γνώσεων κυρίως εἰπεῖν διὰ τὸν ἀρχαιολόγον, τὸν ἱστορικόν, κτλ. Διὰ τὸν φιλόλογον εἶναι *ἀντικείμενον* ἐρεύνης κριτικῆς, ἑρμηνευτικῆς, γραμματικῆς μάλιστα δ' αἰσθητικῆς, τουτέστι ποιητικῆς, διότι τότε μόνον γίνεται καταλληπτὸς *ποιητής* τις, ὅταν ἐξετασθῇ *ποιητικῶς*. Ἀλλὰ παραχωροῦμεν εἰς τὸν Κ. Μ. ὅτι δὲν πρέπει νὰ γένῃ τοῦτο τὸ τελευταῖον, διότι τὸ λέγομεν ἡμεῖς, καὶ ὄχι τὰ τετράδια τοῦ Βοικχίου· ἀλλὰ μὴ καὶ κατὰ τὸν περὶ φιλολογίας ὁρισμὸν τοῦ Βοικχίου ἀποκλείεται ἡ γραμματική, κριτικὴ καὶ ἑρμηνευτικὴ ἔρευνα τοῦ ποιητοῦς Ἐννοεῖται ὅτι κατὰ τὰ τετράδια ταῦτα ἡ Ἰλιὰς καὶ ἡ Ὀδύσσεια εἶναι καὶ πηγαὶ γνώσεων, ἀλλ' ὄχι μόνον. Ἔπειτα, πρὸς Θεοῦ, ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἶναι καταδικασμένος νὰ ἐκφέρῃ τὰ διανοήματά του κατὰ τοὺς τύπους (formules) καὶ τὰ σχήματα τῆς σχολαστικολογίας τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου φιλολόγου; Καὶ ἂν διανοηθῇ καὶ εἴπῃ ἄλλα τινα, *ἁμαρτάνει*, καθὼς λέγεις; Οὐδαμῶς. Ὁμιλῶν τις ὡς ἱστορικὸς κατὰ μυρίας ὅλως διαφόρους σχέσεις δύναται νὰ κρίνῃ τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου, καὶ μυρίας διαφόρους νὰ ἐκφέρῃ κρίσεις. Ἀλλὰ τί κοπιῶμεν εἰς μάτην; Ὅτι ἡ Ἰλιὰς καὶ ἡ Ὀδύσσεια δὲν εἶναι μόνον *πηγαί*, τοῦτο τὸ εἶπε καὶ ὁ μακαρίτης Ἐξαρχόπουλος, οὗτινος εὐτυχῶς κ' εὐκαίρως τοὺς στίχους ἐνθυμήθημεν τώρα.

« Ὁ Ὅμηρος εἶναι π η γή,
Ὅπου ποτίζει τὴν γῆ,
Ἀλλ' εἶναι καὶ τὸ π ριβόλι τοῦ κόσμου,
Ὅπου ἐμβαίνει τινὰς μὲ τὴν ταμπακέρα του
Διὰ νὰ πάρῃ τὸν ἀέρα του.»

Αἰωνία ἡ μνήμη σου, ἄνερ πολύτιμε! Σὺ κ' ἐδῶ μ' ἔσωσας ἐκ τῶν χειρῶν « Χαλδαίων, τῶν σοχαδαίων καὶ ἀηδέων, » καθὼς ὠνόμαζες τοὺς λογίους τοῦ ὑπερθετικοῦ βαθμοῦ.

« Τῆς δὲ litterature, τουτέστι τοῦ συνόλου τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἐξακολουθεῖ ὁ Κ. Μ. εἶναι *δύο μέρη*, ὄχι προϊόντα· προϊόντα δ' εἶναι μόνον τῆς *ποιητικῆς τέχνης τῶν Ἑλλήνων, τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως*. » Ὅτι ἐνταῦθα τὴν λέξιν *προϊὸν* μεταχειρίζεται ὁ Κ. Π. κατὰ τὴν πάγκοινον μεταφορικὴν σημασίαν, ὅπως τὸ ἐν ταῖς ξέναις γλώσσαις product, produit, production, κτλ. καὶ τὸ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *καρπός*, τοῦτο εἶναι φανερώτατον ἐκ πρώτης ὄψεως. Ὅτι δὲ γαλλιστὶ π. χ. κάλλιστα καὶ λογικώτατα δύνασθε νὰ εἴπητε: «la poësie et les arts sont les plus belles productions de l' esprit humain», ἢ « Les méditations poëtiques de M. de Lamartine et les Orientales de M. V. Hugo sont les plus belles productions de la litterature française au XIX siècle, καὶ τοῦτο εἶναι ἐπίσης φανερόν. Ἐὰν ὅμως ἔλθῃ τις καὶ σᾶς εἴπῃ «ὄχι, αἱ προτάσεις σας εἶναι ἡμαρτημέναι· πρέπει νὰ εἴπητε « La poësie et les arts font partie de l'esprit humain» καὶ « Les méditations poëtiques de M. de Lamartine et les Orientales de M, V. Hugo font partie de la litteratnre française au XiX siècle, » ἢ « Les méditations de M. de Lamartine et les Orient. de M. V. Hugo sont les plus belles productions du génie poëtique des Français ἢ de la poësie française au XIX siècle, » τί

νὰ τῷ ἀποκριθῆτε, σᾶς παρακαλῶ, ἀναγνῶστα; Εἰπέτε τον σχολαστικόν, καὶ ἃς ἔχω ἐγὼ τὴν ἁμαρτίαν. Καὶ τοῦτο κ' ἐκεῖνο δύναταί τις νὰ εἴπῃ λογικῶς καὶ ὀρθῶς, ἀλλ' ἄλλη ἡ ἔννοια ταύτης τῆς προτάσεως καὶ ἄλλη ἐκείνης. Ὁμοίως καὶ ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος τεμαχίῳ καὶ ἡ πρότασις τοῦ Κ. Π. εἶναι λογικὴ καὶ ὀρθὴ καὶ ἡ τοῦ Κ. Μ. λογικὴ καὶ ὀρθή· στρεβλὸν καὶ ἄλογον εἶναι μόνον τὸ διανόημα τοῦ Κ. Μ. ὅτι σφάλλεται ὁ Κ. Π. καὶ ὅτι τὸν διορθόνει ἀνταλλάσων τὴν πρότασιν ἐκείνου, μὲ ἄλλην πρότασιν διαφόρου ἐντελῶς ἐννοίας.

Τοιαύτη ἡ ἀξία καὶ τῶν δώδεκα γλωσσικῶν παρατηρήσεων, ὅσας ἔκαμεν ὁ Κ. Μ. εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Κ. Π. Ἠλπίζομεν νὰ θέσωμεν εἰς τὸ φυλλάδιον τοῦτο καὶ τὸ τέλος τῆς ἀντεπιρρίσεως ταύτης, ἀλλὰ ὁ ἐκ τῆς ξηρᾶς καὶ ἀηδοῦς ταύτης ἐνασχολήσεως κεφαλόπονος μᾶς ἀναγκάζει νὰ διακόψωμεν ἐνταῦθα τὸ ἄρθρον. Ἐν τοῖς ἑξῆς θέλομεν ἴδῃ ὁποία τις ἡ γλῶσσα τῶν δυσκόλων τούτων Ἀπολλωνίων καὶ Ἀριστάρχων, καὶ ὁποῖον ἐν γένει τὸ φιλολογικὸν καὶ παιδαγωγικὸν περιοδικόν των σύγγραμμα.

Β.

(Ἕπεται τὸ τέλος.)

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΟΨΙΣ

τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος.

(Συνέχ. καὶ τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 266.)

—ooo—

Οἱ συγγραφεῖς ἀμφισβητοῦσιν ἂν οἱ ἀρχαῖοι Γερμανοὶ εἶχον ἰδίως γνῶσιν ποινικοῦ τινος δικαίου, ἢ ὄχι, καὶ ποῖον ὁρισμὸν ἔδιδον τοῦ ἐγκλήματος, δηλ. ἐθεώρουν αὐτὸ ὡς ἀπόῤῥοιαν τῆς θελήσεως καὶ προθέσεως τοῦ ἀδικοῦντος, καὶ ἑπομένως ἐτιμώρουν ἀναλόγως τῆς εὐθύνης καὶ καταλογισμοῦ, ἢ ὥς τι τυχαῖον καὶ ἐξωτερικόν, ἑπομένως ἡ ποινὴ ἐσταθμίζετο ἀπὸ τὸ μέγεθος τῆς προσγινομένης ἐξωτερικῆς πραγματικῆς ζημίας; Διὰ τὸ πρῶτον ζήτημα ἡ ἐπικρατεστέρα γνώμη εἶνε, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Γερμανοὶ ἀρκούντως ἐννόησαν τὰς ποινικὰς ἀρχάς, καὶ ἀναλόγως τοῦ τότε πολιτισμοῦ των τὰς ἐφήρμοζον εἰς τὴν πρᾶξιν. Ἡ δόξα αὕτη ἔχει πλείστους ὑπερασπιστάς, μᾶς φαίνεται δὲ καὶ ὀρθοτέρα τῆς γνώμης τῶν πρεσβευόντων τὸ ἐναντίον.

Ἐπίσης διὰ τὸ δεύτερον ζήτημα ὑπάρχει διαφωνία μεταξὺ τῶν νομομαθῶν· ἀλλ' ἡ ὑπερισχύουσα γνώμη εἶνε, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Γερμανοὶ μᾶλλον ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὸ ἐξωτερικὸν ἀποτέλεσμα τῆς πράξεως, ἢ τὴν θέλησιν καὶ εὐθύνην mevitum αὐτοῦ τοῦ πράττοντος ἀτόμου. (α)

Τὸ πανάρχαιον ποινικὸν δίκαιον τῶν γερμανικῶν φυλῶν ἔχει Σκανδιναυΐκὴν καταγωγήν, ἐστηρίζετο δὲ ἐπὶ τῆς τότε ἰδέας τῆς οἰκογενείας καὶ φυλῆς gens· ἡ οἰκογένεια ὑπεχρεοῦτο καὶ καθῆκον εἶχε νὰ ἐκδικῆται κατὰ τοῦ ἀδικήσαντος, ὅστις μόνον τότε διέφευγε τὴν ἐκδίκησιν, ἂν ἐπροτίμα τὸ πρόστιμον· ἤτοι, τὴν ἀπότισιν Busse, δι' ἧς, οὕτως εἰπεῖν, ἐξιλεώνετο ὁ ἀδικηθείς. Ἡ ἀντιπροσώπευσις αὕτη τοῦ ἀτόμου παρὰ τῆς οἰκογενείας προήρχετο ἀπὸ τὸ ἀτελὲς καὶ ἀρτισύστατον τῶν τότε πολιτειῶν. Κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους τὸ ἄτομον, ὡς τοιοῦτον, δὲν εἶχεν οὐδεμίαν σημασίαν, ἡ οἰκογένεια καὶ φυλὴ ἦτο τὸ πᾶν, καθ' ὧν ἀνατανακλᾶτο πᾶσα προσβολὴ ἢ ἀδικία, τὴν ὁποίαν τις προσήνεγκεν εἰς ἕνα τῶν μελῶν αὐτῆς, καὶ διὰ τὸ ὁποῖον ἀδίκημα ἐδικαιοῦτο πρὸς ἄμυνάν της ἡ οἰκογένεια νὰ ἱκανοποιηθῇ διὰ τῆς φονικῆς ἐκδικήσεως, Racherecht, ἢ διὰ τῆς ἀποτίσεως καὶ ἀποζημιώσεως κατὰ τὴν γινομένην ἐκτίμησιν. Bussrecht, fredus, mulcta, poena, satisfactio (α).

Κατὰ τὰς τότε ἐννοίας τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας, ὁ ἀδικῶν ἐθεωρεῖτο ὅτι διὰ τῆς ἐγκληματικῆς πράξεώς του ταράττει τὴν γενικὴν εἰρήνην Friedensbrueche, καὶ ὡς κοινὸν ἐχθρὸν ἕκαστος ἐδικαιοῦτο νὰ φονεύσῃ· δηλ. διετέλει εἰς Friedlosigkeit, ἐστερεῖτο δὲ καὶ τῆς περιουσίας του πρὸς ὄφελος τοῦ ἀδικηθέντος, Fehderecht. Ὁ Τάκιτος πολλαχοῦ ἀναφέρει αὐτὴν καὶ ἑτέρας ποινὰς ὡς δημοσίας τάξεως, ἀπάσας ἐκτελουμένας ἀπὸ τὴν προσθληθεῖσαν φυλὴν ἢ κοινότητα, π. χ. ἀπαγχόνισιν τοῦ προδότου ἢ δραπέτου. proditores, transfugal, τοῦ πνίγειν εἰς Ἰλώδεις τόπους τοὺς δειλοὺς, ἀργοὺς, καὶ ἀτίμους, ignavi, imbelles, Corpore infames, καὶ ἡ μοιχεία ἐτιμωρεῖτο καὶ ἡ ποινὴ ἐκτελεῖτο παρ' αὐτῶν τῶν συγγενῶν τῆς μοιχοῦ, δηλ. τῆς ἀποκόπτετο ἡ κόμη, καὶ γυμνὴν περιέφερον εἰς τὸ χωρίον, ἴσως πρὸς παραδειγματισμόν. Ἐξ ὅσων λοιπὸν ὁ Τάκιτος ἀναφέρει, ἀναμφισβητήτως ἐξάγεται, ὅτι, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς παναρχαίους χρόνους οἱ Γερμανοὶ εἶχον ποινὰς δημοσίας τάξεως. (β)

Ἡ φυλὴ τῶν Φράγκων συνετέλεσε κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸν πολιτισμὸν τῶν λοιπῶν Γερμανικῶν φυλῶν, διότι εἰσαγαγοῦσα πολλὰς Ῥωμαϊκὰς ἀρχὰς, ἐβελτίωσε τὸ ἀστυκὸν δίκαιόν της, μετέβαλε τὴν ἰδέαν τῆς κοινότητος, καὶ ἀντὶ τῶν διεσπαρμένων νομαδικῶν φυλῶν ἀποκατέστησε πολιτείαν μὲ εὐνομίαν ἁρμόδιον τῆς ἐποχῆς. Τοιουτοτρόπως διὰ τοῦ χρόνου ἅπασαι αἱ Γερμανικαὶ φυλαὶ ἐσύστησαν μονίμους μοναρχίας, αἱ μικραὶ δὲ αὗται πολιτεῖαι συστηματοποιηθεῖσαι, διὰ ποικίλων νόμων Lex Salica, Ripuaria κτλ. διέκριναν τὸ δημόσιον ἀπὸ τὸ ἀστυκὸν δίκαιον, καὶ τὴν πολιτείαν συνεκέντρωσαν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος τῆς βασιλείας· τὸν δὲ παραβάτην καὶ μὴ σεβόμενον τοὺς νόμους ἐθεώρουν ὡς ταράττοντα τὴν γενικὴν εἰρήνην, καὶ ὡς συνωμότην κατὰ τῆς ἐ-

---

(α) Wilda Strafrecht der germanen. Σελ. 146—156.
Zachariae. Versuch der Verbrechen Βιβλ. Α'. Σελ. 165.
Abegg. Untersuchungen. Σελ. 238.
Rogge. Gerichtsvesen der Germanen.

(α) Wilda αὐτόθι Σελ. 160. . . . .
(β) Tacitus germania. Κεφαλ. 6, 12, 19, 21. καὶ Wilda αὐτόθι.

ξουσίας. Ἐπεβάλλοντο δὲ εἰς αὐτὸν τραχεῖαι καὶ σκληρόταται ποιναὶ κατὰ τὰς ἰσχυούσας Ρωμαϊκὰς ἀρχάς. Οὕτω τὰ ἀδικήματα κατὰ ἰδιωτῶν, φόνος, ἁρπαγή, κλοπή, πυρκαϊά, καὶ ἄλλα ἐτιμωροῦντο μὲ θάνατον, μὲ σωματικὰς δημοσίους ποινάς, καὶ μὲ μειώσεις τῆς περιουσίας· μόνον τὰ ἐγκλήματα δούλων κατὰ τῶν Κυρίων των κατ' ἐξαίρεσιν εἴς τινα Γερμανικὰ κράτη ἐτιμωροῦντο κατ' αὐθαίρετον τοῦ κυρίου των μὲ σωματικὰς ἢ θανατικὰς ποινάς. Ἀλλὰ συνεπεία τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ ἅπασαι αἱ δημοσίαι ποιναὶ ἠδύναντο νὰ ἀντικατασταθῶσιν δι' ἀποτίσεως μιᾶς ἀποζημιώσεως, Busse compositio, πρὸς ὄφελος τοῦ ἀδικηθέντος, ἂν καὶ οἱ κατὰ καιροὺς Βασιλεῖς παντὶ σθένει ἐπροσπάθουν νὰ περιστείλωσιν τῆς δημοσίας ποινῆς τὴν ἀντικατάστασιν, διότι οὕτω ἐματαιοῦτο ὁ σκοπὸς τῆς ποινῆς ἥτις προὐτίθεται τὸν ἀδικήσαντα καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ἐκφοβίσῃ. Οὐχ ἧττον εἰς τὰς Γερμανικὰς ἐπικρατείας ἐθριάμβευε καὶ τὸ θεοκρατικὸν στοιχεῖον, διότι οἱ κληρικοὶ διὰ τῆς ἐπιρροῆς των πολυειδῶς ἀνεμιγνύοντο καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ποινικὸν σύστημα, καὶ πολλάκις αὐτεπαγγέλτως καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν ἐτιμώρουν ἀξιοποίνους πράξεις. (α)

Εἰς τὴν Γ'. καὶ ΙΑ'. ἑκατονταετηρίδα διὰ τῆς σχολῆς τῶν γλωσσογράφων ἐγενικεύθη τό Ῥωμαϊκὸν δίκαιον καὶ ἤρξατο νὰ τηρῆται ὡς Νομοθεσία αὐτοκρατορική, οἱ δὲ μονάρχαι τῆς Γερμανίας θεωροῦντες ἑαυτοὺς διαδόχους τοῦ Ἰουστινιανοῦ, διέδωκαν καὶ ἐδρείωσαν τὰς Ῥωμαϊκὰς ἀρχάς· εἰς τοῦτο δὲ συνέπραξεν καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ μελέτη τοῦ δικαίου εἰς τὰς Λομβαρδικὰς νομικὰς σχολὰς ὅπου δογματικῶς ἐδιδάσκοντο ὅλοι οἱ κλάδοι τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, καὶ οὕτως τὴν ΙΒ'. ἑκατονταετηρίδα τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον μετὰ τῶν διαφόρων νόμων τῆς Βασιλείας Reichsgesetze ἦτο τὸ ἐν ἰσχύει.

Ἀλλὰ τὸ ποινικὸν δίκαιον τῶν Γερμανῶν δὲν ἦτο ἰδίως τὸ καθαρὸν Ῥωμαϊκόν, ἀλλὰ συνδεδεμένον μὲ τὸ τῶν ἐθίμων, μὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ κανονικοῦ δικαίου καὶ μὲ τὰς ποικίλας Γερμανικὰς διατάξεις, ὅπως αὗται εἰς τὴν πρᾶξιν διεμορφώθησαν, πυρὴν τῶν ὁποίων πάντοτε ὑπῆρξεν τὸ ξενικὸν στοιχεῖον καὶ ἡ συνήθεια, χωρὶς ποτὲ νὰ ἐπικρατήσῃ ἰδίως συστηματικὴ ἰθαγενὴς ποινικὴ νομοθεσία. (β)

Τὴν ΙΕ'. ἑκατονταετηρίδα Μαξιμιλιανὸς ὁ Α'. συνέταξε ποινικὸν νόμον ὅστις ἴσχυσεν εἴς τινας γερμανικὰς χώρας, ἐδημοσιεύθη δὲ τὸ 1500 ἔτος· ἀλλ' ἐπειδὴ προϊόντος τοῦ χρόνου ἐκορυφώθησαν αἱ ἔριδες καὶ αἰτιάσεις, ἐπολλαπλασιάσθησαν δὲ αἱ αἰτήσεις μιᾶς κοινῆς καὶ μονίμου ποιν. νομοθεσίας, Κάρολος ὁ Ε' ἐνέδωκεν εἰς τὴν γενικὴν ταύτην ἐπιθυμίαν, καὶ διὰ τοῦ περιβοήτου ποιν. νόμου γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα Καρολίνα Constitutio Criminalis Carolinae δημοσιευθέντος τὸ 1532· ἐθεράπευσεν τὴν ἄμεσον ταύτην ἀνάγκην. Ὁ νόμος οὗτος εἶχεν βάσιν τὴν Bambergensis, συνταχθεῖσαν τὸ 1507 παρὰ τοῦ νονομαθοῦς εὐπατρίδου Schwarzenberg, ὅστις διὰ τῆς πολυχρονίου πείρας του, καὶ διὰ τῆς μελέτης Ῥωμαϊκῶν, Ἰταλικῶν, καὶ Ἰθαγενῶν Νόμων, συνέγραψε σύνολον ποιν. νομοθεσίας ἁρμόζουσαν καὶ κατάλληλον εἰς ἐκείνους τοὺς χρόνους καὶ λαούς, καὶ ἥτις ὡς πηγὴ πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Δικαίου εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους.

Τῆς Καρολίνας ἡ ἀρχὴ ἐφ ἧς ἡ ποινὴ ἐστηρίζετο, ἦτον ἡ ἐκφόβισις, συνδεομένου μὲ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀσφαλείας καὶ δικαιοσύνης, ἀρχαὶ αἵτινες πολὺ ἐπενέργησαν εἰς τὴν ἠπιότητα καὶ τὸ μέτρον τῶν ποινῶν (α). Ἀλλ' ὁ νόμος τῆς Καρολίνας ἦτον ἀτελὴς μὴ προβλέπων ὅλα τὰ εἴδη τῶν ἐγκλημάτων, αὐτὴ δὲ ἡ ἔλλειψις ἀνεπληροῦτο παρὰ τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων, καὶ παρὰ τῆς ἐλευθερίας ἥτις ἐδίδετο εἰς τὸν δικαστὴν κατ' ἀναλογίαν τῶν γεγραμμένων νόμων νὰ τιμωρῇ τὰ λοιπὰ ἀδικήματα μὲ ἀναλόγους ποινας· ὁ νόμος οὗτος διέγραψε πρὸς τούτοις καὶ πολλὰς δικονομικὰς διατάξεις καὶ τύπους διὰ τὴν ἀπόδειξιν, καὶ ὑπεράσπισιν τοῦ κατηγορουμένου. Τὸ παράδειγμα τοῦ Μαξιμιλιανοῦ καὶ Καρόλου ἠκολούθησαν καὶ ἕτεροι τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων. Τὸ 1535 ἐδημοσιεύθη ὁ ποιν. νόμος Φιλίππου τοῦ γενναίου διὰ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Hessen, ἄλλοι δὲ ἡγεμόνες παρέλαβον τὴν Καρολίναν μέ τινας τροπολογίας καὶ προσθήκας, τῆς clausala salvatoria στενῶς ἐπιφυλαχθείσης· ἐν γένει δὲ ἡ Καρολίνα ἦτον ὁ τύπος τῶν διαφόρων νομοθεσιῶν τοῦ ΙΣΓ' αἰῶνος συμπληρουμένη διὰ τῶν διαφόρων ἐγχωρίων διατάξεων. Territorialgesetzgebungen.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΣΓ'. αἰῶνος τὸ ποινικὸν δίκαιον μετέβη εἰς χεῖρας τῶν λογίων καὶ εἰς τὰς ἕδρας τῶν Πανεπιστημίων, λαβὸν ὅλως ἐπιστημονικὴν καὶ δογματικὴν φάσιν, ὅπερ οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης κατὰ θεωρίαν καὶ πρᾶξιν, καὶ εἰς τὴν εφαρμογὴν ὅσον οἷόν τε ὑγειῶν ἀρχῶν. Ἔκτοτε ἤρχησαν οἱ Ἰταλοὶ συγγραφεῖς ἐπιστημονικῶς καὶ μεθοδικῶς τὸ ποιν. δίκαιον νὰ ἐπεξεργάζωνται, καὶ τὰς διαφόρους νομοθεσίας νὰ βασανίζωσι καὶ σχολιάζωσιν. εἰς τοῦτο κατέγινον καὶ πολλοὶ γερμανοὶ μὲ μεγάλην ἐμβρίθειαν, ἐνταῦθα ἀρκούμεθα μόνον τοὺς κορυφαίους τοῦ ΙΖ' αἰῶνος νὰ ἀναφέρωμεν, ἤτοι τὸν Berlich, καὶ Carpzov, οἵτινες ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τοὺς προγενεστέρους των συγγραφεῖς Ἰταλοὺς, Ἱσπανοὺς καὶ Γερμανοὺς, ἠδυνήθησαν τὸ ποινικὸν δίκαιον δογματικῶς καὶ κατὰ μεθοδικὴν θεωρίαν νὰ ἐπεξεργασθῶσι, καὶ οὕτω τὴν πρᾶξιν καὶ ἐφαρμογὴν

(α) Wilda αὐτόθ. Σελ. 225, 320, 484 . . . . Luden Deutsche geschichte III Σελ. 32S.—Pardessus loi Salique Σελ. 656 . . . . Mittermaier gu Feuer bach Σελ. 12—16. Tacitus. de moribus germ. Montesquieu. Βιβλ. 18. Κεφ. 31. Stein geshichte des Frank. Sts Rechts.

(β) Savigny. Geschichte Τομ. II Σελ. 273.
Rosshirt Gesechihte I. Σελ. 208. . . . .
Zoepfl Rs. G.

(β) Koestlin. Neue Revision Σελ. 682. Zoepfl Bamberger Recht. Heffter. Str. Recht, Σελ. 13 . . . .
Staats-Lexicon. τ. Carolina. καὶ Compositionen-Sistem.

ἐκανόνισαν (α). Ἀλλ' εἰς τὰς διαφόρους ταύτας θεωρίας καὶ ποιν. νόμους τῆς Γερμανίας καὶ ἐν γένει εἰς πᾶν ποινικὸν σύστημα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ὑπερίσχυεν ἡ ὠμότης εἰς τὰς ποινὰς, διότι ὡς εἴρηται ἅπαν τὸ ποιν. οἰκοδόμημα ὡς ἀρχὰς παρεδέξατο τὴν ἐκφόβισιν καὶ ἀσφάλειαν, ἀρχὰς αἵτινες καὶ τὰς βασάνους ἀνέχονται, καὶ οὐδὲν ἀνάλογον μέτρον ποινῆς καὶ ἀδικήματος τηροῦσιν.

Ἡ θεωρία τοῦ Carpzov ἐπερειδομένη ἐπὶ τῆς Καρολίνας ἐπεκράτησε σχεδὸν ἐπὶ ἕνα ὁλόκληρον αἰῶνα ὡς αυθεντία autorité, καὶ ἡ ἐπιστήμη ἔμεινεν ἐπὶ πολὺν χρόνον στάσιμος, ἕως οὗ τὸν ΙΗ'. αἰῶνα ὑπὸ τὴν ἐπίῤῥοιαν τῆς ἀναγεννηθείσης φιλοσοφίας ἤρχισε νὰ νεωτερίζηται καὶ μεταβάλλεται·

Ὁ φιλόσοφος καὶ νομομαθὴς Γρότιος πρεσβεύει εἰς τὴν θεωρίαν του, ὅτι πᾶν θετικὸν δίκαιον, jus sociale, καὶ αὐτὴ ἡ πολιτεία κατὰ συνθήκην ὑφίστανται, δὲν χωρίζει δὲ τὴν ἠθικὴν ἀπὸ τὸ δίκαιον. Εἰς τὴν ποινικὴν θεωρίαν του παραδέχεται τὴν ἀπόλυτον καὶ σχετικὴν ἀνάγκην τῆς ποινῆς, ὡς ἀναγκαίαν ἠθικὴν ἀπόῤῥοιαν τοῦ ἀδικήματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ὁ ἀδικῶν δὲν πρέπει νὰ ὑποφέρῃ ὑπεράνω τοῦ βαθμοῦ τῆς εὐθύνης του, meritum, οὔτε περισσότερον ἢ ὅτι αὐτὸς ἐμελέτα καὶ μετὰ τῆς θελήσεώς του διέπραξεν. Ὁ Γρότιος παραδεχόμενος τὴν ἰσότητα τῶν ἀνθρώπων, λέγει ἡ ποινὴ ἐπιβαλλομένη παρὰ τῆς πολιτείας δὲν πρέπει νὰ προτίθεται μόνον νὰ τιμωρῇ τινα quia peccatum, διότι τότε ἡ ποινὴ ἤθελεν εἶσθαι βάναυσος ἐκδίκησις, ἀλλὰ τοὐναντίον σκοπὸν νὰ ἔχῃ ἀφ' ἑνὸς τὴν βελτίωσιν τοῦ ἀδικήσαντος, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς ἐκφοβίσεως καὶ τοῦ παραδειγματισμοῦ νὰ ἀποτρέψῃ τοὺς ἄλλους ἀπὸ τὰ ἀδικήματα, ἐξαιρεῖ δὲ ἀπὸ τὸν ποινικὸν ὁρίζοντα τὴν τιμωρίαν τῆς συνειδήσεως, actus mere interni, ὅταν αὐτὴ δὲν διαχέῃ ἀποτελέσματα εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, θεωρεῖ δὲ ἀκαταλογίστους τὰ actus inevitabiles humanae naturae, καὶ τὰς πράξεις ἐκείνας αἵτινες οὔτε ἀμέσως οὔτε πλαγίως ἐνδιαφέρουσι τὴν πολιτείαν, οὔτε τινα βλάπτουσιν ἢ ζημιοῦσι· στηρίζει δὲ τὴν θεωρίαν τῆς ποινῆς ποτὲ μὲν εἰς τὴν βελτίωσιν ποτὲ δὲ εἰς τὴν ἀσφάλειαν καὶ ἐκφόβισιν. Τὴν θεωρίαν τοῦ Γροτίου ὡς πρὸς τὸ δημόσιον καὶ ποινικὸν δίκαιον ἠσπάσθησαν τὰ πλεῖστα τῶν τότε εὐρωπαϊκῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν. (β)

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Γροτίου ἦτον ἡ κρηπὶς τῆς θεωρίας τοῦ Pufendorf, ὅστις ἐνεωτέρισε μόνον, εἰς τὸν ὁριστικὸν ἀποχωρισμὸν τῆς ἠθικῆς ἀπὸ τὸ δίκαιον, ἐπαγίωσε δὲ τὴν πολιτείαν ὡς τὸ μόνον μέσον τῆς ἀτομικῆς καὶ ἀντικειμενικῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου. (γ)

Τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα τοῦ Hobbes, Thomasius Coccejus καὶ ἄλλων, ἂν καὶ εἴς τινα διάστασιν διετέλουν, συνεδέοντο ὅμως διὰ τῆς θεωρίας, ὅτι τὸ δίκαιον καὶ ἡ πολιτεία δὲν εἶχον διάφορόν τινα σκοπὸν, ἀλλ' ἕνα κοινὸν προὐτίθεντο δηλαδὴ τὴν εὐημερίαν τοῦ ἀτόμου, τοῦ ἐγὼ, κατὰ φυσικὴν δὲ συνέπειαν ἐθεώρουν τὸ ἀδίκημα ὡς ἐπικίνδυνον πρᾶξιν, ὡς ἐπαπειλοῦν τὴν γενικὴν εὐημερίαν καὶ ἰσότητα, καὶ ἐπομένως ἀξιόποινον.

Ὁ φιλόσοφος Kant χωρίσας τὴν ἀρετὴν ἀπὸ τὸ δίκαιον, ἐχάραξε τὰ ὅρια τῆς πολιτείας ὁριστικώτερον, ὥρισε τὸν ὁρίζοντα τῆς ἠθικῆς, καὶ ἔθεσεν ὡς κύριον καὶ πρώτιστον σκοπὸν τῆς πολιτείας τὸ κοινὸν καλὸν das beste, τὸ ὁποῖον μόνον διὰ τῆς ἐλευθερίας κτᾶται. Κατ' αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν ὁ προορισμὸς τῆς ποινῆς δὲν εἶνε οὔτε ἡ βελτιωσις, οὔτε ἡ ἐκφόβισις, ἐν ὀλίγοις δὲν εἶνε μέσον πρός τινα σκοπὸν, ἀλλὰ ἡ ποινὴ θεωρεῖται ἀπολύτως ὡς ἀναγκαία ἀπύῤῥοια τῆς διαταράξεως τῆς γενικῆς καὶ ἐννόμου ἐλευθερίας. Τοιαῦτα καὶ ἄλλα εἶνε τὰ γεννηθέντα φιλοσοφικὰ συστήματα εἰς τὸν ΙΗ'. αἰῶνα τὰ ὁποῖα ἔτυχον ἐκ τῶν Νομοδιδασκάλων πολλοὺς ὀπαδοὺς, ὡς ἐκ τῆς ποικιλίας δὲ τῶν θεωριῶν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀμφιταλαντεύετο ἡ τύχη τοῦ ποιν. δικαίου μένουσα ἄστατος, ἐκκρεμὴς καὶ ἐπισφαλὴς, τοῦτο δὲ ἀνωμαλίαν συνεπέφερεν οὐχὶ μόνον εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ δικαίου τῆς ποινῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν, ἀναλογίαν, καὶ μέτρον αὐτῆς.

Διὰ τῶν συγγραμμάτων τῶν περιβοήτων ἀνδρῶν Beccaria Uoltaire, Montesquieu καὶ Filangieri ἐπετεύχθη ῥυζικὴ μεταῤῥύθμισις τοῦ ποινικοῦ συστήματος. Αἱ παρ' αὐτῶν καθιερωθεῖσαι ἀρχαὶ καὶ κανόνες ἀντήχησαν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ γραφεῖα τῶν ἡγεμόνων καὶ τέλος εἰσηκούσθησαν οἱ στεναγμοὶ τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος, ἥτις ἐμαστίζετο ἀπὸ τὰς βασάνους καὶ ὠμότητας τοῦ ἰσχύοντος ὀλεθρίου ποιν. συστήματος. Οἱ ἐλευθέριοι οὗτοι εὐεργέται τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διὰ τῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν καὶ θεωριῶν ὡς πρὸς τὸν προορισμὸν τῆς πολιτείας, καὶ τῆς ποινῆς, βοηθούμενοι δὲ καὶ ἀπὸ τὸ ἐπικρατοῦν τότε γενικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, εἰσήγαγον τὴν ἰσότητα καὶ τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν φιλανθρωπίαν, καὶ ἀπεσκοράκισαν τὰς φοβερὰς καὶ σκληρὰς ποινάς, ἀντικαταστάσεις διὰ τῆς ποινῆς τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ περιορισμοῦ εἰς ἐπὶ τούτου κατηρτισμένα καταστήματα ἢ φυλακὰς, ἔνθα ὁ ἐγκληματίας κατὰ τὸ ἔγκλημα τὸ ὁποῖον ἔπραξε τιμωρεῖται καὶ βαθμηδὸν βελτιοῦται. Τὰς σωτηρίους ἀρχὰς τούτων τῶν ἀνδρῶν ἠσπάσθη ὅλος ὁ πεπολιτισμένος κόσμος, καὶ ὡς βάσιν ἔλαβον ἅπασαι αἱ νεώτεραι ποιν. Νομοθεσίαι τῆς Εὐρώπης καὶ αὐτῆς τῆς Ἀμερικῆς ὅπου τὸ σύστημα ἔτυχεν θαυμασίου προόδου καὶ παραδειγματικῆς ἐφαρμογῆς.

Ἐκ τῶν ὅσα προηγουμένως ἀνεφέρομεν συνάγεται ὅτι εἰς τοὺς παρελθόντας αἰῶνας οἱ Νομοδιδάσκαλοι ἐθεώρουν τὸ ποιν. δίκαιον ποτὲ μὲν ὡς τι θεῖον ἐλθὸν εἰς χεῖρας τῶν ἡγεμόνων, ποτὲ δὲ ὡς τι ἀναγκαῖον χάριν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, καὶ ὅτι ἡ φιλο-

(α) Mittermaier. Strafverfahren. Τομ. Α'. § 17—19.
Rosshirt. Geschichte I Σελ. 279—285 καὶ 292.
Koestlin. Geschichte. Σελ. 200. . . .

(β) H. Grotius de jure belli et pacis Βιβλ. Α'. Κεφλ. 1, Βιβλ. Β'. Κεφλ. 1, 2, Prologomena § 8—12.
W. Grotius de jare . . . . Βιβλ. Α'. Κεφλ. 5—13.
Warnkoenig Rs. philosophie Σελ. 45.

(γ) Pufendorf. de jure naturae et gentium Βιβλ. Β'. Κεφλ. 3 καὶ 6.

σοφικὴ μελέτη τοῦ ποιν. δικαίου ἀφ' ἑτέρου διατελέσασα, ὡς εἴδομεν, πάντοτε εἰς ἀπατασίαν καὶ ἀσυμφωνίαν δεν ἐστερεώθη ποτὲ εἰς ἓν σταθερὸν ποινικὸν σύστημα.

Οἱ νεώτεροι φιλόσοφοι καὶ νομομαθεῖς τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὰς ἀρχαίας θεωρίας, διήρεσαν αὐτὰς εἰς ἀπολύτους καὶ σχετικάς, κατὰ τὴν ἀπόλυτον θεωρίαν ἡ ποινὴ εἶνε μία δικαία συνέπεια τοῦ ἀδικήματος μὴ ἀποβλέπουσα εἰς οὐδένα ἄλλον ἔμμεσον σκοπόν, ὡς εἶνε ἐκείνη τοῦ Hegel καὶ Kant, κατὰ δὲ τὴν σχετικὴν θεωρίαν, ἡ ποινὴ ἀποβλέπει καὶ εἰς ἄλλον τινὰ ἔννομον σκοπὸν ἐφ' οὗ καὶ στηρίζεται. Δημιουργοὶ τῶν τοιούτων σχετικῶν θεωριῶν ὑπῆρξαν διάσημοι νομομαθεῖς, αἱ κυρωτεραι δὲ εἶνε, ἡ θεωρία ἥτις εἰς τὴν γενικὴν ὠφέλειαν ἀποβλέπει, ἡ θεωρία τῆς βελτιώσεως τοῦ ἀδικήσαντος, ἡ τῆς ἐκφοβίσεως, δι' ἧς γενικῶς ἢ εἰδικῶς προλαμβάνονται τὰ ἀδικήματα prevention, ἡ τῆς ἀμύνης, ἡ τῆς πολιτικῆς ἀποτίσεως expiation, Abbuessung, ἡ τῆς δικαιοσύνης καὶ ἄλλαι, τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὁποίων παραλείπομεν ἐνταῦθα, διότι δὲν ἐπροτιθέμεθα εἰς τὴν παροῦσαν σύντομον διατριβὴν τὴν θεωρίαν ἐν γένει τῆς ποινῆς νὰ ἐρευνήσωμεν, ἀλλὰ μόνον ἐν συντόμῳ ἱστορικῶς νὰ διέλθωμεν τὰς τοῦ ποιν. δικαίου ἀρχὰς παρὰ τοῖς κυριωτέροις ἔθνεσιν (α).

ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ Κ. ΜΕΤΑΞΑΣ.

Ἅμαξα τουρκική.

ΟΧΗΜΑΤΑ ΤΟΥΡΚΙΚΑ.

—ooo—

Πολλάκις ἐγράψαμεν περὶ Κωνσταντινουπόλεως ἐξεικονίζοντες ἤθη καὶ ἔθιμα ὀθωμανικά· ἃς σπεύσωμεν δὲ νὰ ἐπισκεφθῶμεν καὶ αὖθις αὐτὴν πρὶν ὁ πολιτισμὸς, ἐχθρὸς ἄσπονδος τῶν ἀρχαίων ἠθῶν καὶ ἐθίμων, με ἀβάλῃ τὸν σωρὸν τῶν ξυλίνων οἰκιῶν καὶ τῶν στενῶν καὶ ἀβάτων αὐτῆς ὁδῶν εἰς πόλιν εὔρυθμον καὶ ταχτικήν.

Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος, ἐξησφάλισε μὲν, ὡς τοὐλάχιστον ἀξιοῖ ἡ δυτικὴ Εὐρώπη, τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, κατέφερεν ὅμως θανατηφόρον πληγὴν εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ· διότι πλῆθος μεταρρυθμίσεων ἐψηφίσθησαν, καὶ οὐκ ὀλίγαι μεταβολαὶ ἐγένοντο δεκταί. Κλαύσατε, οὐλεμάδες, καὶ ἰμάμιδες καὶ μουφτίδες, λειτουργοὶ τῶν τριακοσίων καὶ τεσσαράκοντα τεσσάρων τζαμίων, τῶν ὁποίων οἱ θόλοι καὶ οἱ *μιναρέδες* ὑψοῦνται μεγαλοπρεπεῖς ὑπὸ τὸν κυανοῦν οὐρανὸν τῆς πόλεως τοῦ Κωνσταντίνου! Καλύψατε μὲ τέφραν καὶ σποδὸν τὴν κεφαλὴν, ὦ ἔμποροι τοῦ Βεζεστενίου, ἄσπονδοι ἐχθροὶ πάσης καινοτομίας! Ἐνδύματα, θέατρα, ἀτμόπλοια, ἀέρειον φωτεινὸν, ὅλαι αἱ ἐφευρέσεις τῆς Δύσεως εἰσβάλλουσιν ἀκάθεκτοι εἰς τὴν κοιτίδα τοῦ ἰσλαμισμοῦ! Ὁ χειμαῤῥος εἶναι ἀκατάσχετος· μικρὸν ἔτι καὶ πάντα θέλουσιν ἀφανισθῆ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς.

Ἄλλοτε δὲν ἔβλεπες εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰμὴ ἁμάξας ἐλαυνομένας ὑπὸ βραδυκινήτων βοῶν, ὡς παριστάνει ἡ παρατιθεμένη εἰκών· σήμερον ὅμως τὰ εὐρωπαϊκὰ ὀχήματα, συρόμενα ὑπὸ συνωρίδος σφριγόντων ἵππων ὑποκατέστησαν ἐκεῖνα.

Εἰς τὴν Ἀσίαν ταξειδεύουσιν ἐπὶ καμήλων, οἰκοδομοῦντες οὕτως εἰπεῖν ἐπ' αὐτῶν *κιόσκιον*, ἐν ᾧ κάθηνται τὰ μέλη μιᾶς οἰκογενείας, ὡς φαίνεται εἰς τὴν κατωτέρω εἰκόνα. Τίς οἶδεν ἐὰν ὁ γραφικὸς οὗτος τρόπος τοῦ ταξειδεύειν διαρκέσῃ ἐπὶ πολὺ, ἀφ'οὗ ἤρχισαν νὰ κατασκευάζωσι σιδηροδρόμους;

(α) Heffter Str. Recht. Koestlin System Σελ. 387 — 412. Abegg Strafrechtstheorien Σελ. 8 . . . καὶ Σελ 53 – 73 καὶ ἀλλαχοῦ.

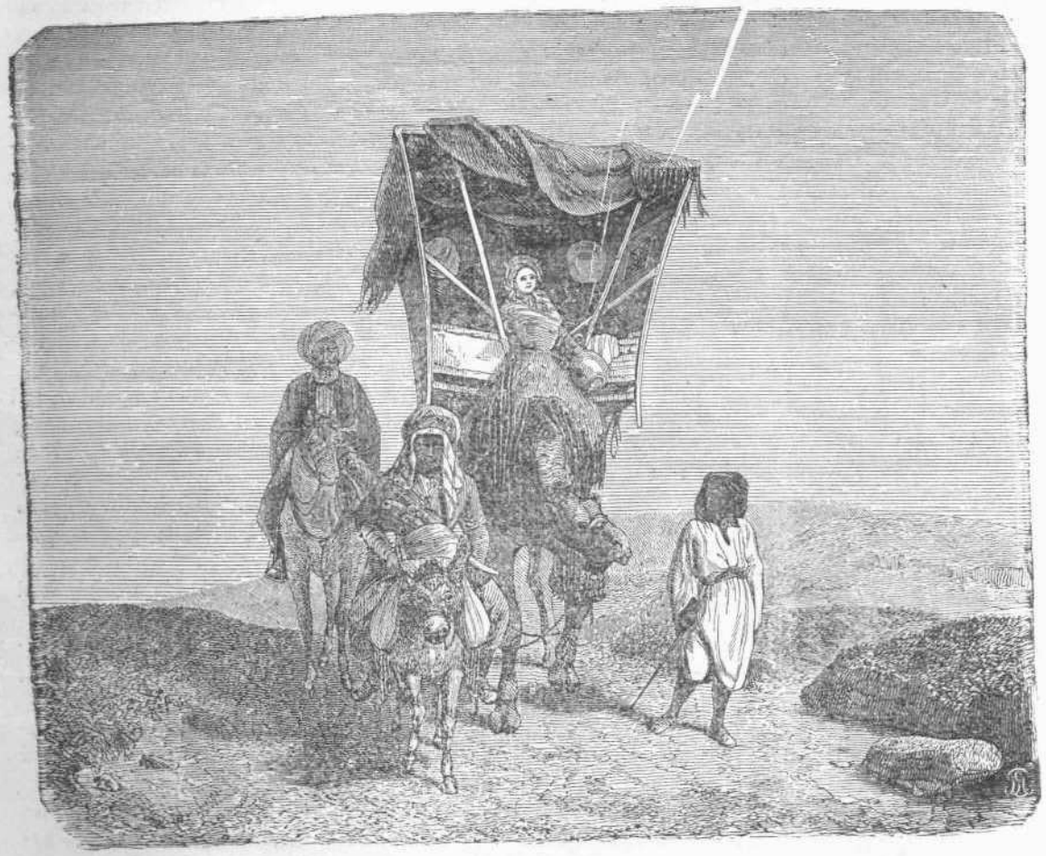

Οἰκογένεια τουρκικὴ ταξειδεύουσα.

ΜΑΡΘΑ Η ΑΕΙΚΙΝΗΤΟΣ.

(Συνέχ. Ἴδε φυλλαδ. 265. 266 καὶ 267).

—ooo—

Δ'.

Ὅτε ἡ Μάρθα ἔμεινε μόνη μὲ τὴν Μαρίαν ἡ οἰκία φάνη αὐτῇ ἀπέραντος. Ἔπρεπε νὰ τακτοποιήσωσι τοὺς λογαριασμοὺς, νὰ πληρώσωσι τὰ μικρὰ χρέη, ν' ἀνοίξωσι τὰς ἱματιοθήκας καὶ τὰ κιβώτια, νὰ ἐξετάσωσι τὰ ἔγγραφα· ὅλα δὲ ταῦτα κατέθλιβον τὴν Μαρίαν· ὅθεν ἡ ἀδελφή της φοβουμένη μὴ ἀσθενήσῃ, τὴν παρεκάλεσε νὰ ἀναθέσῃ εἰς μόνην αὐτὴν τὰς ἐργασίας. Αὐτὴ δὲ ἡ σταθερότης καὶ ἡ ἀνδρική της ἐνέργεια κατέπληξαν τὸν Πεσερὼ, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τῆς Κ. Ὀρβινὶ ἐπλανᾶτο ὡς σῶμα ἄνευ ψυχῆς.

— Ποῦ εὑρίσκετε, ἠρώτα τὴν Μάρθαν, τὴν δύναμιν νὰ κινῆσθε τόσον;

— Βλέπω καὶ λυσμονεῖτε τὸ ἐπώνυμόν μου, ἀπεκρίνετο ἡ Ἀεικίνητος· ἀνάγκη δὲ σήμερον εἴπερ ποτε νὰ τὸ πραγματοποιήσω.

Ἐπειδὴ δὲ ἔβλεπεν ἡ Μάρθα τὴν μεγίστην ἀθυμίαν τοῦ ταλαιπώρου δικηγόρου, ἠθέλησε νὰ ἐνθαῤῥύνῃ αὐτόν.

— Νομίζετε, εἶπεν αὐτῷ μίαν τῶν ἡμερῶν, ὅτι

ἡ θεία μου θὰ εὐχαριστεῖτο ἐὰν σᾶς ἔβλεπε μὲ χέρια σταυρωμένα, καὶ μὲ νοῦν ἀκίνητον; ἠξεύρω ὅτι τὴν ἠγαπούσατε· λοιπὸν βοηθῆστέ με . . .

Καὶ ἐγχειρίσασα αὐτῷ δέσμην ἐγγράφων, τὸν ὤθησε πρὸς μικρὸν δωμάτιον καὶ εἶπεν·

— Ἐμβᾶτε ἐδῶ μέσα, φίλτατε ὀκνηρέ, καὶ καθαρίσατε αὐτὰ τὰ παλαιόχαρτα.

Ἡ δραστηριότης καὶ ἡ ἕξις παρέφερον ἐνίοτε τὴν Μάρθαν, ὥστε ἐνῷ ἐξήλεγχε τοὺς λογαριασμοὺς ὅσους ἔφερον πρὸς αὐτὴν ἔξωθεν ἢ ἐτακτοποίει τὰ τῆς οἰκίας, ἐτερέτιζε. Τότε ἡ Μαρία, ἥτις εἶχε γενεῖ κάτωχρος καὶ ἰσχνὴ ἔλεγεν ἀποροῦσα· Θεέ μου! τραγουδεῖς! —Ἡ δὲ Μάρθα ἀσπαζομένη αὐτὴν ἀπεκρίνετο·—Ὅ,τι εἰμπορεῖ τις κάμει.

Ποτὲ κληρονομία δὲν ὑπῆρξε τόσῳ περιπεπλεγμένη ὅσῳ ἡ τῆς Κ. Ὀρβινιὼ, χάρις εἰς τὸν σύζυγόν της· δάνεια, ὑποθῆκαι, συναλλάγματα ὅλα τὰ ἔβλεπες διὰ μιᾶς εἰς τὴν περιουσίαν της. Ὁ Πεσερὼ, ζωογονούμενος ἀπὸ τὴν ὀσμὴν τῶν δικογραφικῶν φακέλλων, καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ φανῇ ὠφέλιμος εἰς τὰς δύο νέας, ἴσως δὲ καὶ διότι ἀπήντα συνεχῶς τὸ ὄνομα τῆς ἀγαπητῆς του Κ. Ὀρβινιὼ καὶ τὰ ἴχνη τῆς ἀγαθῆς της καρδίας, ἐνησχολήθη μετ' ἐπιστασίας εἰς τὴν διάλυσιν τοῦ χάους ἐκείνου. Ὅτε δὲ μετά τινα καιρὸν ἡ Μάρθα τὸν ἠρώτησε νὰ εἰπῇ καθαρὰ τί ἔμειναν, αὐτὸς ἀνυψώσας τὴν κεφαλήν·— Νὰ εἰπῶ καθαρὰ τί ἔμειναν! ἀπεκρίθη· μὲ ἀρέσκει ἡ ἐρώτησις· ἀταξία καὶ σύγχυσις ἐπικρατοῦν εἰς τὰ δικόγραφα αὐτά.

— Μὴν δυσκολεύεσθε νὰ εἰπῆτε τὴν ἀλήθειαν· δὲν μένει τίποτε;

— Ὄχι ὅλως διόλου· σᾶς μένει τοὐλάχιστον αὐτὴ ἡ οἰκία.

— Καλὰ, ἔχομεν ποῦ νὰ σκεπάσωμεν τὴν κεφαλήν μας· καὶ ἔπειτα;

— Ἔπειτα, δὲν ἠξεύρω.

— Ὢ! ἀνεφώνησεν ἡ Μαρία, ἐγὼ θὰ ἐμβῶ εἰς μοναστήριον.

— Μοναστήριον! ἀνέκραξεν ἡ Μάρθα· ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον θὰ βάλῃς τὴν μετάνοιάν σου δὲν ἐκτίσθη ἀκόμη.

Ἡ ἀπόφασις τῆς Μαρίας δὲν ἀπεδείκνυε γενναιότητα· ὡς τὰ κλαδία τῆς ἰτέας τὰ λυγίζοντα καὶ ὑπὸ τὴν ἐλαφροτέραν πνοὴν, οὕτω καὶ αὐτὴ ἐφρόνει εὐκολώτερον νὰ ἐνδώσῃ ἢ νὰ παλαίσῃ. Ἐκτείνασα εὐθὺς τὰς χεῖρας καὶ ἐναγκαλισθεῖσα τὴν ἀδελφήν της· —Τί θὰ γίνωμεν; ἠρώτησε.

— Τί θὰ γίνωμεν; ἀπεκρίθη μετά τινος ἀνυπομονησίας ἡ Μάρθα· θὰ γίνωμεν πτωχαί.

Μετά τινας ἡμέρας ὁ Κ. Πεσερὼ τελειώσας τὴν πολύμοχθον ἐξέτασιν τῶν ἐγγράφων, ἦλθε σχεδὸν εὔθυμος εἰς τὴν αἴθουσαν ὅπου τόση φαιδρότης ἐπεκράτησεν ἄλλοτε, καὶ ἔκραξε·

— Καλαί μου κόραι! εἶσθε ὀλιγώτερον πτωχαὶ ἀφ' ὅσον ἐνομίζετε.

— Ἆ! ἀνεφώνησεν ἡ Μάρθα.

— Ἡ Γριζὸλ εἶν' ἐδική σας· τὰ χρέη ἐπληρώθησαν καὶ τὸ ὑποστατικὸν σᾶς ἀνήκει.

— Καλά! ἀνεφώνησε μετὰ φαιδρότητος ἡ Μάρθα· ἰδοὺ εἴμεθα κύριαι πενῆντα κερασιῶν.

Ἡ εἴδησις τοῦ Κ. Πεσερὼ ἦτο ὁπωσοῦν ἐξωγκωμένη· διότι ἡ Γριζὸλ ἦτο μικρὸν κτῆμα, παρακείμενον εἰς μικρὸν δάσος προάγον φρύγανα καὶ ξύλα, καὶ πάλαι ὂν παράρτημα σημαντικοῦ ὑποστατικοῦ τὸ ὁποῖον κατεβρόχθισεν ὁ Ὀρβινιώ. Αἱ πεντήκοντα κερασέαι τὰς ὁποίας ἀνέφερεν ἡ Μάρθα ἦσαν ἐντὸς κηπαρίου, οὗτινος τὰ ἄνθη ἐλαφυραγώγουν ἄλλοτε αἱ δύο ἀδελφαί. Πλησίον δὲ αὐτοῦ ἔκειτο οἰκία βλέπουσα πρὸς μεσημβρίαν, φαιδρωπὸς, περικυκλουμένη ἀπὸ ῥόδα καὶ δράνας, καθαρῶς συνεσκευασμένη καὶ χωρητικὴ ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ ἀνθρώπων. Εὐθὺς τὴν ἐπιοῦσαν αἱ δύο ἀδελφαὶ ἐπεσκέφθησαν τὸ ἐλεύθερον χρεῶν ὑποστατικόν· τὸ κηπάριον ἐχρησίμευεν ἀντὶ μεγάλου κήπου ὅπως ἔχουσιν αἱ σημαντικαὶ ἐπαύλεις, μέρος λειβαδίου σκιαζόμενον ἀπὸ μεγάλας λεπτοκαρύας ἐξετείνετο πρὸ τῆς οἰκίας, καὶ εἰς τὸ παρακείμενον δάσος θὰ ἐγίνετο ὁ περίπατος· ἀπὸ δέ τι ὕψωμα σύμφυτον τὸ ὁποῖον ἐπροφύλαττε τὴν Γριζὸλ ἀπὸ τῶν βορείων ἀνέμων, ἡ θέα ἦτο μεγαλοπρεπής. Ἐν ἀκαρεῖ ἡ Ἀεικίνητος ἐπεσκέφθη καὶ παρετήρησε ταῦτα πάντα, καὶ ὑπομειδιάσασα·—Δὲν εἶναι βέβαια, εἶπεν, ὁ κῆπος τοῦ Κεραμεικοῦ, καὶ τὰ πλήθη δὲν συμπιέζονται, ὅμως ἠμποροῦμεν νὰ ζήσωμεν· καὶ ἄλλοτε ἐγελάσαμεν ἐδῶ μὲ τὴν καρδίαν μας.

Ἐπισκεπτομένη δὲ τὰ δωμάτια εὗρε κύμβαλον, καὶ ἀνοίξασα αὐτὸ διέσπειρε καθ' ὅλην τὴν οἰκίαν ἤχους μελῳδικοὺς καὶ φαιδρούς. Μετ' ὀλίγον δὲ σηκωθεῖσα καὶ ὠθήσασα πρὸς τὸ κύμβαλον τὴν ἀδελφήν της· —Ἦλθεν, εἶπεν, ἡ ἀράδα σου· παῖξε,ἐγὼ θὰ χορεύσω μὲ τὸν Κ. Πεσερὼ, καὶ ἡ Ἑλένη θὰ φέρῃ τὰ γλυκύσματα.

— Ὁ χορὸς δὲν εὐγαίνει ἀπὸ τὴν κεφαλήν σου! εἶπε στενάξασα ἡ Μαρία.

— Τὸ κάμνω ὅπως ὁ Μωάμεθ μὲ τὸ βουνὸν, ἀπεκρίθη εὐθύμως ἡ Μάρθα· ἐπειδὴ δὲν ἔρχεται εἰς ἐμέ, ἐγὼ πηγαίνω εἰς αὐτόν.

Περὶ τὸ τέλος τῆς ἑβδομάδος αἱ δύο ἀδελφαὶ μετῴκισαν εἰς Γριζόλ. Κατὰ καλὴν τύχην οἰκογένειά τις ξένη ἐλθοῦσα εἰς Ῥαμβουλιὲ ἐζήτει μεγάλην κατοικίαν. Πληροφορηθεῖσα τοῦτο ἡ Μάρθα ἔτρεξεν ἀμέσως εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ἐνοικίασε τὴν οἰκίαν, καὶ ἐπανῆλθε φέρουσα ἐν θριάμβῳ τὸ συμβόλαιον πρὸς τὸν Κ. Πεσερώ.—Ἰδοὺ, εἶπεν ὑπερηφάνως, πῶς ἠξεύρω καὶ ὠφελοῦμαι ἀπὸ τὰ ἀκίνητά μου κτήματα.

— Πῶς; ἠρώτησεν ὁ Πεσερὼ, ἀναχωρεῖτε ἀπὸ τὴν πόλιν;

— Ἐν πρώτοις, φίλε μου, ἀπεκρίθη ἡ Μάρθα, ἡ Ῥαμβουλιὲ δὲν εἶναι Παρίσιοι . . . ὥστε δὲν χάνω οὔτε τὰ θέατρα οὔτε τοὺς χορούς· δεύτερον σεῖς ὁ ὁποῖος δὲν ἀγνοεῖτε τὰ εἰσοδήματά μας, νομίζετε ὅτι ἠμποροῦμεν νὰ ἔχωμεν μίαν οἰκίαν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἄλλην εἰς τὴν ἐξοχήν;

Ὁ δὲ Πεσερὼ στενάξας·—Ὅλα, εἶπε, τὰ κάμεις μ' εὐχαρίστησιν.

— Μήπως πρέπει νὰ κλαίω;

— Σὺ εἶσαι νέα . . . ἀλλ' ἐγὼ ποῦ θὰ ζεσταίνω

τὸ βράδυ τὰ γεροντικά μου πόδια; καὶ τὸ πρωὶ μὲ ποῖον θὰ ὁμιλῶ;

— Μήπως νομίζετε ὅτι ἡ Γριζὸλ δὲν ἔχει φωτιὰν, καὶ ὅτι δὲν ὁμιλοῦν καὶ ἐκεῖ ὡς καὶ ἐδῶ; Εἰς τὸ πράσινον δωμάτιον θὰ περνᾶτε τὸ καλοκαῖρι· ὁ κανονισμός μας δὲν ἀπαγορεύει τὴν φιλοξενίαν, καὶ ἐὰν θέλετε νὰ βλέπετε καὶ τὴν χιόνα, ὁ ἀγροφύλαξ δὲν διετάχθη νὰ σᾶς ἀποβάλῃ. Ἐξ ἐναντίας τὸ μικρὸν δωμάτιον θὰ τὸ γεμίσουν μὲ ξύλα.

Ὁ δὲ Κ. Πεσερὼ εὐγνωμονῶν τὴν ἠτένισε καὶ εἶπεν·

—Ἄς ἤμην τριάντα χρόνων.

— Ἂν ἦσο τριάντα χρόνων, εἶπεν ἡ Μάρθα, δὲν θὰ σ' ἐφίλουν ὅπως σήμερον.

Ἡ δὲ Ἑλένη, ἡ ὁποία ἀνεμιγνύετο εἰς ὅλα, ἐνησχολεῖτο κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς μετοικήσεως εἰς τὸ νὰ γεμίζῃ μὲ ἀριθμοὺς μέγα τεμάχιον πλακὸς τὸ ὁποῖον μετεχειρίζετο ἀντὶ καταστίχου. Ἀφοῦ δὲ ἔθετε κατὰ τάξιν τοὺς ἀριθμοὺς, ἔκαμνε τὴν πρόσθεσιν· ἀλλὰ ταῦτα πάντα ὄχι ἄνευ δυσκολίας. Μετὰ δὲ τὸ τέλος ἔξυε καλὰ τὸν κεκρύφαλόν της, καὶ ἡ μαύρη ὄρνις ἔκλωζε περὶ αὐτήν.

— Ὅσον θέλεις φώναζε, ἐψιθύριζεν ἡ Ἑλένη, δὲν θὰ εὕρῃς ὅ,τι ζητῶ.

Ἐζήτει δὲ ἡ Ἑλένη πῶς ν' αὐξήσῃ τὰ εὐτελῆ εἰσοδήματα τῶν δύο ἀδελφῶν. Νὰ φορῇ αὐτὴ χονδρὰ φορέματα καὶ σανδάλια, ὑπομονή· οἱ πόδες της δὲν ἦσαν λεπτοὶ διὰ μεταξωτά· μαῦρος ἄρτος ἤρκει εἰς τὸν εὔρωστον στόμαχον καὶ ἀχυρόστρωμα εἰς τὰ ῥωμαλέα της μέλη· οὔτε τὸ σῶμα οὔτε ὁ νοῦς της δὲν ἔπαθαν ἀπὸ τὴν μεταβολήν· ἀλλ' αἱ κυρίαι της, ἡ μὲν μία ἀνατραφεῖσα ἐν μαλθακότητι καὶ ἀνέσει, ἡ δὲ ἄλλη συνειθισμένη εἰς χαρὰς καὶ χοροὺς καὶ θέατρα, νὰ στερῶνται, τοῦτο τὴν κατέθλιβε. Μὲ ὅλην τὴν δυνατὴν οἰκονομίαν, τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν τάξιν δὲν ἤρκουν τὰ εἰσοδήματα. Τὸ ὑποστατικὸν τῆς Γριζὸλ, τὸ ὁποῖον εἶχε περιτρέξει ἡ ἀκάματος καὶ ἀγαθὴ ὑπηρέτις, ἦτο σχεδὸν ἐγκαταλελειμένον· φραγμοὺς διόλου δὲν εἶχε, πανταχοῦ ἡ γῆ ἦτο ἢ χέρσος ἢ κακῶς καλλιεργημένη, τὰ δένδρα ἦσαν παρημελημένα, καὶ οἱ λαγωοὶ τοῦ δάσους ἤρχοντο καὶ εἰς αὐτὸν τὸν κῆπον· ἀρνία ἔβοσκον καὶ εἰς τὰ καλήτερα μέρη. Ναὶ μὲν δὲν ἦτο λαμπρὸν τὸ ὑποστατικὸν, ἀλλὰ καλλιεργούμενον θὰ ἔφερεν ὠφέλειαν, εἰς ἣν συνενούμενον καὶ τῆς ἐν Ῥαμβουλιὲ οἰκίας τὸ εἰσόδημα θὰ καθίστα ἀνετότερον τὸν βίον τῶν δύο ἀδελφῶν. Εἶναι βεβαίως εὐχάριστον νὰ φορέσῃ ἐσθῆτα μεταξωτὴν σῶμα ὡραῖον, τὸ ὁποῖον δι' ἔνδειαν κατήντησε νὰ φέρῃ ἔνδυμα πάνινον.

Τοιαῦτα διελογίζετο ἡ Ἑλένη. Ἀλλ' αἴφνης κτυπήσασα τὸ μέτωπόν της— Τί ζῶον εἶμαι! εἶπεν.— Ἐνθυμήθη ὅτι εἶχε νεώτερον ἀδελφὸν ζῶντα εἰς καλύβην κατὰ τὴν ἄκραν γειτονικοῦ χωρίου, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ δραστηριώτατος, ὁ ταχύτατος, ὁ εὐφυέστατος τοῦ τόπου. Πολλάκις ἂν ἤθελε θὰ ἐνυμφεύετο, ἐὰν ἡ ἀγάπη τῆς λαθροθηρίας δὲν τὸν ἠνάγκαζε νὰ ζῇ μακρὰν τῶν κατοικουμένων μερῶν. Αἱ χεῖρές του μετεχειρίζοντο εὐκολώτερον τὸ πυροβόλον ἢ τὸν λίσγον καὶ τὸ πτύον. Ἡ Ἑλένη ἔτρεξεν ἀμέσως πρὸς τὸ μέρος ὅπου διέμενεν ὁ ἀδελφός της, καὶ ἰδοῦσα μεγάλην ἰτέαν πλησίον μικρᾶς λίμνης καὶ δύο αἶγας βοσκούσας παρὰ βάτον, ἐνόησεν ὅτι ἐκεῖ ἦτο ἡ καλύβη του.

— Ἔ, Νικόλα!

Γραῖά τις κατασκευάζουσα σαρώματα ἀνύψωσε τὴν κεφαλὴν καὶ ἀπεκρίθη·

— Ἐὰν ζητῇς τὸν αὐθέντην, νομίζω ὅτι δὲν θὰ σ' ἀποκριθῇ· διότι ἀνεχώρησε τὰ ἐξημερώματα.

— Ἆ τὸν ἀναθεματισμένον!

— Αὐτὸς ἀναθεματισμένος! ἐπανέλαβεν ἡ γραῖα. Ἂν ὁ Νικόλας δὲν ἐκυνήγει, πρὸ πολλοῦ δὲν θὰ ἔτρωγα.

— Καὶ ποῖος ἄλλος θὰ ἐτολμοῦσε νὰ ὁμιλήσῃ ὡς ὡμίλησα ἐγὼ διὰ τὸν ἀδελφόν μου;

Καὶ λαβοῦσα τεμάχιον ἄνθρακος ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, εὗρε μέρος λευκὸν εἰς τὸν τοῖχον, καὶ ἔγραψε μὲ κεφαλαῖα καὶ ἀλλόκοτα στοιχεῖα καὶ μὲ ὀρθογραφίαν τὴν ὁποίαν αὐτὴ ἐπενόησε, τὰ ὀλίγα ταῦτα·—Ἔλα ἀπόψε εἰς Γριζόλ· ἔχω νὰ σὲ ὁμιλήσω.

Περὶ δὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ὑψηλὸς νέος φορῶν πάντοτε ἔνδυμα χονδρὸν, καὶ δερματίνας περισκελίδας ἐφάνη εἰς τὴν ὁδὸν τὴν φέρουσαν εἰς Γριζόλ. Σκύλος κόκκινος μὲ φουντωμένα μαλλία ἤρχετο κατόπιν του. Ποτὲ ξυλοκόπος ἢ γεωργὸς δὲν ἐπάτησε γενναιότερον τὴν γῆν· ἡ δὲ Ἑλένη ἥτις τὸν ἔβλεπε, τὸν ἐθαύμαζε καὶ δὲν ἔσπευδε νὰ σηκωθῇ.— Τί καλὸς γαμβρός! ἔλεγε μόνη.

Ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ λαθροθήρου τὴν παρετήρησε καθημένην ὄπισθεν φραγμοῦ.— Τί μὲ θέλεις; ἠρώτησε, παρατρίψας τὰ πυρεκβόλα του διὰ νὰ ἀνάψῃ τὴν πίπαν του.

Ἡ δὲ Ἑλένη ἡ ὁποία συνείθιζε νὰ λέγῃ τὴν σκάφην σκάφην καὶ τὰ σῦκα σῦκα, λαβοῦσα τὴν χεῖρα τοῦ ἀδελφοῦ της·

— Θέλω, ἀπεκρίθη, νὰ μάθω ἂν ἔχῃς σπλάγχνα.

— Ἔλα λέγε, εἶπεν ὁ Νικόλας συνοφρυωθείς.

— Αἱ ἀνεψιαὶ, ἢ καλήτερα αἱ θυγατέρες τῆς κυρίας μου εὑρίσκονται εἰς στενοχωρίαν· αὐταὶ κ' ἐγὼ εἴμεθα τρεῖς γυναῖκες, καὶ ἔχομεν ἀνάγκην ἑνὸς ἀνδρός . . . Σὺ εἶσαι παλληκάρι, ἔλα.

— Ἐγώ!

— Βέβαια ἐσύ! δὲν θὰ γίνῃς κανδυλάπτης. Ἡ Κ. Ὀρβινιὼ σ' ἐσυγχώρησε νὰ κυνηγᾷς εἰς τὰ ὑποστατικά της. . . . ἔχεις λοιπὸν χρέος εἰς τὰ παιδιά της.

— Καὶ νὰ κλεισθῶ ἐδῶ μέσα!

— Τῇ ἀληθείᾳ τί δυστυχία! Ἔχομεν ἀξιόλογον ψωμὶ ἄσπρον, ξύλα ξηρὰ, καὶ καλὸν δωμάτιον εἰς τὸ ὁποῖον, ἐὰν σ' ἔλθῃ ἡ ὄρεξις νὰ γείνῃς διπλός, ἠμπορεῖ νὰ κατοικήσῃ καὶ ἄλλος.

— Ν' ἀφήσω τὸ τουφέκι καὶ τὸν σκύλον μου!

— Καὶ τίς σὲ εἶπε νὰ ἀφήσῃς τὸν σκύλον σου; ἀπεκρίθη ἡ Ἑλένη ἐνῷ αὐτὸς ἔσειε τὴν οὐράν. Ἐξ ἡμέρας θ' ἀναπαύεσαι καὶ τὴν Κυριακὴν τὸν φέρεις εἰς τὸ δάσος.

— Νὰ καθήσω τρεῖς ἡμέρας χωρὶς ν' ἀδειάσω ἕνα τουφέκι! ἀδύνατον, Ἑλένη μου.

— Λοιπὸν, ἀπεκρίθη αὐτὴ βαλοῦσα τὸν δάκτυλον εἰς τὸ στῆθος τοῦ ἀδελφοῦ της, θὰ εἰπῇ ὅτι δὲν ἔ-

χεις τίποτε ἐκεῖ μέσα. Καὶ νὰ εἰπῇς ὅτι εἶσαι ἀδελφός μου, θ' ἀποκριθῶ ὅτι λέγεις ψεύματα.—Ὁ δὲ Νικόλας δράξας μὲ δύναμιν τὸ πυροβόλον του, καὶ κτυπήσας αὐτὸ σφοδρῶς κατὰ γῆς·

— Ἔχε χάριν εἰς τὸν Θεόν, ἀνέκραξε μὲ φωνὴν βροντώδη, ὅτι εἶσαι ἀδελφή μου.

— Λοιπόν ; ἠρώτησεν ἡ Ἑλένη σταυρώσασα τὰς χεῖρας.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἡ Μάρθα ἥτις ἐπανήρχετο ἀπὸ τὸν κῆπον κρατοῦσα κάνυστρον μὲ ὀπωρικά, διέβη πλησίον των καὶ τοὺς ἐχαιρέτισε διὰ νεύματος.

— Τῳόντι εἶναι νέα,ἐψιθύρισεν ὁ Νικόλαος πραϋνθείς.

— Δὲν εἶναι οὔτε εἴκοσι χρόνων, ἐπρόσθεσεν ἡ Ἑλένη.

— Ἔστω, ἔρχομαι, εἶπεν ὁ Νικόλαος.

— Ἆ, κακόπαιδον ! ἀνεφώνησεν ἡ Ἑλένη ἐναγκαλισθεῖσα αὐτόν, νὰ ἤξευρες πόσον μὲ εἶχες λυπήσει!

— Αὔριον λοιπόν.

Καὶ ἀπεμακρύνθη συρίζων πρὸς τὸν σκύλον. Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ἦλθεν, ὡς ὑπεσχέθη, διότι ἡ μετακόμισις τῶν ἐπίπλων του δὲν ἦτο δύσκολος· ὅλη του ἡ περιουσία συνίστατο εἰς τὸν σκύλον, τὸ πυροβόλον, τὸ δισάκκιόν του, καὶ ἓν παμπάλαιον κιβώτιον ὅπου ἐφύλαττε τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ ἐφόδιά του· τὰ δὲ δύο θρανία, ἡ τράπεζα καὶ τὸ στρῶμα ἀνῆκον εἰς ἐκεῖνον ὅστις τὰ ἐνοικίαζεν αὐτῷ ἀντὶ ἑξήκοντα φράγκων κατ' ἔτος. Μόλις ἐλθὼν ἤρχισε νὰ ἐργάζεται, καὶ περὶ μεσημβρίαν ἡ Ἑλένη τὸν παρουσίασεν εἰς τὴν Μάρθαν. Ὁ λαθροθήρας ἐμίσθωσε καὶ ἕνα ἐργάτην, ἐπεσκεύασεν εἰκοσιδύο μέτρων φραγμόν, καὶ ἐκαθάρισε τὸν κῆπον ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ζιζανίων. — Ὅσον δὲ διὰ τοὺς λαγωοὺς, εἶπεν, ἔχω μολύβια νὰ τοὺς προσφέρω, καὶ θὰ τοὺς δείξωμεν ὅτι ἠξεύρομεν νὰ τοὺς τρώγωμεν.—Ἡ δὲ Ἑλένη ἐνθουσιῶσα ἔλεγεν ὅτι δὲν θὰ ἔχωσι πλέον οὐδεμίαν στέρησιν.

Ε'.

Ἦτο τότε Νοέμβριος τοῦ 1845 ἔτους· ἡ Μάρθα εὑρίσκετο εἰς ἀδιάκοπον ἐνέργειαν·ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ ἴδῃ, νὰ διατάξῃ, νὰ ἐπιτηρήσῃ ὅλα μόνη τὴν ἠνάγκαζε νὰ διάγῃ βίον ὅλως νέον. Ἔπρεπε νὰ προβλέπῃ ὅλα καὶ νὰ ἐμφιλοχωρῇ εἰς ὅλας τὰς λεπτομερείας. Ναὶ μὲν τὸ κῦμα τὸ ὁποῖον τὴν εἶχε φέρει ἀπὸ Παρισίους εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας εἰς τὴν ἐξοχὴν δὲν τὴν εἶχε καταβάλει, ἀλλὰ καὶ δὲν τῇ ἔδιδε σχεδὸν καιρὸν νὰ σκεφθῇ· ἀλλ' οὔτε καὶ αὐτὴ ἐπεθύμει νὰ ἀναπολήσῃ τὰ παρελθόντα φοβουμένη μὴ λυπηθῇ. Καὶ αἱ ἀνδρικώτεραι, καὶ αἱ εὐθύτεραι, καὶ αἱ νουνεχέστεραι φύσεις ἔχουσιν ὥρας ὀνείρων· καὶ τοῦτο ἐπροσπάθει ν' ἀποφύγῃ ἡ Μάρθα. Ἐὰν ἀνέπνεε καὶ αὐτὴ τὸν ἴδιον ἀέρα μὲ τὴν ἀδελφήν της θὰ ἐξησθένει· ἠγνόει λοιπὸν ἐὰν ἦτο εὐτυχὴς ἢ ἐὰν ὑπετάσσετο ἁπλῶς εἰς τὰς περιστάσεις· ἔζη μόνον καὶ δὲν ἐξέταζε τὴν καρδίαν της. Εἴτε ἕνεκα εὐγνωμοσύνης εἴτε ἕνεκα ἄλλου τινος αἰσθήματος, εἶχε κλείσει εἰς μεγίστην ἱματιοθήκην ὅλα τὰ ἐνδύματα ὅσα ἔφερεν εἰς καιροὺς εὐτυχεστέρους· ἐνίοτε δὲ τὰς Κυριακὰς, ὅτ' ἐπρωτοῆλθεν εἰς Γριζὸλ ἀνοίγουσα αὐτὴν παρετήρει τὴν πλουσίαν ἐκείνην συλλογὴν ἥτις ἐχρησίμευσεν ἄλλοτε αὐτῇ. Καὶ ἐγγίζουσα αὐτὴν μὲ τὴν ἄκραν τῶν δακτύλων της, ἐνόμιζεν ὅτι ἤκουε μουσικὴν, καὶ ἔβλεπε φῶτα, καὶ ἀνέπνεεν ἀέρα θεάτρων καὶ χορῶν· ἀλλὰ μίαν τῶν ἡμερῶν αἰσθανθεῖσα ὑγρανθέντας τοὺς ὀφθαλμούς της, ἔκλεισε τὴν ἱματιοθήκην μετὰ σπουδῆς καὶ δὲν τὴν ἤνοιξε πλέον.

Ἡ δὲ Μαρία ἀφοῦ διευθετήθησαν ὁπωσοῦν καλῶς τὰ τῶν χρηματικῶν πόρων, ἔζη εἰς Γριζὸλ ἐπίσης εὐχαρίστως ὡς καὶ εἰς Ῥαμβουλιέ. Ἴσως μάλιστα καὶ ἔτι πλέον· διότι τὴν μὲν ἀδελφήν της ἔβλεπεν ἀδιακόπως, ἐνῷ εἰς Ῥαμβουλιὲ ἤρχοντο ξένοι καὶ τὴν ἠνάγκαζον νὰ τοὺς ὑποδέχεται· ἡ δὲ μικρά της βιβλιοθήκη συγκειμένη ἐκ βιβλίων καλῶν,εἰς ἃ ὁ νοῦς της εὕρισκε τροφὴν εὔχυμον, καὶ ἡ μουσική της, παρηγόρουν αὐτὴν καὶ ἕτερον εἰς τὴν μοναξίαν. Καὶ μέχρι μὲν μεσημβρίας ἐκέντει καὶ ἔῤῥαπτεν, ὡς εἶχε συνειθίσει ἐκ νεότητος, ἔπειτα δὲ ἀνεγίνωσκε καὶ ἐμουσικεύετο ὅλως ἐνθους. Τὸ βιβλίον καὶ τὸ κύμβαλον ἦσαν ἀνοικτὰ πλησίον τοῦ κανύστρου τῆς ἐργασίας, καὶ τὸ ἑσπέρας ἡ Μάρθα καὶ ὁ Πεσερὼ τοὺς ὁποίους ἠγάπα ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἦσαν ἀκροαταί της· ἡ εὐδαιμονία αὐτὴ καὶ μόνη ἤρκει εἰς τὴν Μαρίαν. Ἐνίοτε μάλιστα ἠπόρει διὰ τί ἡ Κ. Ὀρβινὶ δὲν ἔμενε πάντοτε εἰς τὴν ἐξοχήν· ἡ βαθεῖα αὕτη γαλήνη κατέπλησσε τὴν Μάρθαν, βλέπουσαν πολλάκις τὴν ἀδελφήν της ἱσταμένην εἰς τὸ παράθυρον καὶ παρατηροῦσαν τὸ δάσος φωτιζόμενον ἀπὸ τὰς λαμπρὰς τοῦ ἡλίου ἀκτίνας ἢ μαστιζόμενον ἀπὸ τὴν βροχήν. Διὰ νὰ ζήσῃ εὐτυχὴς ἡ Μαρία μόνην ἀνάγκην εἶχεν ἀνέσεώς τινος μακρὰν τοῦ κόσμου καὶ τινος ἄλλου μετόχου τῆς εὐτυχίας ταύτης· ἀλλὰ δὲν εἶχε καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ ἀποκτήσῃ ὅ,τι ἐπεθύμει· τὸ ἐλάχιστον ἐμπόδιον τὴν ἐφόβιζεν· ἡ ἀντίστασις τὴν κατέβαλλεν, αἱ καθημεριναὶ λεπτομέρειαι τῆς ζωῆς τὴν συνετάραττον, καὶ δειλία τὴν κατελάμβανε καθ' ὅλα τὰ ἀποβλέποντα τὸν ἐξωτερικὸν βίον· ἡ γενναιότης, ἡ κρίσις, ὁ νοῦς, αἱ βάσιμοι ἀρεταί της ἀνεπτύσσοντο μόνον κατὰ τὰ ἀφορῶντα τὴν καρδίαν καὶ τὸ πνεῦμα. Ἐὰν ἦτο μοναχὴ θ'ἀπέθνησκεν ὑπὲρ πίστεως μὲ σταθερότητα καὶ μὲ ἀνδρίαν μάρτυρος· ἐὰν δὲ ἦτο βασίλισσα, ἤθελε προτιμήσει νὰ ξηρανθῇ ἡ δεξιά της παρὰ νὰ ὑπογράψῃ ἔγγραφον ἐμφαῖνον ἀσθένειαν χαρακτῆρος· καὶ ἐὰν πάλιν ἦτο σύζυγος καὶ μήτηρ, θὰ ἦτο ἡ γυνὴ τοῦ Εὐαγγελίου, ἑνόνουσα τὴν σταθεροτέραν ἀγάπην μὲ τὸ αἴσθημα τῶν αὐστηροτέρων καθηκόντων. Καὶ ὅμως ἐὰν μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρὸς καὶ τῆς θείας της ἔμενε μόνη εἰς Παρισίους, δὲν θὰ ἦτο ἱκανὴ νὰ εὕρῃ οὔτε τὸν ἐπιούσιον ἄρτον της. Ταῦτα ἀνελογίζετο καὶ αὐτὴ μίαν τῶν ἡμερῶν ὅτε ἡ ἀδελφή της τὴν εὗρε κλαίουσαν.— Ἆ ! ἀνέκραξεν ἐντόνως, τί ἔχεις Μαρία ;

— Νὰ στερῆται τις παντὸς πράγματος, ὑπομονή, ἀλλὰ νὰ μὴν ἀγαπᾶται !

— Τί ἐννοεῖς ; ἠρώτησεν ἡ Μάρθα.

— Δὲν ἠξεύρω· ἀλλὰ πρὸ ὀλίγου ἐνῷ ἦσο εἰς τὸν κῆπον σὲ ἔβλεπα . . . Εἶσαι ὡραία, ἔχεις φωνὴν θελκτικὴν, ὀφθαλμοὺς φλογεροὺς, χάριν πολλὴν βεβαίως κάποιος θὰ σὲ ἰδῇ καὶ θὰ σὲ ἀγαπήσῃ. Μίαν ἡμέραν θὰ ὑπανδρευθῇς. Τί θὰ γίνω τότε ; ἡ ἰδέα ὅτι θ' ἀφήσῃς τὴν Γριζὸλ καὶ ὅτι θὰ μὲ λησμονήσῃς, μ' ἔκαμε νὰ δακρύσω.

— Καὶ σὺ δὲν ἔχεις κατὰ νοῦν νὰ ὑπανδρευθῇς ;

— Ἐγώ ! καὶ ποῖος μὲ εἶδε ποτέ, σὺ μὲ ἐπισκιάζεις. — Ἡ Μαρία κατενύγη τὴν καρδίαν, ἐνηγκαλίσθη τὴν ἀδελφήν της καὶ εἶπεν· — Ἔχε τὰς ἐλπίδας σου εἰς ἐμέ.

Ταῦτα καὶ μόνα ἤρκουν εἰς τὴν Μαρίαν διὰ παντός.

(Ἀκολουθεῖ.)

ΔΙΑΦΟΡΑ.

—ooo—

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΑΡΚΤΩΑΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ. Ἡ κυβέρνησις τῆς Ἀμερικῆς ἐξέδοτο τὴν γενικὴν ἀπογραφὴν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Ὁμοσπόνδων Πολιτειῶν κατὰ τὸ 1860 ἔτος. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τῶν κατοίκων ὁ ἀριθμὸς ἀνέβαινεν εἰς 31 ἑκατομμύρι καὶ 648, 496, ἐνῷ τὸ 1850, ἦτο 23 ἑκατομμύρια καὶ 191, 570. Ἄρα ἐν τῷ διαστήματι δέκα ἐτῶν ἐγένετο αὔξησις 8 ἑκατομμυρίων καὶ 456, 926 ψυχῶν, ἤτοι 36 ἐπὶ 100. Τοιαύτη ταχίστη αὔξησις δὲν γίνεται εἰς οὐδὲν ἄλλο μέρος τοῦ κόσμου. Εἰς τὴν Γαλλίαν, παραδείγματος χάριν, τοιαύτη αὔξησις ἐγένετο ἐντὸς ὀγδοήκοντα ἐτῶν· ἀλλ' εἰς τὴν Ἀμερικὴν μεταναστεύουσι περὶ τὰς 400,000 ψυχῶν κατ' ἔτος ἐκ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰρλανδίας· οἱ μετανάσται δὲ οὗτοι φέρουσι μεθ' ἑαυτῶν εἰς τὸν νέον καὶ ἀπέραντον ἐκεῖνον τόπον ὅλους τοὺς πόρους τοῦ γηραιοῦ πολιτισμοῦ τῆς Εὐρώπης.

Ἰδοὺ δὲ καὶ πῶς διαιρεῖται ὁ πληθυσμὸς οὗτος·

	1850	1860
Ἐλεύθεροι	19,987,571.	27,648,643.
Δοῦλοι	3,203,999.	3,999,853.
	23,191,570.	31,648,496.

Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ἐντὸς δέκα ἐτῶν οἱ μὲν ἐλεύθεροι ηὔξησαν κατὰ 7 ἑκατομ. καὶ 661,072, ἤτοι 38 1/2 ἐπὶ ἑκατόν, οἱ δὲ δοῦλοι κατὰ 795, 854, ἤτοι 25 ἐπὶ 100.

Ἡ δὲ ἀναλογία τῶν ἐλευθέρων καὶ δούλων εἰς τὰς διαφόρους πολιτείας εἶναι αἱ ἑξῆς·

1 *Πολιτεῖαι ἐλεύθεραι*, τὸν ἀριθμὸν 23, περιεῖχον τὸ 1860 19 ἑκατομ. καὶ 46,173 ἐλευθέρων κατοίκων.

2. *Πολιτεῖαι δοῦλαι*, τὸν ἀριθμὸν 17, περιεῖχον τὸ αὐτὸ ἔτος 8 ἑκατομ. καὶ 602 470, κατοίκους ἐλευθέρους, καὶ 3 ἑκατομ. 999,853 δούλους, τὸ ὅλον 12 ἑκατομ. 602,323.

Συγκρινομένων τούτων πρὸς τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1850 ἔτους μανθάνομεν ὅτι ἐν μὲν ταῖς ἐλευθέραις πολιτείαις ἐγένετο αὔξησις 41 ἐπὶ 100, ἐν δὲ ταῖς δούλαις 32 μὲν ἐπὶ ἑκατὸν ἐλευθέρων, 22 1/2 δὲ ἐπὶ 100 δούλων. Νέα αὕτη μαρτυρία ὅτι ἡ ἐλευθερία συντελεῖ εἰς τὴν ταχυτέραν ἀνάπτυξιν τοῦ πληθυσμοῦ. Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύεται σαφέστερον ἐὰν συγκριθῇ ἰδίως ἑκάστη τῶν Πολιτειῶν πρὸς τὴν ἄλλην. Ἐν Βιργινίᾳ, παραδείγματος χάριν, ἥτις ἐξ ὅλων τῶν Πολιτειῶν περιέχει πλείονας δούλους, ὁ πληθυσμὸς τούτων ηὔξησεν ἐντὸς δέκα ἐτῶν 5 ἐπὶ 100, ἐνῷ ὁ τῶν ἐλευθέρων ηὔξησεν 15 ἐπὶ 100. Εἴς τινας μάλιστα Πολιτείας φαίνεται ὅτι καὶ ἐλαττοῦνται ὁ τῶν δούλων, ὡς εἰς Μαριλὰνδ, φέρ' εἰπεῖν, ὅπου κατέβη 61 ἐπὶ 100, καὶ εἰς Δελαουὰρ ὅπου ἐγένετο ἐλάττωσις 34 καὶ 35 ἐπὶ 100.

Ἰδοὺ πρὸς πλείονα πληροφορίαν πίναξ συγκριτικὸς τῶν δύο πληθυσμῶν κατὰ τὸ 1860 ἔτος.

	Ἐλεύθεροι	*Δοῦλοι.*
Βιργινία.	1,097,373	495,826
Μισσουρί.	1,085,595	915,649
Δύο Καρολίναι.	988,151	735,562
Κεντούκυ.	920,077	225,400
Τεννέσση	859,528	287,112
Μαρυλάνδ.	646,183	35,382
Γεωργία.	615,336	467,471
Ἀλαβάμε.	520,444	435,463
Τέξας.	415,799	184,956
Μεσσισσίπη.	407,051	479,607
Ἀρκανσάς.	331,710	109,065
Ἐξ ἄλλαι Πολιτεῖαι.	715,223	428,390
	8,602,470	3,999,853

Μόνον μία πολιτεία ἡ τοῦ Μισσισσίπη περιέχει πλείονας δούλους ἢ ἐλευθέρους. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἑτέρα τῶν δύο Καρολινῶν, ἡ μεσημβρινὴ, λαμβανομένη κατ' ἰδίαν ἔχει μαύρους μὲν 407, 185, λευκοὺς δὲ 308, 186. Ἐν ὅλοις δὲ, εἰς τὰς Πολιτείας ὅπου ἡ δουλεία εἶναι παραδεδεγμένη, τῶν μαύρων ἡ ἀναλογία πρὸς τοὺς λευκοὺς εἶναι 317 πρὸς 1,000, ἤτοι δύο καὶ ἐπέκεινα λευκῶν πρὸς ἕνα μαῦρον.

ΩΑ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ. Ἰδοὺ τί λέγει ὁ Κοραῆς (Ἀτ. τόμ. Δ'. σελ. 401) περὶ τῶν κοκκίνων ὠῶν τοῦ πάσχα. « Ἀπὸ τὸ Ἰουδαϊκὸν πάσχα μᾶς ἔμεινε τὸ ἀρνίον· ὅλοι σχεδὸν οἱ δυνάμενοι νὰ τ' ἀγοράσωσι, τὸ ἀγοράζουν καὶ σφάζοντες τὸ εὐωχοῦνται τὴν Λαμπρὰν,τοῦτο μόνον διαφέροντες ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ὅτι ἀντὶ ν' ἀλείφωσι τὰς θύρας μὲ τὸ αἷμα τοῦ ἀρνίου, βάφουν φυτικὸν χρῶμα κόκκινον αὐγά, καὶ τὰ τρώγουν ἑψημένα, ἢ μᾶλλον ἀπολιθωμένα ἀπὸ τὴν ὑπερέψησιν. » Εἶναι ἄρα βέβαιον ὅτι ἐκ τοῦ ἀλείμμα-

τος τῶν θυρῶν παρήχθη ἡ βαφὴ τῶν ὠῶν ; Ἄλλοι τινὲς δοξάζουσιν ὅτι ἡ συνήθεια αὕτη ἐγένετο κατὰ πρῶτον δεκτὴ μετὰ τὴν Δ' ἑκατονταετηρίδα, ὅτε ἀπαγορευθείσης ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τῆς χρήσεως τῶν ὠῶν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ μάλιστα τὴν μεγάλην ἑβδομάδα, μέγας ἀριθμὸς ὠῶν συνεσωρεύετο, καὶ ὅτι διὰ νὰ πωληθῶσιν εὐκολώτερον διδόμενα ὡς δῶρα πρὸς τὰ παιδία, ἐπενοήθη ἡ βαφή· ἦτο δὲ ὄχι μόνον κόκκινον ἀλλὰ καὶ ἄλλων εἰδῶν τὸ χρῶμα, καὶ γραφαὶ διάφοραι ἐγίνοντο ἐπὶ τῶν ὠῶν.

Ἄλλοι πάλιν ἀναιροῦσι τὴν ἰδέαν αὐτὴν λέγοντες ὅτι καὶ εἰς μέρη μὴ χριστιανικά, ὡς φερ' εἰπεῖν εἰς τὴν Περσίαν ὅπου δὲν ὑπάρχει νηστεία χρωματίζονται ὠὰ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους, καὶ ὅτι καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἔχουσι τὴν συνήθειαν ταύτην κατὰ τὸ Φάσκα αὐτῶν.

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι τὸ βάπτειν τὰ ὠὰ εἶναι πολὺ ἀρχαιότερον τοῦ χριστιανισμοῦ, σύμβολον ἴσως θεογονικῶν μυστηρίων· οἱ Φοίνικες ἐλάτρευον τὸν Δημιουργὸν ὑπὸ σχῆμα ὠοειδὲς, καὶ ἐδόξαζον ὅτι ὁ ἔρως καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐξῆλθον ἀπὸ ὠὸν γεννηθὲν ὑπὸ τῆς νυκτός.

Ἰνδική τις εἰκὼν παριστάνει τὸν Δημιουργὸν ἔχοντα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ὠὰ ἀνοικτὰ, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὑπάρχουσιν ὄντα· ἐπὶ δὲ τοῦ κελύφους φαίνεται μόλις πλασθεὶς ὁ ἄνθρωπος.

Εἰς Ἰαπωνίαν μεταξὺ τῶν ἱερῶν εἰκόνων φαίνεται καὶ ὠὸν ἐξερχόμενον ἀπὸ τῶν ὑδάτων, καὶ ταῦρος ὁρμῶν ἵνα συντρίψῃ αὐτό.

Πιθανώτατον ἄρα ὅτι ἡ συνήθεια τοῦ βάπτειν καὶ δωρεῖν ὠὰ ἀνάγεται εἰς ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν, ἀφοῦ οἱ λαοὶ τοὺς ὁποίους ὠνομάσαμεν θεωροῦνται ὡς οἱ ἀρχαιότεροι.

Ἀλλὰ διὰ τί τὰ ὠὰ χρωματίζονται καὶ δωροῦνται τὸ Πάσχα καὶ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους ; Ἴσως διότι ἐπὶ Ῥωμαίων καὶ ἐπὶ τῶν Φράγκων αὐτῶν μέχρι τῶν πρώτων Καπέτων τὸ ἔτος ἤρχιζε τὸ Πάσχα· γνωστὸν δὲ ὅτι πανταχοῦ καὶ ἀείποτε ἐδίδοντο δῶρα, ὅπως καὶ σήμερον τὴν πρώτην τοῦ ἔτους.

ΠΟΙΗΣΙΣ.

—ooo—

ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ.

Μὴ, φίλ', εἰς ἀρχαιότητας
τοῦ κόσμου ματαιότητας,
μὴ, φίλοι! εἰς ἰτέας
τὰς μελαγχολικάς,

Μὴ, φίλοι, εἰς τὰ μνήματα
τοῦ Χάρου προμηνύματα
μηδὲ ὑπὸ πτελέας
ἀόσμους, νεκρικάς,

—ooo—

Μὴ εἰς Πανεπιστήμια!
τί ὠφελοῦν προοίμια
ῥητόρων, καὶ σχολεῖα
διδασκάλων φθισικῶν ;

Μακρὰν ἀπὸ ληρύματα
καὶ μάταια λαλήματα·
εἶν' ὅλ' ἀνησία
μωρῶν σχολαστικῶν.

—ooo—

Τί ἄρα θὰ κερδήσωμεν,
ἂν εἰς τὸν κόσμον ζήσωμεν,
μὲ πόνους καὶ πικρίας
καὶ σκέψεις σοβαράς,

Καὶ δὲν διασκεδάσωμεν,
χορεύσωμεν, γελάσωμεν,
μὲ κώμους κ' εὐθυμίας
παντοτεινῆς χαρᾶς ;

—ooo—

Λοιπὸν ἂς εὐθυμήσωμεν
τὰ πάντ' ἂς λησμονήσωμεν
ὄχ' ὑπὸ κυπαρίσσους
καὶ τόπους θλιβεροὺς,

Ἀλλ' εἰς λειμῶν' ἂς τρέξωμεν
νὰ ψάλωμεν νὰ παίξωμεν
εἰς ἴα καὶ νάρκισσους
εὐώδεις, δροσερούς.